

J. Albareda / J. Ferrer

Sant Joan de les Abadesses

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

32 MONOGRAFIES LOCALS

SANT JOAN DE LES ABADESSES

Joaquim Albareda i Salvadó
Joan Ferrer i Godoy

57 QUADERNS DE LA REVISTA DE GIRONA

DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA de GIRONA

Quaderns de la Revista de Girona. Núm. 57

Sèrie: Monografies (Núm. 32)

Primera edició en català: abril de 1995

Tiratge: 2.500 exemplars

Edició:

Diputació de Girona/Caixa de Girona

Director de la Col·lecció:

Joan Domènech

Consell assessor:

Gabriel Alcalde, Narcís Jordi Aragó, Joan Badia,
Lluís Bayona, Martí Cama, Narcís Castells,
Ramon Ceide, Josep Clara, Josep M. Corretger,
Jordi Cuadras, Marta Franch, Victor Gay, Miquel Gil,
Gaspar Jou, Enric Marquès, Jordi Mascarella,
M. Aurora Martín, Enric Mirambell, Joan Miró,
Joan Nogué, Narcís Puigdevall, August Rafanell,
Josep M. Rus, Erundí Sanz,
Carles Sapena, Montserrat Vayreda, Josep Vicens,
Mariàngela Vilallonga, Carme Vinyoles.

Maquetació:

Pep Caballé

Redacció i administració:

Pujada de Sant Martí, 5. Telèfon (972) 20 57 00
Apartat de Correus 11, 17080 Girona.

Secretaria i distribució: Fina Poch

Fotocomposició i impressió:

Alzamora Artgràfica, SA. - Olot

ISBN: 84-8067-048-7

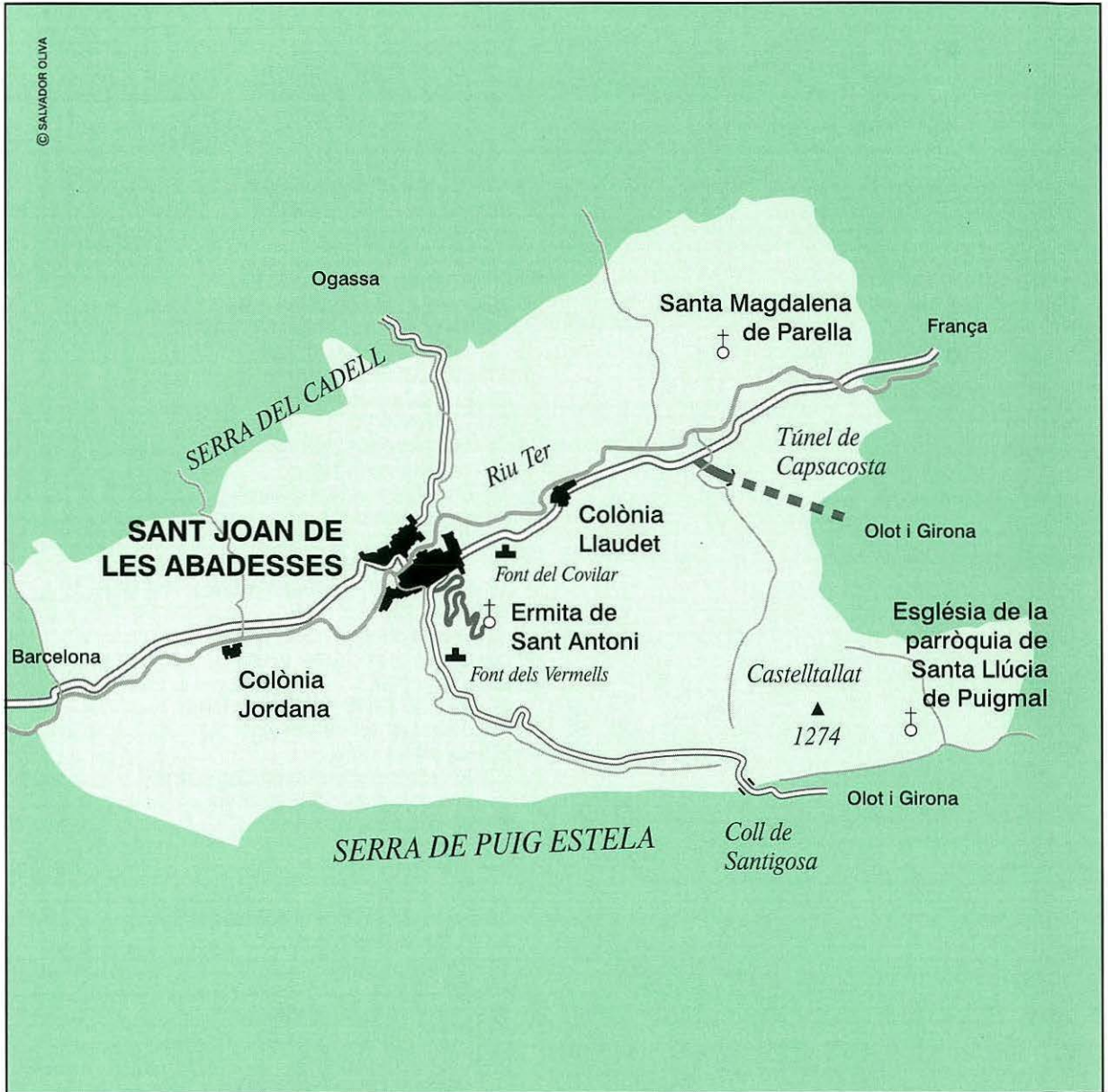
Dipòsit legal: GI-532-95

PORTADA: Capçalera de l'església del monestir
de Sant Joan de les Abadesses.
(Foto: Arxiu del Monestir)

Índex

Situació	4
Cronologia	6
1 - Evolució demogràfica	8
2 - Els orígens de la vila	10
3 - El primer monestir (887-1017)	12
– El davallament o Santíssim Misteri	14
4 - El monestir (1017-1592)	16
– El taller d'escultura gòtica	18
5 - L'església de Sant Pol	20
6 - Els claustres	22
7 - Els ponts	24
8 - El palau de l'Abadia	26
9 - Temps de conflictes (1592-1630)	28
10 - Temps de guerres (1640-1795)	30
– La capella dels Dolors	32
11 - La manufactura tèxtil	34
12 - La vila al segle XVIII	36
13 - El segle XIX	38
14 - Les activitats agràries	40
15 - La industrialització	42
16 - L'arribada del ferrocarril	44
17 - Les mines de Surroca i Ogassa	46
– Arqueologia industrial	48
18 - Treball i vida durant la industrialització	50
19 - Sociabilitat i cultura al principi del segle XX	52
20 - 1900-1931	54
21 - Joan Maragall i Sant Joan	56
22 - La restauració del monestir	58
23 - La premsa	60
24 - La República i la Guerra Civil	62
25 - Els anys del franquisme	64
26 - La democràcia	66
27 - El creixement urbà contemporani	68
28 - Les activitats econòmiques	70
29 - La cultura	72
30 - Les entitats	74
31 - Les fonts	76
– Les ermites	78
32 - La plaça Major i el centre històric	80
33 - Edificis d'interès	82
34 - Personatges	84
35 - Els músics	86
36 - El Ball dels Pabordes	88
37 - El Museu del Monestir	90
38 - El patrimoni exiliat	92
– Bibliografia i agraïments	94

Situació

L'especial situació de Sant Joan fa que aquest sigui un poble amable i sense estridències. És d'una bellesa equilibrada i a la mesura de l'home. Posat a la falda d'una vall allargassada, entre el Ter i l'Arçamala, als peus del Pirineu, no té l'esquerperia de l'alta muntanya ni la flacciditat del pla. Les muntanyes altes —el Taga i el puig Estela— queden a una distància prudent, sense que es mengin el cel. Les Tres Creus, Sant Antoni i el Serrat li arrodoneixen l'entorn. El pes de la història li és tan natural com les egües que pasturen pel vessant de Comafreda o els pollancre de la ribera del Ter.

L'extensió del municipi és notable; passa de 53 quilòmetres quadrats i tot ell és posat al centre de la vall del Ter. Se n'escapa Santa Llúcia de Puigmal que ja dona a la vall de Bianya. Pertany a la comarca del Ripollès, segons la divisió de la Generalitat feta el 1936, i a la província de Girona, segons la divisió estatal de 1833.

La base de les comunicacions és la carretera de Ripoll a Camprodon, que voreja el Ter i després se n'allunya continuant cap a Prats de Molló. A Ripoll s'enllaça amb la N-152. Per anar a la Garrotxa hi ha l'anomenada carretera d'Olot, que segueix l'Arçamala, amb innombrables corbes i que s'enfila pel coll de Sentigosa. Ara aquesta carretera ha passat a ser secundària, després de l'obertura dels túnels de Sant Joan-Bianya, foradats al coll de Collabós. Això suposa una extraordinària millora de temps i més comoditat en la comunicació de les dues comarques. El tren, suara suprimit, mereix un capítol a part.

La vila, atapeïda des del segle XIII i fins no fa gaire en el pla anomenat del Vinyal, amb carrers estrets i amb regust antic, ara s'ha eixamplat amb barris nous força ben integrats.

Cronologia

- 887** El bisbe Gotmar consagra l'església del monestir fundat pel comte Guifré.
- 898** Emma, primera abadessa del monestir.
- 1017** El papa Benet VIII mana l'expulsió de les monges del monestir i la seva substitució per clergues. Ell mateix, l'any següent, crea un bisbat al comtat de Besalú.
- 1098** Per primera vegada surt el nom de Sant Joan de les Abadesses en els documents.
- 1200** L'abat Ramon de Blanes obté el permís reial per a edificar l'actual vila vella, al pla del Vinyal.
- 1243** L'abat Ramon de la Bisbal concedeix als habitants de la vila una carta de franquesa.
- 1251** Són esculpides les figures del davallament de la creu (Santíssim Misteri).
- 1262** Concòrdia entre el bisbe de Vic i l'abat de Sant Joan, en la qual es reconeix a aquest la seva subjecció directa a la Seu Apostòlica i, per tant, la seva exempció de la jurisdicció episcopal.
- 1348** La pesta negra redueix notablement la població de Sant Joan.
- 1392** El monestir obté de Joan I la jurisdicció criminal, amb la qual aconsegueix la plena autoritat senyorial.
- 1426** Essent abat Arnau de Vilalba, es descobreix la Sagrada Forma en la testa del Crist del davallament de la creu.
- 1428** Un fort terratrèmol enderroca bona part de la vila i del monestir.
- 1484** Tropes franceses assetgen la vila.
- 1550** La corona s'incorpora la jurisdicció temporal del monestir. Sis anys després, la Reial Audiència la retorna a l'abat.
- 1582** La jurisdicció de la vila passa a les mans d'un segrestador reial.
- 1592** El papa Climent VIII extingeix la canònica augustiniana i la converteix en una col·legiata. Les rendes de l'antiga abadia són administrades per les anomenades Cinc Dignitats.
- 1685** El bisbe Antoni Pasqual pren possessió de la jurisdicció espiritual.
- 1689** El general francès duc de Noailles pren Camprodon i Sant Joan.
- 1705** Inici de la Guerra de Successió. L'arxiprest de la col·legiata, Miquel de Molins, i els prohoms de la vila es decanten per l'arxiduc Carles d'Àustria.
- 1788** La col·legiata perd la jurisdicció temporal i la vila és incorporada a la corona.
- 1793-1795** Guerra Gran. Els francesos ocasionen grans destrosses a la vila.

- 1808-1814** Guerra del Francès. En 1809, la vila és ocupada per les tropes napoleòniques.
- 1837** La vila és assetjada pel general carlí Urbiztondo.
- 1857** Isabel II aprova el projecte del ferrocarril de Granollers a Sant Joan-Toralles.
- 1874** El general carlí Savalls afusella 114 soldats de l'exèrcit liberal.
- 1880** El tren arriba a Sant Joan.
- 1887** Fundació del Centre Catòlic d'Obrers, que el 1897 estrenarà un nou edifici.
- 1888** Són enviades a l'Exposició Universal de Barcelona una sèrie de peces d'art, algunes de les quals van obtenir medalla d'or.
- 1893** Joan Maragall escriu *La vaca cega*, en una casa del carrer Major.
- 1899** Es crea la raó social Blanch, Espona i Bassols, dedicada a la filatura del cotó.
- 1902** Inauguració de la central elèctrica de can Benet.
- 1904** L'aigua de la Puda és guardonada amb medalla d'or a l'Exposició de Minería i Treballs Hidràulics de Barcelona.
- 1925-1926** Urbanització de la plaça de Josep Anselm Clavé. Nou pla urbanístic.
- 1926** Solemne commemoració del 500 aniversari de la troballa del Santíssim Misteri.
- 1929** Inauguració del Grup Escolar *General Barrera*.
- 1934** Restauració del Ball dels Pabordes.
- 1938** Bombardeig franquista a l'entorn de la vila.
- 1939** Retirada republicana. Destrucció dels ponts, de la indústria i de l'estació del ferrocarril.
- 1940** Aiguat del Ter i l'Arçamala.
- 1953** Nova conducció d'aigua a la vila. Inauguració de Fibran, SA.
- 1955** Inauguració del monestir restaurat, costejat per Jaume Espona.
- 1969** Inauguració de la font que Mèxic dedica a Jaume Nonó, compositor de l'himne nacional mexicà.
- 1975** Inauguració del Museu del Monestir. Commemoració del 825 aniversari de la consagració de l'església del monestir.
- 1976** Inauguració del Pont Vell, reconstruït.
- 1980** El tren deixa d'arribar a Sant Joan.
- 1982** Homenatge a Guifré el Pelós.
- 1987** Commemoració de l'onzè centenari del monestir.
- 1993** Es commemora el centenari del poema *La vaca cega*, de Joan Maragall.

EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA

1

Jovent després de la baixada del Covilar, per la festa major.

8

Les primeres informacions ens diuen que a l'any 913 hi havia 476 caps de casa a la vall de Sant Joan, és a dir, un miler d'habitants. A la vila, el 1243, només hi vivien 37 famílies, que devien augmentar ràpidament. L'impacte de la pesta negra, com arreu del país, degué ser considerable. El fogatge de 1358 dona 92 focs a la vila i un recompte de l'any 1397 ens assabenta de l'existència de 32 paraires, 15 teixidors, 9 mercaders, 5 pellaires, 5 sastres, 3 sabaters i 3 traginers, entre d'altres oficis. La sortida de la crisi fou paulatina, però indiscutible:

en 1497, el nombre de focs ja havia augmentat fins a 165, dels quals 119 eren de laics residents a la vila i 28 de forans, a banda de 18 de religiosos.

Tanmateix, el fogatge de 1515 assenyalava una regressió demogràfica: 105 focs, repartits entre els 83 de la vila i els 22 de la parròquia. Aquesta tendència de pèrdua de població queda confirmada pel fogatge de 1553: 83 focs.

En 1626, la vall de Sant Joan comptava amb 247 cases, la qual cosa suposava que la població s'havia triplicat en 73

anys, amb una mitjana de 4 persones per llar. L'any 1719 comptava amb 399 cases, amb prop d'un miler d'habitants. Aquest increment tan notable en els inicis dels temps moderns, que, de segur, guarda relació amb el progrés de la manufactura tèxtil, no trobà continuïtat al llarg del segle XVIII. El cens de 1787 dona el nombre de 961 habitants, entre els quals trobem 89 artesans, 13 fabricants, 146 jornalers i 43

eclesiàstics. En 1797 s'arribaria als 1.100 habitants.

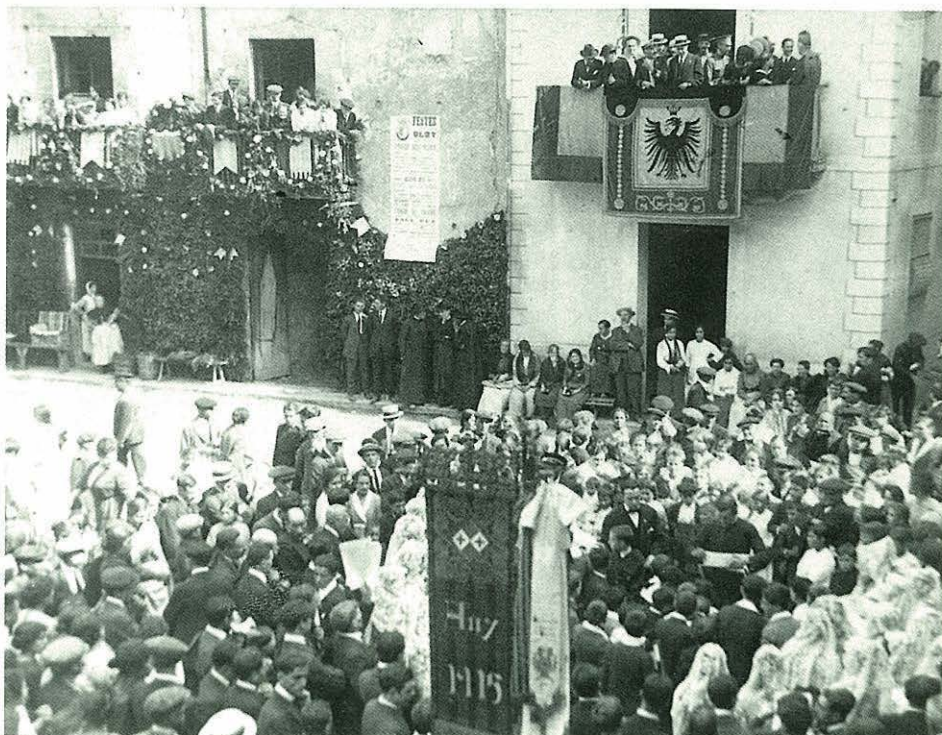
L'evolució en el segle XIX és d'un creixement continuat: dels 900 habitants de l'any 1802, Sant Joan passa a 2.106 el 1861. Al cap de cent anys, aquest nombre s'havia doblat: en 1960 hi havia 4.099 habitants. Entremig, el salt més espectacular es produeix entre els anys 1900 i 1910, en un dels moments de més vitalitat econòmica i urbana de la vila (es passà de 2.995 a 3.649 habitants). En les darreres dècades, llevat del període de la Guerra Civil, la tendència demogràfica ha estat la de l'estabilització, amb una proporció a la baixa seguint el mateix comportament comarcal: en 1970 hi havia 4.102 habitants; el 1982, 4.241, i en 1992, 3.896

Gent a la plaça Major, al començament de segle.

Població entre 1802 i 1992

1802 - 1.255 habitants	1936 - 3.993 habitants
1861 - 2.106 “	1940 - 3.215 “
1877 - 2.210 “	1950 - 3.905 “
1887 - 2.645 “	1960 - 4.099 “
1897 - 2.993 “	1965 - 4.202 “
1900 - 2.995 “	1970 - 4.102 “
1910 - 3.649 “	1982 - 4.241 “
1920 - 3.524 “	1992 - 3.896 “
1930 - 3.924 “	

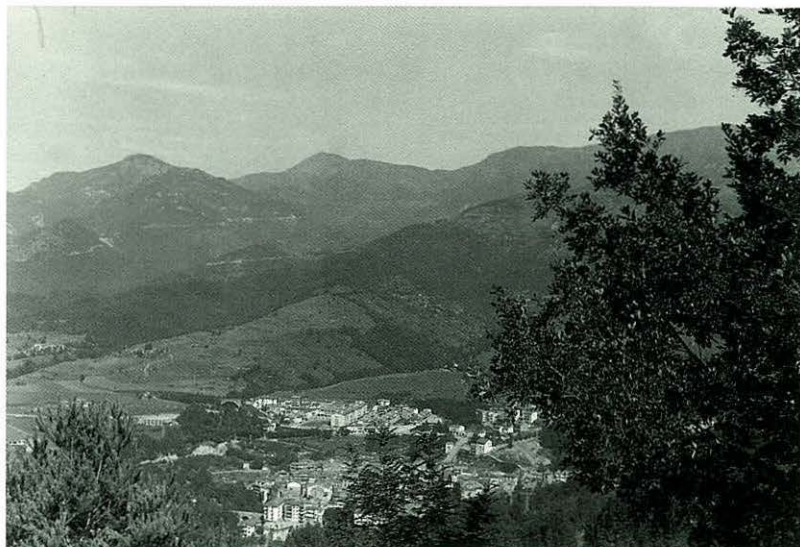
(Font: *Censo de la población de España*. Instituto Geográfico y Estadístico. Madrid. També: Josep Iglésies. "Aplec de dades demogràfiques de Sant Joan de les Abadesses a partir de l'any 1358", dins el volum de la *XXVII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*. C.I.T. 1989; pàg. 109-121).

ELS ORÍGENS DE LA VILA

2

La vall de Sant Joan de les Abadesses, travessada pel riu Ter, amb el Taga, Sant Amand i la serra Cavallera al fons.

10

Per explicar l'origen de tota comunitat humana es disposa de diferents disciplines que permeten construir-interpretar la història. La que tradicionalment ha esdevingut més important és la que utilitza la documentació escrita. Així, doncs, és considerada data d'inici de la vida organitzada a la vall de Sant Joan de les Abadesses aquella en què s'esmenta, per primera vegada, la comunitat monàstica instaurada per Guifré *el Pelós* al final del segle IX. Altres tendències, prescindint de qualsevol disciplina i, per tant, sense cap rigor històric, s'inclinen per situar els orígens de la vila en èpoques molt anteriors.

El més enrere que podem anar, pel que fa a la història de Sant Joan de les Abadesses, és el període prehistòric anomenat paleolític inferior, aproximadament uns 200.000 aC. D'aquest període s'han estudiat les troballes casuals d'eines en les terrasses del riu Ter, al Pla del Roser. Aquestes troballes es guarden al Museu de Ripoll i al de Sant Joan de les Abadesses.

Des d'aquestes primeres dades científicament provades i fins a la fundació del monestir, hi ha un gran període en què, tot i no haver estat mai comprovat, s'ha de suposar que la vida a la vall de Sant Joan hi persistí amb una major o menor

organització, amb més o menys grau d'independència o dependència respecte als dominadors de torn. Cal imaginar una societat rural basada en l'agricultura de subsistència col·laborada amb una minsa ramaderia, amb un contacte-dependència molt directe amb el seu entorn natural.

La situació canvià radicalment amb la invasió de la península Ibèrica pels musulmans. Els llocs de pas o de fàcil accés deixen de ser, per qüestions de seguretat, els indrets on els

establiments humans s'arrelen. La seguretat es troba, doncs, en zones apartades del control forani: les muntanyes. És una època en què tot el Pirineu queda sorprenentment poblat. Les densitats de població que en resulten són, en gran manera, superiors a les actuals.

El segle IX és l'inici de les dominacions franques i l'establiment de comtats com a estructura d'organització bàsica del territori que, amb el temps, esdevindria Catalunya. El nostre territori fou dotat dels elements bàsics de control i organització del territori i dels seus habitants a partir del darrer terç del segle IX per obra personal de Guifré *el Pelós*; aquests elements eren les esglésies i els monestirs.

Amb el monestir de Sant Joan de les Abadesses, consagrat el 24 de juny del 887 i fundat sota la protecció directa dels comtes Guifré *el Pelós* i Guinedilda, la seva esposa, es col·locava un graó més en la supervisió espiritual i material d'aquesta poblada zona pirinenca.

Sota la protecció comtal, el monestir de Sant Joan nasqué amb molta empena; la comunitat principal, la que governava el monestir, era femenina; també hi convivía

una comunitat masculina, com és normal, dedicada a les funcions litúrgiques pròpies de tota comunitat monàstica. Emma, filla dels comtes Guifré i Guinedilda, en fou la primera abadessa. Regí el monestir durant més de cinquanta anys amb una força i decisió destacades en aquella època: augmentà notablement les rendes i les propietats del monestir, fundà esglésies i contribuí a repoblar territoris que necessitaven organitzar-se.

Durant aquests primers anys de vida organitzada pel monestir, l'activitat agrupada al seu entorn devia ser ben precària. De mica en mica, però, s'anaren establint petits nuclis familiars que, atrets per la seguretat que ofería el cenobi i, sens dubte, també per les facilitats d'establiment i franqueses que oferien els regents del monestir, anirien formant el primitiu nucli que, amb els anys, esdevindria la vila de Sant Joan de les Abadesses. Les relacions socials que s'establiren entre aquests primers pobladors i el monestir foren les pròpies de la societat pre-feudal d'aquesta època: relacions de dependència i de vassallatge. En aquest context s'ha d'interpretar el famós document del 15 de maig de l'any 913, on 486 caps de família

consignen el reconeixement que fan a l'abadessa Emma com a propietària de tots els territoris de la vall de Sant Joan.

La vila de Sant Joan de les Abadesses, entesa com un nucli estructurat, vertebrat, amb els serveis propis de tot establiment estable i concret, no el podem considerar fins ben entrat el segle XII. L'embrió, però, serà el monestir, al voltant del qual s'estableixen les dependències pròpies de la comunitat monàstica, amb petites construccions, febles, ocupades per un reduït nombre de serfs —fins i tot alguns esclaus—, dedicats a donar servei a una comunitat que ocupava un espai que, segurament, tenia un aspecte extern de fortalesa o castell, molt diferent de com el coneixem avui. La majoria de la població, doncs, vivia disseminada per la vall, a les anomenades *villae* —viles—, o sigui, conjunt de masos o petites construccions ocupades cadascuna per unes quantes famílies, dedicades a conrear feixes i a criar els pocs animals que podien posseir; aquestes famílies encara practicaven algun ritual religiós pagà i conservaven, en gran mesura, les tradicions i els llocs de culte dels seus avantpassats.

EL PRIMER MONESTIR (887-1017)

3

Emma, primera abadesa de Sant Joan. Alt relleu de Francesc Fajula, al passadís esquerre de la capçalera de l'església.

12

Un monestir és, per dir-ho molt planerament, com una petita ciutat on hi ha gairebé de tot per tal que un conjunt de persones visquin segons uns preceptes o regla. El monestir de Sant Joan de les Abadeses conserva, avui, solament algunes de les dependències o espais que el formaven; l'església —el més important—, el claustre i el Palau de l'Abat. Amb tot, es coneix, gràcies a una consuetud, la ubicació física de la resta de les dependències, totes distribuïdes al voltant del claustre: el dormitori, la sala capitular, l'escriptori, el refectori, la cuina i la infermeria. Però aquesta estructura del monestir de Sant Joan no era, és de

suposar, la que correspondria als inicis de la vida monàstica; la comunitat que s'organitzà a Sant Joan de les Abadeses al final del segle IX devia tenir uns mitjans ben escassos i l'església que s'hi va consagrar el 24 de juny de 887 devia ser arquitectònicament ben senzilla i precària. No és fins a mitjan segle XII que es nota una activitat constructiva important, amb l'edificació, de nova planta i amb un pla arquitectònic preestablert, de l'església del monestir. L'empenta i l'energia de l'abat de Sant Joan Ponç de Monells és només comparable, en tota la història del monestir santjoaní, amb la decisió i la força inicial de l'abadesa Emma; l'abat fa consagrar la

nova església el 2 de novembre de 1150. L'edifici segueix una tipologia de planta ben peculiar al nostre país i que, en gran manera, s'ha conservat fins als nostres dies: una desenvolupada capçalera, amb cinc absis radials i deambulatori, amb una profusa decoració de columnes i capitells, i un creuer de grans dimensions que enllaça amb una nau simple i majestuosa. El presbiteri, encerclat pel deambulatori, era cobert per un cimbori, sobre el qual hi havia una torre, similar a la que es construí a l'església de Santa Maria de la Rodona, a Vic. Aquesta torre, juntament amb altres parts del monestir

i de la vila en general, sofrí la sotragada del terratrèmol del dia 2 de febrer de 1428; el cimbori cedí al pes de la torre i la part interna de la capçalera quedà destruïda. Es reconstruí substituint les arcades que formaven el passadís del deambulatori per dues pilastres de base quadrada sobre les quals es desenvolupen irregulars voltes que cobreixen els espais.

Segons els responsables de governar-lo, la història del

*Sant Joan
Evangelista. Drap de
faristol del segle XV.*

monestir santjoaní es pot dividir durant l'època medieval en tres fases ben marcades: la primera, des de la fundació del monestir fins al 1017 —*l'època de les abadesses*—; la segona, des de 1017 fins al 1114 —*les lluites pel govern del monestir*—; i la darrera, des de 1114 fins al 1592 —*la canònica agustiniana*.

L'època de les abadesses (887-1017)

La primera abadessa del monestir de Sant Joan fou Emma, filla dels comtes Guifré i Guinedilda. Governà el monestir des de la seva fundació fins al 942. El seu abadiat es caracteritzà, sobretot, per la protecció de les propietats del monestir, que aconseguí amb preceptes emanats de comtes i reis. A més, manà consagrar diverses esglésies i contribuí notablement a afermar l'empresa repobladora començada pels seus pares; fou una dona de grans virtuts i d'una posició destacada dins la panoràmica política del moment.

La segona, Adelaida, filla de Sunifred, comte de Barcelona, governà el monestir fins al 955. Fou elegida abadessa després de set anys de lluites comtals, aturant les quals el patrimoni monàstic de Sant Joan n'era l'objecte cobejat.

La tercera abadessa fou Ranlo

que governà l'abadiat santjoaní des de la renúncia d'Adelaida fins al 962; del seu abadiat en destaquen les consagracions de les esglésies de Llaers, Sora, Vidrà i Vallfogona de Ripollès.

En 962 és proclamada abadessa Fredebruga. Persona ben relacionada, es dedicà a incrementar el patrimoni del monestir amb la permuta i compra d'alous.

La darrera abadessa del monestir de Sant Joan fou Ingilberga; governà el monestir des de la seva elecció, el 966, fins a l'expulsió de les monges, el 1017. Era filla del comte Oliba Cabreta, germanastra de l'abat i bisbe Oliba i també del comte de Besalú, Bernat Tallaferro. Tenia per nebot el futur bisbe de Vic, Guillem de Balsareny. Governà el monestir amb fermesa, tot procurant protegir el ric patrimoni monàstic de les freqüents usurpacions del poder laic. L'expulsió de les monges de

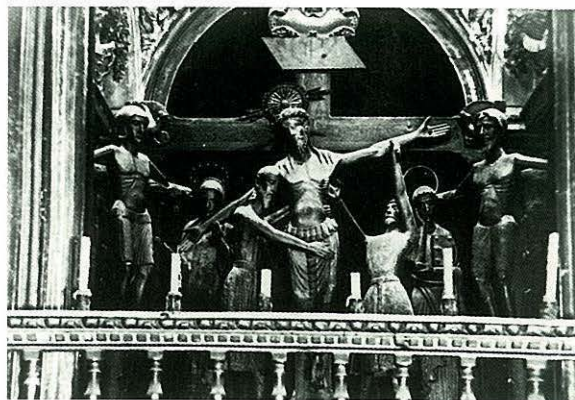
Sant Joan de les Abadesses, que s'executà mitjançant la butlla del papa Benet VIII, donada a Roma el 26 de gener de 1017, s'ha d'interpretar dins el context de les lluites feudals del moment, mai seguint escrupolosament el text de la butlla, dedicat a proposar arguments a favor de l'expropiació de les possessions del monestir. Ingilberga passà els darrers dies al costat del seu nebot Guillem. El necrologi del monestir de Sant Joan consignà el traspàs ocorregut el 26 de març de 1046: «El dia 7è abans de les calendes d'abril, al palau episcopal de Vic, morí Ingilberga, de bon record, abadessa del monestir. Insigne en virtuts, suportà pacientment la persecució a causa de la justícia. El dia 5è abans de les calendes d'abril va ser sepultada a l'església de Sant Pere. Any 1049".

El davallament, conegut amb el nom de Santíssim Misteri, és, sens dubte, un dels conjunts escultòrics més importants de l'àmbit del romànic català. Fou executat a mitjan segle XIII per una mà la identitat de la qual desconeixem. Sabem, però, qui mou els personatges que van fer tallar aquest conjunt escultòric: un laic, de nom Dolcet, sufragà l'import de les escultures i manà al canonge Ripoll Tarascó que s'encarregués de l'obra. El conjunt és format per les set figures més comunes en la iconografia de l'escena de la crucifixió de Jesucrist: d'esquerra a dreta, el bon lladre, la Verge Maria, Josep d'Arimatea, Jesucrist, Nicodem, sant Joan Evangelista i el mal lladre. El material emprat en les escultures és fusta de cirerer. Com en totes les escultures del romànic, s'aplicava una policromia al damunt de les figures; bona part de la policromia actual és d'època posterior. Mirat de conjunt, el davallament està marcat pel gran hieratisme d'alguns dels seus personatges —per exemple, sant Joan—; això no vol dir, però, que el conjunt sigui estàtic, molt al contrari: la testa de Crist i l'actitud de Josep i Nicodem mostren una gran expressivitat i donen una gran mobilitat a l'escena.

A part les consideracions artístiques del grup escultòric del Santíssim Misteri, cal remetre'ns, inexcusablement, a la història religiosa del monestir per tal de conèixer l'origen i perquè ens ha arribat tan magníficament conservat aquest davallament.

Quan es beneïa una imatge destinada al culte, s'introduïen a l'interior, o en una cavitat, unes relíquies per tal de donar sentit espiritual a la peça. Així trobem algunes talles de la Mare de Déu amb aquesta cavitat; sens dubte, es tracta d'un element que emprava el cristianisme d'ençà de la crisi iconoclasta, que s'oposava a la representació de personatges venerats. En el davallament del monestir de

*El grup del davallament,
dit Santíssim Misteri, dins
el cambril barroc.
Va romandre-hi fins a la
Guerra Civil.*

Sant Joan de les Abadesses, quan es col·locà, el 16 de juny de 1251, sobre una biga a l'absis central de la capçalera de l'església, es dipositaren unes relíquies en una cavitat practicada de l'esquena del Crist i, excepcionalment, en una altra cavitat situada al front, una Sagrada Forma dividida en tres fragments. El 1426, per tal de repintar les set imatges, foren tretes del suport que les aguantava i es disposaren al paviment de davant de l'altar; aleshores els canonges Francesc Gener i Joan de Bolòs, encarregats d'aquesta operació, s'adonaren de la cavitat en el front de la imatge del Crist. Avisaren l'abat, que aleshores era Arnau de Vilalba, i obriren la cavitat i comprovaren que la Sagrada Forma es trobava incorrupta malgrat haver passat cent setanta-cinc anys des de la seva col·locació. El 17 de juliol de 1426, després d'haver estat netejades, les escultures es tornaven a col·locar en el lloc remodelat de l'absis central, darrera l'altar dedicat a Santa Maria.

Es féu una cerimònia solemne i es mostrà la Sagrada Forma al nombrós poble que hi assistí, responent amb l'expressió «Santíssim Misteri». La Sagrada Forma fou restablerta en el seu lloc.

Durant els segles XV, XVI i XVII es van succeir les visites pastorals que verifiquen la integritat de la Sagrada Forma. Paral·lelament, la devoció, no solament dels habitants de Sant Joan de les Abadesses, sinó dels pobles de la rodalia, envers el prodigi eucarístic aniria en augment. És una època de gran fervorositat religiosa; l'arquitectura adopta models constructius que responen a la funcionalitat demandada per uns fidels que veneren imatges, relíquies, ... El barroc és l'estil arquitectònic i artístic que dona resposta a aquestes necessitats; es construeixen els santuaris, i el monestir de Sant Joan veu la necessitat de dignificar l'espai dins del qual es conserva el Santíssim Misteri. Ja durant el segle XVII s'havien fet unes obres que substituïren les edificacions i els elements originals de l'absis central. Aquestes remodelacions sofriren, segurament, els desperfectes originats per la invasió francesa de 1690. A començament del segle XVIII, la col·legiata emprèn la dignificació definitiva i encarrega a l'arquitecte Josep Morató la construcció del cambril. En 1710 comencen aquestes obres de construcció del cambril, una obra concebuda per a venerar les imatges del davallament, malgrat que el costum manava només mostrar-les en comptades ocasions; era una cambra adossada a la capçalera de l'església, de planta quadrada i configurada de tal manera que dues escales donaven accés a una sala, des de la qual s'accedia a l'espai on es trobaven les imatges; aquest espai tenia una obertura, gairebé sempre tapada amb una tela, que comunicava amb l'altar de Santa Maria, disposat, lògicament, a un nivell inferior. Cal remarcar el cupulí decorat amb escultures d'àngels músics, que cobria l'espai on era el davallament, i la

cúpula, amb les escultures en mig relleu de les vuit virtuts i les corresponents petxines amb els quatre pares de l'Església. Tota la nissaga dels Moret treballà tant en l'apartat d'arquitectura com en el d'escultura d'aquest cambril.

Es conservà pràcticament intacte fins a la restauració de Puig i Cadafalch, a la primeria del segle XX. Als anys cinquanta es traslladà el cupulí i la cúpula a la capella dels Dolors, adjacent a l'església del monestir; es reconstruí l'absis romànic, i el grup del davallament o Santíssim Misteri retrobà el marc pel qual havia estat creat. Li mancava, però, allò que li donava sentit religiós: la Sagrada Forma havia estat perduda durant la Guerra Civil.

El grup del davallament o Santíssim Misteri en l'actualitat.

15

EL MONESTIR (1017-1592)

4

L'església del monestir de Sant Joan, tal com era al principi del segle XX. Podem observar l'edifici del cambril barroc ocupant l'espai de l'absis central actual. També s'observen clarament les fortificacions sobre els absis menors i en el creuer.

16

Les lluites pel govern del monestir (1017-1114).

Suprimida la comunitat femenina, el comte Bernat Tallaferra aconseguí del papa la butlla de creació del bisbat de Besalú. Així, el comte aconseguia tenir totes les estructures de govern —el polític i el religiós— sota un mateix marc geogràfic i sota una mateixa família, ja que el primer bisbe fou Guifré, fill del comte. Amb la mort de Bernat I, en 1020, la consolidació del bisbat de Besalú deixà de fer-se efectiva i Guifré restà només com a abat d'una canònica regida per normes dictades des d'Aquisgrà. En 1029, és elegit bisbe de Carcassona, dignitat que compartí amb la d'abat del

monestir fins a la seva mort. L'any 1083 la canònica aquisgranesa establerta al monestir santjoaní fou violentament expulsada per Bernat II, comte de Besalú, i els canonges, acollits a Vic, van ser substituïts per monjos adscrits a la comunitat benedictina de Sant Víctor de Marsella. En 1086, la canònica augustiniana tornà a establir-se a Sant Joan gràcies al plet favorable que aconseguiren, i s'elegí per abat el bisbe de Vic, Berenguer de Lluçà. En 1098 el comte de Besalú, Bernat III, de comú acord amb Ricard, abat de Sant Víctor de Marsella, hi instal·la de nou, amb violència, dues comunitats benedictines: una de

masculina, amb l'abat Albert, i una de femenina, amb Elisabet com a priora. Amb la mort sense descendència del comte de Besalú, el seu territori queda integrat al del comtat de Barcelona i els canonges reclamen, de nou, allò que en justícia els pertanyia de governar. L'1 d'agost de 1114, en presència de Ramon Berenguer III, comte de Barcelona; del bisbe de Vic, Ramon Gaufred; i de l'abat de Sant Ruf, Oleguer, la comunitat

de canonges, encapçalada pel seu abat, Berenguer Arnau, es reinstal·la al monestir de Sant Joan, que governaran fins al 1592 sota la regla de sant Agustí.

La canònica augustiniana (1114-1592)

Durant aquests tres-cents setanta anys, el monestir de Sant Joan tingué vint-i-quatre abats. Alguns es distingiren per la seva empremta constructora i altres per participar activament en els esdeveniments polítics del país; uns i altres destacaren, però, per la seva fidelitat al monestir i a la vila que s'anava formant al seu voltant, i per l'observança estricta de la regla augustiniana. De tots, però, sobresurt l'abat i bisbe Ponç de Monells; durant el seu abadiat es construïren les esglésies de Sant Pere de Tellet, la de Santa Llúcia de Puigmal, la de Sant Martí d'Ogassa, la de Sant Valentí de Salarça, la de Sant Salvador de Bianya i la catedral de Tortosa. A Sant Joan de les Abadesses construí l'església de Santa Magdalena de Perella, la capella de Sant Miquel de la infermeria i l'actual església del monestir.

Per la implicació en afers polítics, destaquem Ramon de la Bisbal, que cedí terrenys al rei Jaume I per tal de fundar la

vegueria de la Ral, la qual cosa comportà a l'abat greus problemes amb els veïns de Camprodon i es veié forçat a fortificar la vila de Sant Joan. Esmentem també Berenguer de Blanes, ja que durant el seu abadiat el sometent de la vila, comandat per Ramon d'Urg, participà en les guerres contra França. A la mort del rei Martí l'Humà, l'abat Arnau de Vilalba intervingué en les qüestions sobre la successió a la corona catalano-aragonesa. L'abat Bernat Guillem de Samassó, exercí, entre altres càrrecs, el de president de la Generalitat, entre 1452 i 1455.

Per últim, destaquem el darrer abat de la canònica augustiniana, Miquel Isalguer, canonge del monestir, doctor en lleis i rector de l'església parroquial de Sant Pol. L'abat Isalguer, nomenat directament pel papa Calixt III, fou ambaixador de la Generalitat amb la missió de reclamar l'alliberament del príncep de Viana, segrestat per la seva madrastra, la reina Joana Enríquez. Les tropes franceses que s'havien apoderat del Rosselló i de la Cerdanya ocuparen, en 1484, la vila de Sant Joan i segrestaren l'abat; hagueren de pagar per la seva llibertat, de la qual no gaudí gaire temps perquè morí el 28 de novembre d'aquell mateix any.

Escultura de l'abat Ponç de Monells, al porxo de Sant Miquel. Fou l'abat que manà construir l'actual església del monestir, consagrada en 1150.

Atenent una disposició papal, els canonges no van elegir cap més abat, ja que el sant pare es reservà per a ell el nomenament d'abats comendataris, és a dir, purament simbòlics i que es limitaven a exercir funcions executives, de procuradors. Aquesta situació durà fins que Climent VIII suprimí amb una butlla totes les canòniques augustinianes. Llavors la de Sant Joan es convertí en col·legiata.

A mitjan segle XIV, l'abat del monestir de Sant Joan de les Abadesses, Ramon de Bianya, inicià un seguit de reformes que artísticament es traduïren en l'execució de diverses escultures i retaules. L'abat santjoanenc, durant l'estada que féu a la cort pontificia d'Avinyó, pogué admirar obres franceses i italianes d'una categoria excepcional. No sabem, però, si portà cap a Sant Joan alguns artesans o artistes de la pedra, si bé és segur que les obres que s'executaren a la vila a mitjan segle XIV tenen unes similituds estilístiques i compositives remarcables. En aquest context neix el taller d'escultura gòtica de Sant Joan de les Abadesses, que generà les peces que a continuació s'expliquen.

EL RETAULE DE SANTA MARIA LA BLANCA

Retaule d'alabastre de Beuda. En 1343 ja era acabat; el costejà el canonge del monestir Ramon de Palol. És format per divuit plafons, dividit en dos cossos de nou plafons cadascun, amb la figura, coronada per un pinacle, de la Mare de Déu al mig, que sosté el Fill amb el braç esquerre. Dels divuit plafons historiatos, sis representen els profetes que anunciaren la vinguda de Jesús; la resta representen escenes relatives a la infantesa de Jesús, això és, l'anunciació, la visitació, la nativitat, l'anunciata, l'adoració dels Reis Mags –dos plafons–, l'avís a sant Josep, l'ordre d'Herodes, la degollació dels innocents, la presentació al temple i la fugida a Egipte –dos plafons.

Aquest retaule estava ubicat a l'absis central de l'església del monestir, dedicat a la Mare de Déu; posteriorment es va substituir el retaule per un altre, d'estil barroc, de fusta. Els plafons gòtics van ser fragmentats i alguns trossos van ser col·locats en una sala del cambril del Santíssim Misteri; d'altres

Retaule d'alabastre de Sant Agustí. Segle XIV.

passaren a l'arxiu, on mossèn Masdéu, arxiver del monestir, al principi del segle XX els tenia guardats. La imatge de la Verge amb el Nen continuava essent objecte de culte, dins l'església.

L'any 1951, Raimon Duran i Reynals, que llavors es trobava en plena activitat restauradora del monestir, proposà, com sempre sota els auspicis del mecenes de les obres Jaume Espona i Brunet, la reunió de les peces per tal de reconstruir allò que les modes havien dispersat. Fou aleshores que s'hagué de recórrer al Museu Episcopal de Vic, el qual guardava alguns fragments dels plafons gòtics necessaris per a completar totalment el retaule. La direcció del Museu els cedí gràcies a les contrapartides rebudes del mecenes Espona, que compensà amb escreix el retorn de tals fragments. Els treballs de rejuntament i reconstrucció d'algun fragment perdut els realitzà l'escultor Pere Jou, de Sitges. No es va creure convenient col·locar tot el retaule al lloc que a l'origen tenia, ja que semblava clar que el grup del davallament o Santíssim Misteri havia d'ocupar, únicament i magnífica, l'absis central. Es col·locà, doncs, adossat a la paret sud del creuer. El retaule restaurat de Santa Maria la Blanca fou inaugurat el 3 de setembre de 1955.

EL RETAULE DE SANT AGUSTÍ

Retaule gòtic d'alabastre, realitzat a mitjan segle XIV. Es desconeix l'autor i la data exacta de la seva realització; se sap, però, que era situat a l'absis nord del creuer, dedicat al sant des del segle XII. Al segle XIX fou fragmentat per tal de substituir-lo per un retaule d'estil neoclàssic. Els fragments van quedar dispersats i, talment com passà amb el de Santa Maria la Blanca, més amunt explicat, uns es quedaren al monestir de Sant Joan i altres, sense indicar-ne la procedència, anaren a parar al Museu Episcopal de Vic. En els anys setanta, l'equip creador del Museu del Monestir –Josep Esteve, Francesc Fajula i Ramon Vila–, després de moltes investigacions, projectes i negociacions aconseguí el retorn dels fragments que eren al Museu Episcopal, indispensables per a una reconstrucció màximament fidel al retaule original. Fou inaugurat el 26 d'agost de 1979. S'hi representaven diverses escenes de la vida de sant Agustí en quatre plafons –només se'n conserva un–, flanquejats a banda i banda per dos canonges.

A la part central hi ha el relleu del bisbe, amb un diaca i un sots-diaca a cada banda. A la part superior del retaule foren disposades les escultures exemptes de quatre canonges, sostenint la regla, amb l'estàtua de Sant Agustí que presideix tot el conjunt.

EL SEPULCRE DEL BEAT MIRÓ DE TAGAMANENT

Aquest magnífic sepulcre d'alabastre, realitzat el 1345, conté les despulles d'un canonge del monestir que destacà per les seves virtuts i observança estricta de la regla augustiniana. Fou de seguida estimat per la gent que l'envoltà i encara avui desperta una devoció especial. Fou lliurat al monestir, de jove, pel seus pares, els castlans de Tagamanent, el 25 de juny de 1127. Morí el 12 de setembre de 1161. Aquest sepulcre, fragmentat en diverses ocasions, canvià

d'ubicació dins l'església del monestir fins que, durant la restauració dirigida per Duran i Reynals, fou refet i col·locat de nou al seu lloc original.

A més de les exposades, consignem a continuació les peces que generà el taller d'escultura gòtica de Sant Joan: l'estàtua de Santa Caterina (Museu del Monestir de Sant Joan de les Abadesses); la Mare de Déu i Sant Martí, d'Ogassa (ara al Museu Episcopal de Vic); la Mare de Déu i el retaule de Beget; i la Mare de Déu de Santa Maria de Besalú (actualment al Museu d'Art de Girona).

Per últim, cal destacar d'una forma especial el retaule de la Passió, única obra relativament ben documentada de totes les exposades fins ara, realitzat per Bernat Saulet entre els anys 1341 i 1342. Els vint plafons que conformen el retaule, bellament executats, relaten la passió, mort, resurrecció i ascensió de Jesús. Procedeix de l'església parroquial de Sant Pol, de Sant Joan de les Abadesses. En 1889 es traslladà al Museu Episcopal de Vic, on encara roman dipositat.

*Retaule
d'alabastre de
Santa Maria
la Blanca.
Segle XIV.*

L'ESGLÉSIA DE SANT POL

5

Església parroquial de Sant Pol, al final del segle XIX. En primer terme, els murs de les naus laterals; en segon terme, la façana barroca.

20

Perduda la seva funció religiosa, l'església de Sant Joan i Sant Pau, més coneguda per Sant Pol, s'ha convertit en un ric testimoni històric de la vida religiosa santjoanina. Efectivament, l'església de Sant Pol exercí, des de la seva fundació, les funcions parroquials pròpies de la comunitat cristiana de la vall –vila i ribera. Sembla que al seu voltant es trobava el primitiu nucli urbà de la vila. La primera notícia sobre l'existència de l'església de Sant Pol data de 1142. L'església era d'una sola nau, amb tres absis a la capçalera; la nau era amb volta de canó i la capçalera era coberta per

un cimbori. Als peus de la nau destaca una façana simple, amb una porta flanquejada per quatre columnes, dues per banda, amb els respectius capitells, dos dels quals són ben conservats i dos totalment erosionats, i les impostes i arquivoltes corresponents.

La tipologia arquitectònica de l'església de Sant Pol és ben comuna en el romànic català del segle XII. Actualment només es conserva la capçalera, força restaurada, i la façana, on destaca, per la seva importància escultòrica, el timpà que presideix magníficament l'entrada al recinte. En aquest timpà hi ha representat Jesús, assegut,

amb la mà dreta en posició de benedir i l'esquerra aguantant el llibre de la Llei, flanquejat per sant Pau i sant Pere, aquest darrer portant una desproporcionada clau. Tanquen la composició dos àngels en una actitud forçada, que ocupen l'espai dels carcanyols del timpà. Juntament amb els dos capitells conservats, aquest timpà enriqueix notablement l'església de Sant Pol i la situa en un lloc prou destacat dins l'escultura romànica de les nostres contrades.

Segurament l'església de Sant Pol fou l'element arquitectònic santjoaní que patí més les conseqüències de l'atac del

duc de Noailles en 1690: gran part de la documentació relativa a aquesta parròquia fou espoliada durant aquest enfrontament bèl·lic. A mitjan segle XVIII, les autoritats parroquials encetaven un procés de remodelació de la malmesa església i s'encarregava el projecte que convertiria Sant Pol en una església de tres naus: s'anul·laven els murs laterals, es mutilava part dels absis laterals per a encabir-hi la sagristia i es remodelava la façana d'acord amb l'estil característic de l'època, el barroc. La vida parroquial de l'església de Sant Pol va afavorir la constitució de diverses confraries, que erigiren el seu altar

corresponent en el nou temple, de dimensions més grans.

L'església de Sant Pol exercí la seva funció parroquial fins al 1851, en què fou traspasada tota l'activitat pastoral a l'església del monestir, en aplicació del concordat entre la Santa Seu i l'Estat espanyol. Fins ben entrat el segle XX, però, en aquesta església encara hi tenia lloc alguna celebració litúrgica. El seu estat de conservació motivà una intervenció, a la meitat de la dècada dels seixanta, per tal d'anul·lar qualsevol element que destorbés la visió de la factura romànica del monument; així, sota la direcció de Miquel Oliva, responsable aleshores de la restauració de

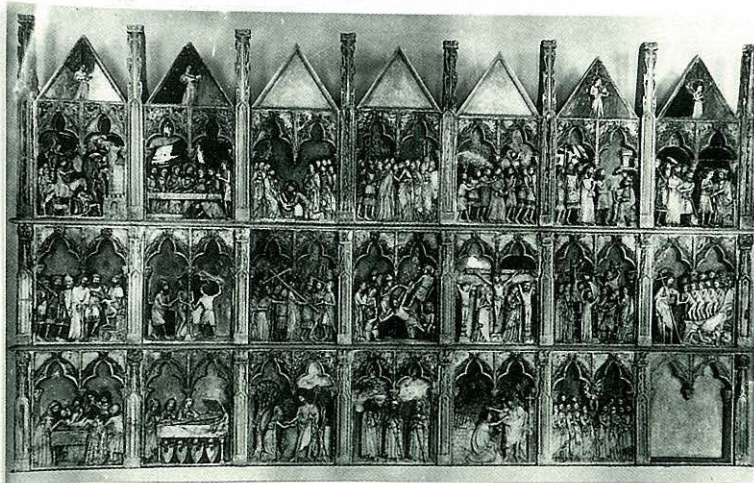

Porta de l'església parroquial de Sant Pol. Cal destacar-ne, sobretot, el magnífic timpà i els capitells.

21

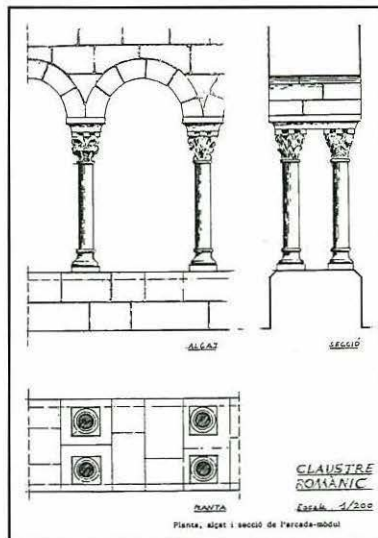
monuments, s'esfondraren les naus i la façana barroques, es reconstruïren els absis de la capçalera i es perfilà la base de la nau romànica, tal com actualment ho podem contemplar.

Retaule gòtic de l'església parroquial de Sant Pol, realitzat en 1341 per Bernat Saulet. Actualment és al Museu Episcopal de Vic. La disposició dels plafons no es correspon amb la que tenia originàriament.

ELS CLAUSTRES

6

Algunes dovelles del claustre romànic original s'utilitzaren per a la construcció del campanar. L'estudi d'aquestes restes ha permès que Francesc Fajula reconstruís hipotèticament l'alçat i la secció del claustre.

22

El claustre és un element arquitectònic que permet l'accés còmode a les dependències disposades al seu voltant. En monestirs amb doble comunitat, masculina i femenina, com era el de Sant Joan fins a l'expulsió de les monges, al principi del segle XI, el conjunt de dependències que cada comunitat tenia s'articulava al voltant de dos claustres. D'aquesta manera, podem constatar l'existència de dos claustres en el conjunt monàstic de Sant Joan de les Abadesses: el major, ubicat al nord de l'església, i el de Sant Mateu, al sud, tots dos amb accés a l'església mitjançant les

corresponents portes obertes en el creuer.

No es coneix gairebé res sobre com eren aquests dos claustres a l'origen; se suposa, però, que devien d'estar construïts seguint les pautes de l'època, o sigui, el pre-romànic o el romànic, amb columnes, capitells i dovelles ben treballades. Alguns d'aquests elements s'han conservat i permeten establir aquesta suposició. La ubicació d'aquests dos claustres deu correspondre, més o menys, a la següent disposició: l'actual claustre gòtic ocupa l'espai on hi hagué el claustre romànic major; la zona de davant el porxo de l'arxiu degué ser la del

claustre romànic de Sant Mateu. A partir del segle XI, el claustre major serví de nexa de les actives dependències del monestir, mentre el claustre de Sant Mateu quedava en segon ordre, en un racó del clos, només com a lloc d'enterrament d'abats —funció heretada, potser, de l'època de les abadesses— i com a espai de pas de processons.

Tots dos claustres sofriren les batzegades del terratrèmol de 1428, que els enrunà. El 1442, l'abat Pere de Montcorb encarregà la construcció d'un nou claustre, l'actual, d'estil gòtic, que adaptà el seu perímetre a les dependències

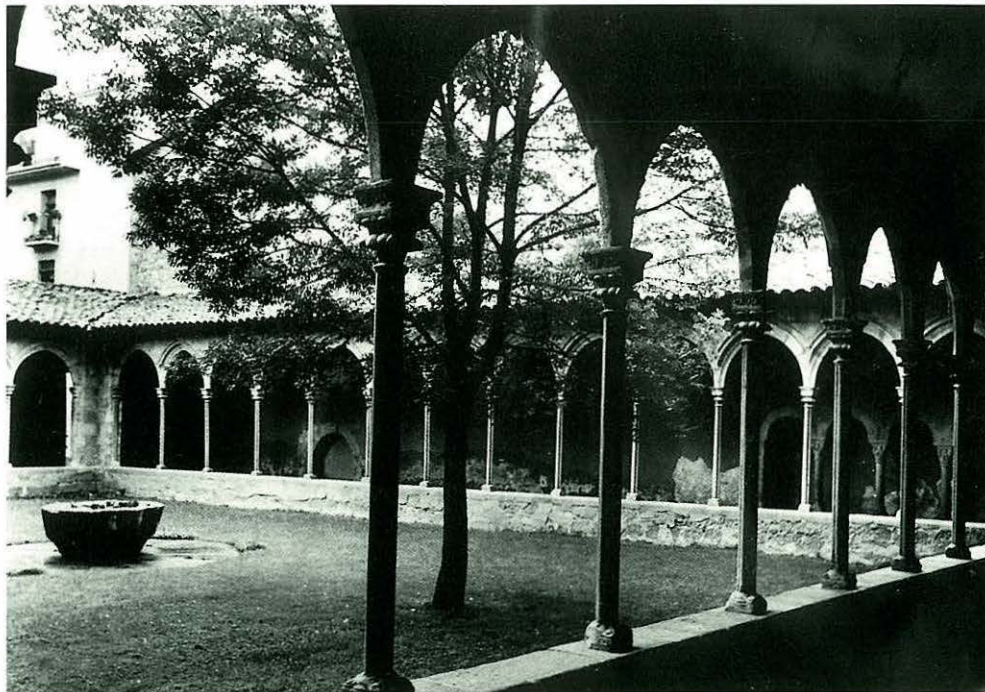
que havien quedat dretes després de la sotragada sísmica. Aquest bell claustre, de planta trapezoïdal, té tretze arcades al cantó septentrional, dotze al meridional, deu al de llevant i sis al de ponent, que aguanten l'embigat de fusta damunt el qual hi ha disposada la teulada. Les fines columnes, realitzades amb pedra de Girona, col·locades sobre un ampit senzill, sostenen sengles capitells, tots ells idèntics.

Netejat de runes el claustre de

Sant Mateu, possiblement només es condicionà després l'espai contigu a l'església, construint-s'hi, en 1431, la capella de Santa Maria de Montsió, de la qual encara avui es pot veure una arcada i una mènsula. No fou fins a la construcció de l'arxiu, en el segle XVII, que s'acabà de definir arquitectònicament aquest àmbit, bastint-se un porxo sobre el qual es disposaren les sales de l'arxiu del monestir. L'accés a aquestes dependències es va

fer buidant el mur del creuer que limita amb el mateix arxiu.

De les tombes que hi havia al claustre de Sant Mateu, en queden tres làpides sepulcral, bellament esculpides, que corresponent als abats Ramon de Bianya, Berenguer Arnau i Ramon de Cornellà. Hi ha, a més, quatre inscripcions funeràries dels abats Pere Guillem II, Pere de Soler, Berenguer de Blanes i Francesc Roig i una altra de difícil identificació.

L'esveltesa és el tret que qualifica millor el claustre gòtic del monestir de Sant Joan. Segle XV.

ELS PONTS

7

El Pont Vell, al final del segle XIX.

24

Els ponts han estat i són, encara avui, uns elements vitals per al desenvolupament de la vila de Sant Joan de les Abadesses. Per la seva magnitud, bellesa i importància, en destaquen dos, els anomenats Pont Vell i Pont Nou. A més, però, s'han construït altres ponts i palanques que compleixen eficientment la comesa de comunicar voreres de rius o salvar desnivells.

La vila de Sant Joan era comunicada, des d'antic, amb les veïnes viles de Ripoll i Camprodon mitjançant un camí, el traçat del qual podria correspondre amb l'*strata francisca* o camí de França.

Inicialment, la vila es devia connectar amb aquesta via gràcies a un pont o palanca constructivament ben precari. Sabem que en temps de les abadesses —segles X i XI— ja existia un pont, però desconeixem la seva ubicació exacta. Un dels passos naturals per a comunicar les voreres del riu Ter era situat a uns trenta metres més enllà de l'actual Pont Nou, riu avall, aprofitant el marginal de la vila vella, més suau que en l'actualitat, lloc on es tenyien els draps de llana fabricats pels paraires de Sant Joan. És en aquesta zona on va sortir un estrep de pont durant la construcció d'un col·lector d'aigües.

El Pont Vell va ser construït entre els anys 1128 i 1138 per encàrrec de l'abat Berenguer Arnau, amb l'ajut econòmic i personal de nobles i pagesos de la vall. La forma arquitectònica, però, no és la que ens arribà fins al 1939, ja que durant el segle XIV s'hi van fer diverses reparacions. El terratrèmol de 1428 deuria també afectar-lo. El Pont Vell, tal com va arribar fins al final de la guerra de 1936-1939, era format per una gran arcada central, apuntada, de trenta-tres metres de llum, amb dos arcs de descàrrega, un apuntat i l'altre semicircular; les reparacions d'urgència taparen dos arcs més de descàrrega,

semicirculars. L'estat deplorable de conservació, al principi del segle XX, desaconsellà, sovint, que hi passés més d'un carruatge alhora; aquesta situació provocà que s'iniciessin les gestions per tal d'aconseguir un altre pont. Aquestes gestions foren llargues, i després de diferents projectes i d'alguna discussió política s'aconseguí l'aprovació del projecte el 24 d'abril de 1909. Les obres no començaren fins al 19 de novembre de 1914. Aiguats, canvis de projecte i d'enginyers no impediren que el 5 de setembre de 1920 s'inaugurés el Pont Nou, que absorbí el camí que, des de segles, passava pel Pont Vell. Això va

El pont de Perella, construït el 1915.

suposar un desviament del traçat del camí ral, obrint una travessia pel mig del poble.

El 8 de febrer de 1939, a les

nou del matí, durant la retirada republicana, es dinamitaren el Pont Vell i l'arcada central del Pont Nou. Aquesta última fou refeta el 1941; el Pont Vell hagué d'esperar fins al 4 de juliol de 1976 per tal de tornar a tenir forma, la que té actualment.

25

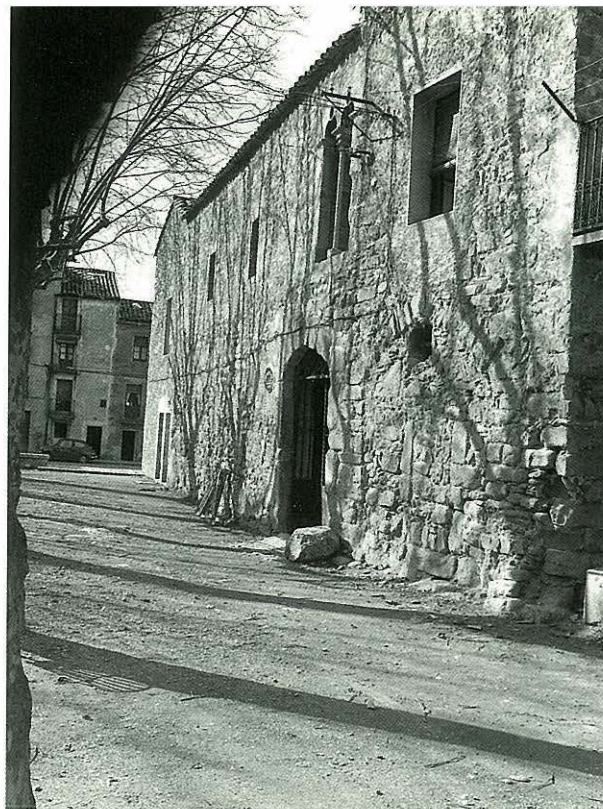

Trobem, a més, altres ponts que mereixen la nostra consideració: el pont de la Plana, començat el 1938, per tal d'accedir a una zona de trinxeres i refugis, i acabat, amb penes i treballs, el 1942. També el pont del Roser, dit així per la capella que existí vora d'ell. I de fora del nucli urbà destaquem el pont de Malatosca i el de Perella, construït el 1915.

El Pont Nou.

EL PALAU DE L'ABADIA

8

Façana de llevant del palau de l'Abadia, restaurada.

26

El palau dels abats, o de l'Abadia, és un edifici que, tot i trobar-se actualment exempt del monestir, al principi formava part del clos monàstic i n'era, sens dubte, una de les dependències més importants. És, però, un edifici que ha sofert diverses transformacions i usos al llarg dels anys, la qual cosa fa que sigui molt difícil descriure'l tal com devia ser al començament.

Dos grans abats, Pere de Soler i Arnau de Vilalba, foren els màxims impulsors de l'arquitectura d'aquest noble edifici; segurament el primer abat degué donar solidesa a les provisionals edificacions existents, destinades a donar

habitatge als abats predecessors i a acollir diversos oficis administratius del monestir; el segon, d'acord amb els edificis civils d'estil gòtic que hi havia a la vila, l'amplià i, amb el claustre central, li donà unitat arquitectònica.

De com era el palau de l'Abadia a l'origen no en sabem res. És de suposar que tenia alguna relació arquitectònica amb el jardí de la infermeria, situat al nord de l'edifici abacial.

Hi ha, a l'interior, una sala coberta de pedra tosca, l'arrancada de la qual fou realitzada amb carreus molt ben treballats, emprant una tècnica plenament romànica. A falta de notícies arqueològiques prou evidents, suposem que la part nord correspondria a la zona més antiga del palau.

L'abat Arnau de Vilalba l'amplià i fou també durant el seu abadiat que es construï el claustre, comunicador de les

dependències del palau. La planta del claustre és quadrada i té dos pisos d'alçària. A l'inferior hi ha dos arcs per tram. El sostre del pis superior és sostingut per bigues de fusta. Cal destacar-ne els capitells, decorats amb l'escut de l'abat constructor, que també es conserva gravat en una pedra, damunt d'una porta del primer pis.

Igual que altres dependències monàstiques, el palau dels abats sofrí, amb la supressió de la canònica, primer, i l'extinció de la dignitat abacial, després, l'abandó i el desús de l'edifici; guardà, però, gran part de l'arxiu notarial, avui integrat a l'Arxiu del Monestir. La desamortització de Mendizábal, de 1835, assignà la propietat del palau a l'Estat; posteriorment aquest el transferí al municipi.

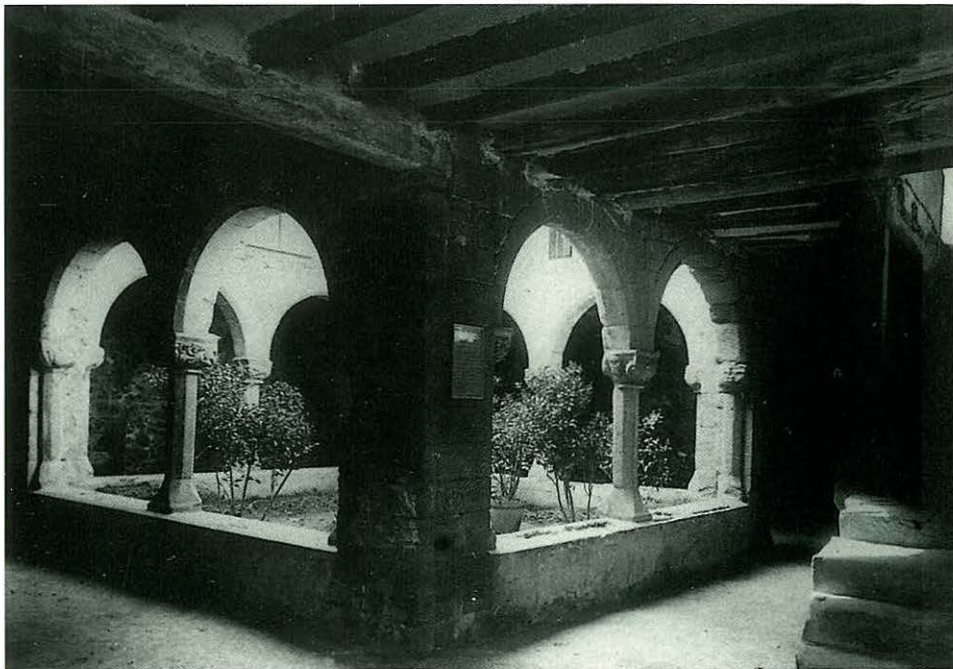
A més de ser residència d'abats i acollir l'arxiu, el palau de l'Abadia és l'edifici de Sant Joan que, segurament, ha tingut més diferents usos: magatzem de queviures, caserna, cort d'animals, escoles, magatzem de la

brigada municipal, habitatge, magatzem de deixalles, locals d'entitats, garatge i seu de l'Ajuntament.

L'alcalde Jaume Bellapart, al començament del segle XX, habilità mínimament algunes dependències del palau. No fou, però, fins al 1933 que l'Ajuntament presentà un magnífic projecte global de restauració, redactat per l'arquitecte Josep Riera, degudament assessorat per mossèn Josep Masdéu. Aquest

projecte pretenia convertir el palau en un centre cultural complet, amb museu, biblioteca i arxiu. Les dificultats econòmiques i l'esclat de la Guerra Civil impediren que aquest projecte es materialitzés.

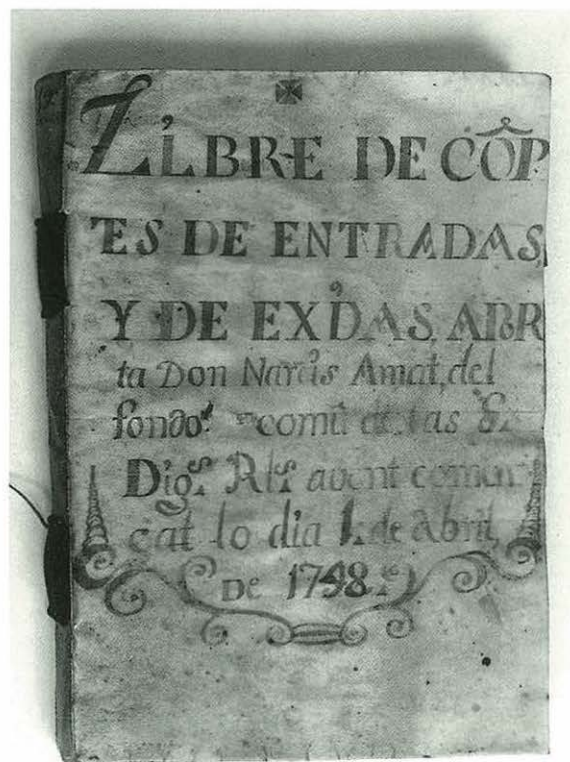
Afortunadament, els anys vuitanta han vist com bona part del palau de l'Abadia era restaurat. Aquesta millora, i la que resta per fer, de ben segur que milloraran notablement l'entorn del monestir.

El claustre del palau de l'Abadia, del segle XV.

TEMPS DE CONFLICTES (1592-1630)

9

Llibre de comptes de don Narcís Amat, de les Cinc Dignitats Reials, 1748. Arxiu del Monestir de Sant Joan.

28

A partir de 1592, en què fou extingida la canònica agustiniana i substituïda per un col·legiata, la vila va viure una etapa de fortes commocions. La col·legiata era regida per un capítol compost per l'arxiprest i onze canonges. Però les rendes de l'antiga abadia quedaven repartides entre les anomenades Cinc Dignitats: l'arxiprestal, l'ardiaca del Llobregat, l'ardiaca de Badalona i tresorer de la catedral de Barcelona, i els degans de les catedrals de Girona i Vic. El 1597, la Reial Audiència nomenà el degà de Vic, Gabriel Reixach, com a màxim responsable de la col·legiata. Llavors va morir Llorenç Isalguer, el vicari

capitular. Així, doncs, la col·legiata quedava sense superior legítim, sota la tutela directa de Francesc Robuster, bisbe de Vic. Els abusos de poder comesos pels procuradors de les Cinc Dignitats, i en especial del bisbe, que entenia que era el cap de la col·legiata, exasperaren els santjoanencs. El nomenament de Joan Colí com a arxiprest, el 1603, el qual havia estat el darrer

prior del monestir, no va poder pas impedir la crispació i la divisió interna.

Tot seguit, Colí es rebel·là contra el bisbe Robuster, i reclamà la jurisdicció del monestir, per a la qual comesa comptava amb el suport de la meitat dels canonges i beneficiats i de gent de la vila. L'arxiprest demanà ajuda a la colla del bandoler Perot Rocaguinarda, nyerro oposat a

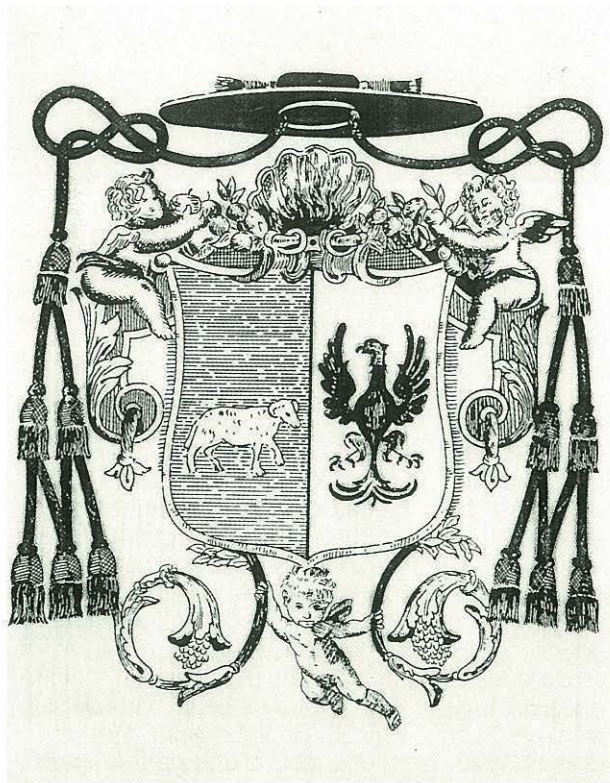
la facció del “cadell gros” Robuster, i, de fet, hi ha testimonis que pràcticament alliberà la vila dels cadells que impedièn l'exercici de les jurisdiccions de l'arxiprest. El plet entre l'arxiprest i l'Església amb les dignitats de Barcelona i Vic, sobre les jurisdiccions i les rendes de la col·legiata, seguia pendent el

1617 (l'arxiprest argumentava que les Cinc Dignitats havien usurpat la jurisdicció i la senyoria de totes les rendes i administració dels béns temporals). La situació s'enverinà dos anys més tard, amb la mort de l'arxiprest. En 1624, amb motiu d'unes excomunionis dictades pel bisbe de Girona, homes i dones

de Sant Joan s'amotinaren i calaren foc a les cases del cambrer i rector, Antoni Asprer, i l'amenaçaren de mort si gosava de publicar-les. També li negaren el mas Solà. L'any següent, alguns homes van calar foc al forn, que es trobava sota la tutela de les dignitats, i, tot seguit, aquestes es queixaren que els santjoanencs es feien el pa a casa seva en lloc de comprar-lo a la botiga. En aquest ambient de guerra civil, els enfrontaments armats i els robatoris eren constants, per la qual cosa, l'any 1609, fou creada una germandat per a capturar els malfactors.

Una concòrdia, signada el 1630, entre representants de les Cinc Dignitats i del comú i parròquies de Sant Joan, no solament va posar les bases per a la pau, sinó que configurà la forma de govern de la vila mitjançant la constitució d'un consell jurat, format per trenta persones, amb atribucions pròpies en el govern de la vila. Antoni d'Asprer, darrer canonge cambrer del monestir, conegut pels seus coneixements literaris, morí el 1638. Sis anys després, sota el domini francès, el capítol col·legial va recuperar la jurisdicció temporal de la vila.

En 1685, la jurisdicció espiritual de la col·legiata passà a mans del bisbe de Vic, Antoni Pasqual.

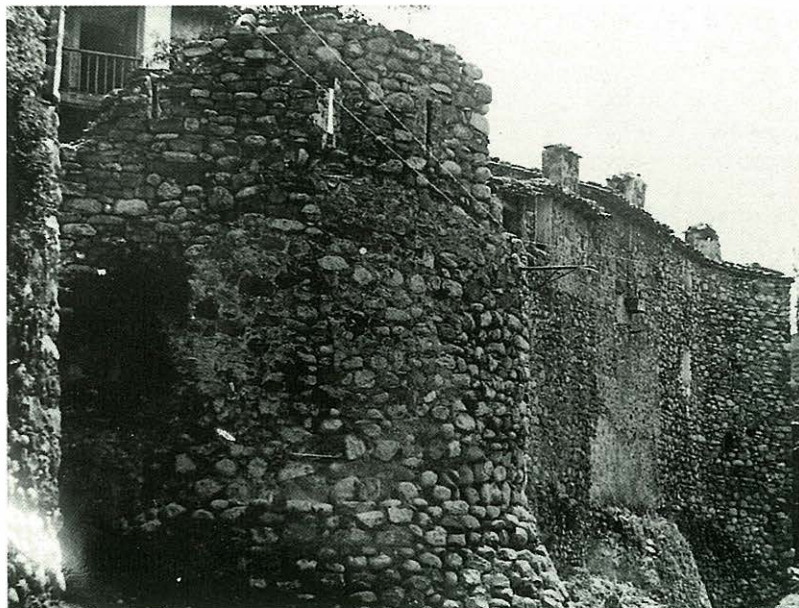

Escut de la col·legiata. Arxiu del Monestir de Sant Joan.

TEMPS DE GUERRES (1640-1795)

10

*Restes de l'antiga muralla,
cap a l'any 1910.*

Durant la Guerra dels Segadors, la vila alçà un sometent a les ordres del capità Francesc Duran, que lluità al camp de Tarragona contra les tropes hispàniques. També hi lluità l'esquadra de Jacint Capdevila, a Valls, el 1641.

Com la resta del país, i especialment la zona propera a la frontera, Sant Joan va patir els efectes de les diverses guerres amb França per partida doble: tant per les constants ocupacions durant la segona meitat del segle XVII, com per l'allotjament de les tropes de la monarquia. Així, el 1653, a conseqüència dels excessos de les tropes castellanés, una

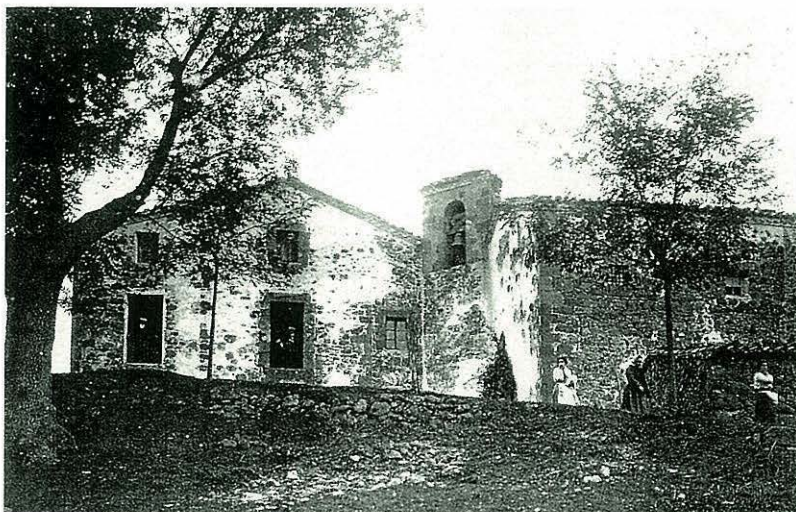
companyia de 150 soldats irlandesos fou passada per les armes pels revoltats, raó per la qual el governador es presentà a la vila amb tropes, per castigar els santjoanencs. El 1684, el síndic Esteve Ferrer es destacà en la lluita contra els francesos, amb 80 homes, i seguí lluitant fins al 1697.

El duc de Noailles ocupà Sant Joan el 1689 i aterrà les muralles. L'any següent, els francesos atacaren de nou la vila i van causar destrosses al monestir i a l'església de Sant Pol. L'any 1694, la vila hagué

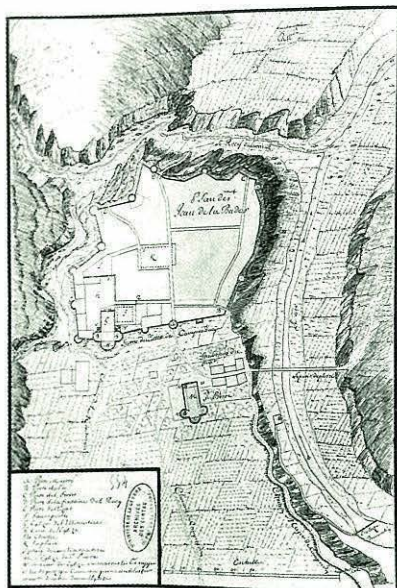
d'allotjar, encara, 900 cavalls de l'exèrcit francès, i, uns anys més tard, en 1697, vuit companyies de cavalleria.

Durant la Guerra de Successió, la vall es declarà a favor de l'arxiduc Carles d'Àustria i mobilitzà homes per lluitar contra Felip V. Aquesta posició costà a la vila i a la col·legiata el saqueig de les tropes franceses, en 1711. L'arxiprest Joan de Vilana i el capítol foren desterrats per Felip V i no van ser reposats en el càrrec fins a 1726. D'altra banda, durant l'ocupació d'una part del país

*L'ermita de Sant Antoni
fou edificada el 1654.*

per les forces de la Quàdruple Aliança, el 1719, la vila, com la majoria de pobles del Ripollès, donà l'obediència als francesos, que aleshores lluitaven contra Felip V.

Finalment, a la darrereria de segle, els francesos van cometre noves destruccions. En 1793 van prendre la vila i calgué alçar un terç d'armes

Plànol militar francès de Sant Joan, de l'any 1690, extret de l'Atlas de les ciutats de Girona, s. XVII-XX. Col·legi d'Arquitectes de Girona-Diputació de Girona, 1994, pàg. 560, núm. 439.

La vila vista pels francesos, el 1689

Sant Joan de les Abadesses és una petita vila a dos llocs de Camprodon, a la riba del Ter i en el camí que va de Camprodon a Ripoll, Olot, Castellfollit, Girona i de Ripoll a Vic.

La seva situació és força avantatjosa, situada sobre una península de roca, isolada per tots els fronts, llevat de l'oposat al camí de Camprodon, i envoltada de barranc a la ribera del Ter i a la riera d'Arçamala, tot formant un bon fossat natural.

El lloc és tancat per una muralla de 4 peus d'espessor, flanquejada amb torres desordenades, igual que una part dels parapets de les muralles. Les torres són sense volta i algunes sense sòl ni cobertura... Les cases dels vilatans són adossades a les muralles...

(Service Historique de l'Armée de Terre. Vincennes. París, A 1 899, núm. 137. 1689).

per lluitar-hi, a les ordres del capità Rafael Corriols. Fins i tot la Sagrada Forma del Santíssim Misteri hagué de ser traslladada a Vic per tal de preservar-la del furor dels ocupants, els quals van fer grans destrosses a l'església.

LA CAPELLA DELS DOLORS

La devoció popular envers el Santíssim Misteri, fomentada per la comunitat de la col·legiata, va prendre volada al principi del segle XVII i va trobar una expressió definitiva, a partir de 1650, amb l'establiment de la festivitat del Santíssim Misteri en la diada del primer diumenge de juliol. La seva exposició pública i veneració en moments difícils, com per exemple la plaga de llagosta de 1688, l'ocupació francesa de 1690 i en diversos moments de secada, de pluges excessives, de guerres o altres contingències, fou una constant. També fou exposat amb motiu d'esdeveniments importants, en actes de pelegrinatges col·lectius i en visites de prelats. El cert és que la freqüència de les visites dels fidels, tant de Sant Joan com dels pobles veïns, no deixà d'augmentar des d'aleshores.

Fruit d'aquesta devoció foren les intervencions en l'absis central de l'església, portades a terme pels pabordes del Santíssim Misteri a partir de 1686, per a embellir les parets de la capella. Tal com explica Eduard Junyent, va ser malmès l'absis central –com segurament també el retaule d'alabastre i el cimbori– en perforar la volta per construir-hi una llanterna i revestir els murs amb rajoles, d'acord amb els gustos barrocs. No només això, sinó que, posteriorment, encara es van emprendre reformes més radicals que tenien com a objectiu la construcció d'un espaiós cambril. El 1710 es van iniciar les obres, sota la direcció de l'arquitecte vigatà Josep Morató, les quals es van interrompre amb motiu de la Guerra de Successió. A partir de 1714 eren repeses, ara amb la intervenció del germà de l'arquitecte, l'escultor Jacint Morató, que va decorar amb relleus de guix la nova cúpula de la capella, amb les figures de quatre doctors de l'Església i de vuit alegories de les virtuts, i el cupulí interior, amb un conjunt d'àngels músics. L'obra s'allargà fins al 1716 i hi intervingueren els

La capella dels Dolors, inaugurada el 1955.

fills de l'escultor, Pere i Francesc Morató, així com Josep Ral. El grup del davallament hi fou col·locat amb tota solemnitat el segon diumenge de setembre d'aquell any.

Els pabordes, en la seva tasca per a enfortir la devoció al Santíssim Misteri, el 1764 van fer imprimir a París un gravat, alhora que estrenaven els goigs compostos pel canonge Jaume Aspre i musicats per l'organista de la comunitat, el mestre Pusalgues. Poc després, el 1768, es va decidir d'emprendre l'obra de les escales que havien de comunicar amb la sala principal del cambril. L'interior del vestíbul va

ser decorat amb pintures de relleus barrocs i amb sis teles pintades pel vigatà Marià Colomer. Finalment, van ser erigits altars en els passadissos que hi comunicaven.

La devastació i l'espoliació de 1936, que van suposar, entre d'altres pèrdues, la desaparició de la forma consagrada que havia restat durant 685 anys en la cavitat del front del Crist, va donar peu, en ser restaurada l'església, a retornar-li la seva genuïna expressió arquitectònica. Així, doncs, hom prescindí del cambril amb l'objecte de recuperar l'absis central. La cúpula i el cupulí, que havien resultat intactes, foren traspassats al presbiteri de la capella dels Dolors, així com les pintures sobre tela de Joan Arnau, del segle XVII, col·locades en els costats del presbiteri. Aquesta

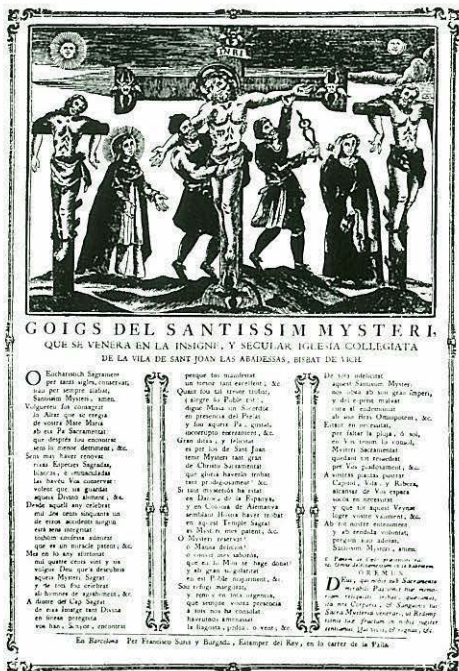
capella, que havia estat beneïda el 1704, ubicada entre l'església i el claustre, també havia estat víctima de la destrucció i va ser restaurada per Duran i Reynals, en la línia d'un barroc harmònic i equilibrat. L'ambientació d'època, a càrrec de l'escultor J. Veciana i del pintor Josep Obiols, fou completada amb una notable talla de la Pietat, de Josep Viladomat. La capella fou inaugurada el 28 d'agost de 1955.

La celebració de la diada del Santíssim Misteri, el 1652

Als 6 de juliol de 1652, dissapte a la tarda per la festa del Santíssim Misteri, se tocà a vespres tres tochs, dos de senys majors y un de set mitjants. Se digueren vespres del corrent sense ninguna solemnitat en lo cor, sino lo ordinari com se acostuma. A completes se cantà a dos cors a cant d'orga; lo monjo tocà a toch d'esquelles dobla, el beneficiat de Sant Antoni tragué tota la plata y las capas majors. El vespre tocaran a vella; sonaren los músichs de Olot, se feu molta lluminària per la vila y carrers tres dies, si bé lo últim dia poca lluminària. Lo diumenge al cor l'ofici ordinari tot lo dia; la missa mayor molt solemne de sis bordons... Cantaren a dos choros y no hi hagué sermó. Se féu professó per la vila a pres de la missa; aportaren la Vera Creu y no més. Tots aportaven capes; se cantà a la professó lo himne "Ut queant laxis" tota la professó... Lo dilluns cantaren una missa de requiem a dos choros de cant d'orga al altar mayor y predicaren... Lo dissabte correruen un bou y lo diumenge una vaca.

Assistiren totes les confraries ab les banderes y antorchas; no varen enramar los carrers ab rama.

(Eduard Junyent. *El Monestir de Sant Joan de les Abadesses*. Junta del Monestir de Sant Joan de les Abadesses, 1976; pàg. 155-157).

Goigs del Santíssim Misteri, de l'any 1764. Són un testimoni de la devoció popular i van ser compostos pel canonge Jaume d'Asprel.

LA MANUFACTURA TÈXIL

11

34

Si hi ha un fet rellevant en els segles XVII i XVIII, aquest és la consolidació de la manufactura tèxtil, la qual, a partir d'aleshores, marcà les pautes del desenvolupament de la vila. El nombre de paraires, les persones que feien les primeres operacions d'elaboració de la llana, però que en molts casos esdevindran, en el segle XVIII, autèntics empresaris, augmentà progressivament.

En 1765, hi havia 12 fabricants de llana que treballaven amb 20 telers manuals estrets i 3 d'amples, que produïen a l'any 8 draps, 198 cordellats, 35 estamenyes i 10 baietes. El consum de llana, tota del

país, per a aquesta producció era de 80 roves per als draps, 1.386 per als cordellats, 175 per a les estamenyes i 90 per a les baietes. En total, en el filat hi treballaven 41 homes, 180 dones i 7 nens, i en el teixit 26 homes i 14 dones. Els vells i velles treballaven lligant fils de teler per als teixits bastos. Aquestes dades assenyalen, tot i la seva modèstia, que la vila de Sant Joan era el nucli tèxtil més important del Ripollès. Pocs anys després, el 1787, el viatger Zamora constatà que a la vila hi havia més de 300 torns de filar a les cases (que ell confon amb telers) i que des

de feia tres anys s'havien implantat dos fabricants d'estam, l'un amb 28 telers i l'altre amb 12.

Unes dades de 1802 ens donen idea de l'embranchida d'aquesta indústria: hi havia 26 fabricants de mitges (dels quals només 4 tenien botiga) i 64 paraires (48 dels quals eren mestres, però només 8 tenien botiga pròpia). Cal remarcar, però, el paper de les dones en aquesta activitat: 200 filaven, tot i que si se sumaven les nenes —com diuen unes altres dades— eren 458, d'un total de 567 dones que hi havia a la

The image shows a handwritten ledger with the following entries (transcribed from the image):

Caen me que a 27 de mayo ançabu ad	201
el de bayer 1788 años	201
Tr meo aregabm sen balregne poler 1788 años	209
Tr a 7 de febrer. abolar seplom 1788	209
1 d'any nyga	
Tr modro pagor pon gely se d'Albama y	
ey como d. ofrena real. lin bolan	
Tr a 27 de mayo apico de la casa 1788	209
Tr meo quon de pabim sen ozanm gmer.	177
1 d. 1788 años	
Tr a 1 de febrer. ançabu sen gabyla yoc.	169
27 de mayo años	
Tr lo 31 de mayo apico de la casa 1788	209
Tr a 7 de febrer. apico de la casa 1788	209
Tr a 17 de febrer. apico de la casa 1788	209
Tr a 17 de febrer. apico de la casa 1788	209
Tr a 17 de febrer. apico de la casa 1788	209
Tr a 17 de febrer. apico de la casa 1788	209

Below the ledger, there is a note: "Lo 1 de mayo que a 17 de febrer. 1788 fin x b..."

Libre de l'administració del gremi de paraires, del segle XV. Arxiu del Monestir de Sant Joan.

vila. Una cançó recollida en aquestes contrades per Joan Danés se'n feia ressò:

*Aquí dalt de la muntanya
el cucut hi ha cantat:
quan les cabres trauran llana
les dones faran bondat.*

Però cal tenir present que molts pocs habitants es dedicaven exclusivament a un ofici, ja que podien compaginar-ne dos o tres alhora, si més no

estacionalment. La producció també havia augmentat: es fabricaven anualment uns 260 draps comuns de diversa mena, 200 estamenyes comunes i 100 de fines, 100 cordellats i 100 dotzenes de mitges. La llana del país era destinada a la fabricació dels draps comuns, mentre que la dels draps fins era comprada a l'Aragó. El destí d'aquests teixits, una volta satisfetes les

necessitats locals, era Ripoll, Olot i Barcelona (des d'on una part eren exportats cap a Amèrica). Les dificultats del transport, pel mal estat dels camins, obstaculitzaven tant el proveïment de llanes bones de l'Aragó com la col·locació directa del producte.

Finalment, pel que fa a la confraria de teixidors, sabem que en 1617 aquesta comptava amb unes ordinacions, i que disposava d'un batà com a única instal·lació; no sembla pas, però, que en el tombant de segle tot això tingués vigència. Més aviat, la llibertat de producció i de venda era generalitzada, sobretot en la producció dels paraïres i dels fabricants de mitges. Els aprenents treballaven tres anys amb el mestre. Durant mig any no cobraven i durant la resta d'aquell període de temps rebien la meitat del sou. Entre els paraïres existia una mena de mutualitat per als malalts i per a l'enterrament dels pobres que exercien l'ofici. Els teixidors i fabricants de mitges només sufragaven una missa i les torxes del difunt que era del seu ofici. Malgrat no haver-hi confraries religioses d'oficis, els teixidors tenien per patró sant Bernadí de Siena, els paraïres sant Joan Baptista i els fabricants de mitges la Immaculada Concepció.

35

*Taulell de l'antic
gremi de paraïres,
conservat a la plaça
Major.*

LA VILA AL SEGLE XVIII

12

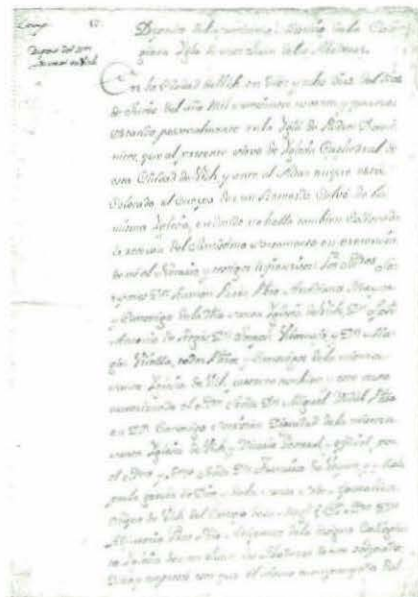
Capella dels Dolors,
amb el seu retaule
barroc.

36

La composició social dels habitants de la vila de Sant Joan, a mitjan segle XVIII, manté els trets característics d'una població de l'Antic Règim, amb un nombre considerable d'habitants dedicats a les activitats agràries, encara que sovint compaginades amb d'altres, i un creixent paper de la indústria. Aquesta és l'estructura que ens proporciona el cadastre de 1764: 34 bracers, 38 jornalers, 25 paraires, 8 teixidors, 6 sastres, 4 traginers, 4 sabaters, 3 cirurgians, 2 notaris, 2 ciutadans honrats

de Barcelona, 2 mestres de cases, 2 fusters, 1 apotecari, 1 adroguer, 1 manyà i 1 administrador de duanes. A Surroca i Ogassa, la dedicació gairebé en exclusiva era l'agrària. La vila era de jurisdicció reial (havia estat incorporada a la corona el 1788) i hi havia un sol batlle per a la vila, la ribera i les parròquies de Sant Martí de Surroca i de Sant Martí

Acta del trasllat del
Santíssim Misteri a
Vic: 1794.
Arxiu del Monestir.

d'Ogassa, malgrat que aquests dos pobles en reclamaven un de propi.

En 1802 hi havia dues escoles: una de primeres lletres per a nens, amb 52 alumnes, i una de gramàtica, amb 18 estudiants. Els mestres d'ambdues eren eclesiàstics.

Al llarg del segle no hi va haver creixement demogràfic global i, per tant, la vila no tingué transformacions urbanes remarcables. En l'aspecte

Llinda d'una casa del carrer de l'Aigua.

Sant Joan, l'any 1787, segons un viatger

Para entrar en el pueblo se pasa un puente de un ojo muy grande y dos pequeños, abandonado en el día y con peligro de arruinarse. Y lo peor es que no tienen las naturales la culpa, pues hace muchos años que tienen representado el peligro solicitando la licencia para componerlo de cuenta del común, y todavía no han podido lograr la respuesta.

Hay dos plazas: La una regular, con porchados antiguos y una fuente. Dan a ella varias calles, tan bien distribuidas que desde cualquier esquina de la plaza ve cada vecino la puerta de su casa. En la otra, llamada del Mercadal, hay un juego de pelota. La Colegiata es edificio antiguo, con siete altares buenos y los cetros y cruz de su tiempo. También lo es el claustro, en cuyo patio hay unos avets (sic) de extraordinaria magnitud.

La cárcel es pobre cosa, sin Alcalde que habite en ella, y también lo son las carnicerías

y Casa de la Villa. Hay cuatro fuentes, dos dentro del recinto de las murallas y dos fuera de ellas. Las calles, empedradas y derechas. Tres años hace no había en este pueblo más fábricas que las de pelaires, hasta que Esteban Vila emprendió la fábrica que hoy tiene de telares de estambre, compuesta de 28; y después se estableció otra de doce. Hay también una de agujas de telar. Otro Vila tiene repartidos cerca de 300 telares entre las mujeres del pueblo.

Hay un batán y un molino, y un canónigo de la Colegiata está fabricando una casa para un gitano. En San Juan hay muchos emprius (terres comunals), y por esto no hay montes. A la salida del pueblo para ir a Ripoll se pasa un pequeño puente, y debajo está la fuente medicinal llamada Aguas de la Puda. Y hasta Ripoll se pasan otros dos puentes, caminando la vega abajo.

(Francisco de Zamora, *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Curial; Barcelona, 1973; pàg. 84-85).

sanitari, és interessant de remarcar que al final de segle s'havia experimentat una vegada la vacunació contra la verola i 4 vegades la inoculació, amb efectes molt positius, tot i la malfiança dels habitants.

EL SEGLE XIX

13

38

Imbranzida amb què la vila cloïa el segle XVIII es va estroncar al començament del XIX. En 1808 es reprenia la guerra amb França, marcada pel doble inconvenient que el poble hagué d'assumir plenament la defensa del país davant el buit de poder existent i per la situació geogràfica de Sant Joan, a prop de la frontera. El regidor Marià Isalguer va participar en la comissió de segrestos de la Junta Corregimental de Vic. D'altra banda, el capítol es mostrà recalcitrant a l'hora de col·laborar econòmicament amb la Junta, tot i que va fer fondre la plata de l'església per a lliurar-la-hi, i en 1811 va

caldre la presència d'un sergent i 15 soldats per a fer donar el blat del mig delme. També s'ha de remarcar que el notable Ildefons de Salgàs denuncià la ineficàcia militar dels oficials de l'exèrcit el 1810.

L'any 1809, el contingent del sometent que es trobava a Sant Joan va ser detingut per un altre sometent, el qual s'havia alçat perquè el primer havia abandonat el seu lloc de servei. Per tot això, no ha d'estranyar-nos que la

presència de les tropes franceses, al final de 1809, fos rebuda pacíficament pels santjoanencs, la majoria dels quals fugiren de la població. No ha de sorprendre, fins i tot, que, tal com havien fet altres pobles i ciutats, la vila trametés secretament llistes de persones notables per a ocupar càrrecs en el moment de la pacificació.

Sant Joan experimentà altra vegada el rigor de la guerra quan, el 1823, fou amenaçada pel comandant de les tropes

En 1821, l'Ajuntament s'instal·là en aquest edifici de la plaça Major; a conseqüència del mal estat en què es trobava l'antiga casa de la vila.

constitucionals, Manuel Gurrea, que exigí el pagament de 4.000 duros, sota l'amenaça de saqueig i d'incendi, amb el pretext que s'hi havien refugiat alguns reialistes i aquests no havien estat denunciats. Com que tant l'Ajuntament com els santjoanencs no disposaven d'aquesta quantitat, que avançaren Francesc de Ferrer i Manuel Blanxart, s'hagué de recórrer a la venda dels empius i vedats, que eren nombrosos.

Pocs anys després, durant la Primera Guerra Carlina, en 1837, el general carlí Urbiztondo assetjà la vila, però els santjoanencs rebutjaren

valerosament l'assalt. A la fi, els homes del baró de Meer i el capità Joan Prim van entrar a Sant Joan, amb més de 180 presoners carlins. Encara, el mateix any, Urbiztondo intentà, debades, prendre Sant Joan. Per últim, el 1874, la Diputació de Catalunya, proclamada pels carlins, s'ubicà a Sant Joan, des d'on publicà el seu *Boletín Oficial de la Diputación de Cataluña*.

La vila de Sant Joan, al darrer terç del segle passat.

Sant Joan a mitjan segle XIX

Forman la villa 150 casas distribuidas en calles anchas y rectas tiradas a cordel, y una plaza cuadrada con magníficos soportales... el Ter cría excelente pesca y da impulso a las ruedas de un molino harinero y de un batán... Está en proyecto un ferro-carril que partirá desde la fábrica del "Veterano Cabeza de Hierro", situada en el término de Camprodon, distante unas 3 horas, y concluirá en Rosas pasando por las inmediaciones de Olot, Besalú, Figueras y Castelló de Ampurias.

Las principales producciones son trigo, legumbres, hortalizas, patatas, yerbas de pasto, ganado lanar, cabrío y vacuno.

La industria más importante, la elaboración de estambres muy finos, estameñas y cordellates: en otro tiempo el tejido de anascotes y la fabricación de medias de superior calidad ocupaban muchos brazos; pero en el día puede decirse han desaparecido ambas.

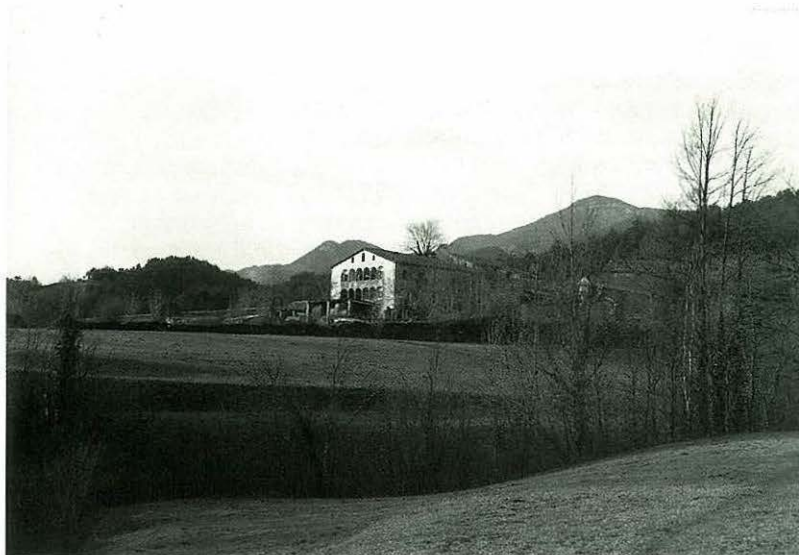
Como los productos del suelo bastan apenas para el consumo, nada se esporta, y por tanto el comercio se halla reducido a las cinco sextas partes de sus manufacturas.

(Pascual Madoz, *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*. Madrid, 1845-1850. Curial; Barcelona, 1985, vol. 1).

LES ACTIVITATS AGRÀRIES

14

El mas Serra del Cadell, de planta baixa i dos pisos. A prop hi ha una capella.

40

La agricultura tradicional de subsistència, que consistia a cultivar una mica de tot, havia començat a especialitzar-se en el segle XVIII. El conreu de la vinya s'havia abandonat i, a més de blat, es plantà blat de moro. Una enquesta de 1802 ens dona el següent quadre: en el terme hi havia 148,5 quarteres de cultiu, de les quals 10,5 no eren explotades; els principals conreus eren els blats, les hortalisses i alguns llegums, com les faves i les mongetes. Les patates i els naps tenien poca importància. Es cultivava una mica de cànem i de lli. El rendiment mitjà era de 4 o 5 per unitat sembrada. Els boscos, de roures i pins,

anaven reduint la seva extensió, de la mateixa manera que passava amb les pastures, fet que incidia en la reducció de la ramaderia i repercutia, alhora, en la minva del rendiment de la terra, per manca d'adob. Es conreaven moltes terres incultes fins aleshores, i àdhuc tots els emprius. Es tractava, en el fons, d'una agricultura molt tradicional, sense mitjans per a fer bons regadius (les dues úniques fonts de la vila havien estat malmeses pels francesos), amb petites millores en l'utillatge, en la rella i en l'ús de la fanga, però se seguia llaurant amb bous. La collita de 1801, que sembla que va ser bona, va donar 590 quarteres

de blat, 513 de blat de moro, 1 de mongetes, 18 de faves, 4 de llegums i 15 de fajol. Pel que fa al bestiar, hi havia 60 moltons, 30 ovelles, 18 xais i 1 euga, i s'obtenien 2 quintars de llana. La pressió demogràfica i l'estancament de l'agricultura devien forçar l'emigració de població pagesa cap a comarques veïnes.

La industrialització de la primeria del segle XX sentencià aquest procés, de manera que en 1920 només es dedicaven a l'agricultura 359 persones. El despoblament rural fou el colofó d'aquest procés

d'industrialització i d'urbanització: si l'any 1900 vivien a pagès 1.050 habitants, el 1965 ja només eren 629, i en 1980 n'hi havia 368. En conseqüència, molts masos van ser abandonats i la unitat familiar va quedar reduïda a pocs membres.

Els pagesos que han continuat al davant de les seves explotacions en els temps recents, han hagut d'adaptar-se a les condicions del mercat, les quals han comportat, sovint, l'especialització ramadera, fonamentada en la producció de llet i en el cultiu de farratges i blat de moro i, inevitablement, la mecanització. Naturalment, aquest procés sobtat de canvis

El Coll, construït aprofitant un edifici anterior, té una pallissa remarcable.

El Covilar, de planta rectangular i amb torre de defensa.

ha repercutit en la cultura i les tradicions de pagès.

La riquesa i la diversitat dels masos testimonia a bastament la importància de les activitats agrícoles, ramaderes i forestals de Sant Joan de les Abadesses.

La vida a pagès

El menjar, sobre el qual es conserven diverses receptes, es concretava en una gran varietat de sopes, brou i escudella, moltes menges a base de porc, algun guisat de vedella, truites i cuina a base d'ous, l'oca amb naps, la perdiu amb taronja, la cuina catalana típica de Nadal, etc... Pel que fa als ritus de pas, és a dir, naixement, primera comunió, casori i defunció, hi ha informació en el seu triple caràcter religiós, cívic i familiar; podem parlar, també, de tot allò que representaven cada una de les estacions de l'any, a nivell concret de producció per a l'intercanvi i l'autoconsum, i el paper que tenien en el treball del camp els diferents grups socials i els dos sexes...

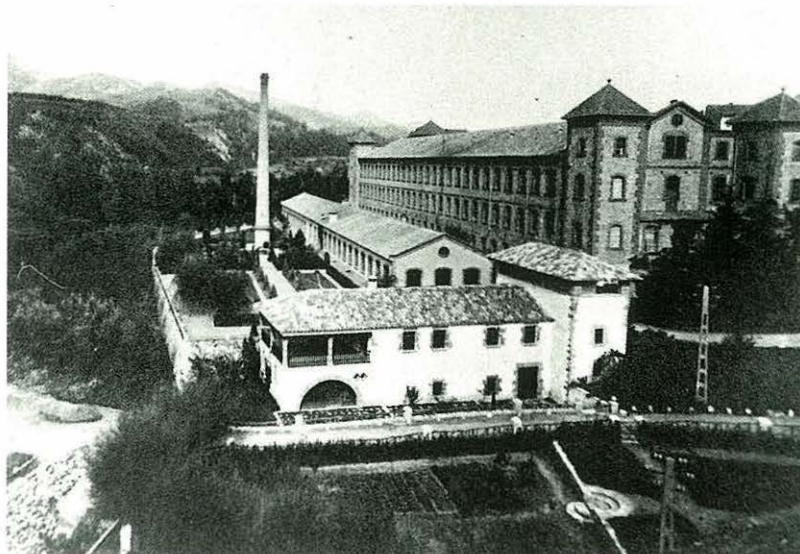
No cal insistir massa en el paper de les creences, especialment respecte a la tradicional religiositat de la gent de la ruralia... Si que caldria, però, encetar un treball sobre les denominades ciències ocultes, primordialment sobre el poder i la incidència de les bruixes en la vida quotidiana i sobretot respecte al follet, en relació al qual hi ha un cert tancament dels pagesos de Sant Joan envers aquells que s'acosten a aquesta qüestió des d'una perspectiva de cultura urbana.

(Jordi Monés-Josep Surroca, *Els masos de Sant Joan de les Abadesses*. Canelles Editors: Sant Joan de les Abadesses, 1985; pàg. 72-73).

LA INDUSTRIALITZACIÓ

15

Impressionant edifici de la fàbrica Espona, a començament de segle.

42

La indústria tèxtil de Sant Joan, llanera i de caràcter manual, no s'integrà a la primera fornada industrialitzadora que tenia com a capdavanter el cotó, a mitjan segle XIX. La vila, mal comunicada per carretera, hagué d'esperar l'arribada del ferrocarril, el 1880, per a rebre amb facilitat el cotó en floca i formar part dels nuclis industrials del país.

L'estructura de la població activa que ens proporciona el cens de 1861 presenta, pel que fa a la vila, una societat amb un pes aclaparador de les activitats tradicionals (agricultura i oficis) i nul·la presència de treballadors

industrials. Hi trobem 172 persones dedicades a l'agricultura i a la ramaderia, 95 als oficis diversos (sobretot tèxtils: 31 paraires, 8 teixidors, 5 filadores...) i 73 pobres de solemnitat. L'estructura de la pròspera indústria llanera del final del XVIII s'havia desmantellat. Tanmateix, la vila havia assumit un paper remarcable en el terreny dels serveis, com a centre urbà d'una àmplia ruralia, en el qual s'ocupaven 115 persones. De més a més, hi havia 70 nois que estudiaven i 43 noies, 26 propietaris diversos, 13 eclesiàstics i 9 guàrdies. A la ribera, d'altra banda, hi trobem 340 pagesos i 106 homes i 72 dones serventes.

En 1879, la indústria tèxtil havia tocat fons: només quedaven els 3 telers d'Esteve Orriols i 1 de Pere Blanxart. La societat de paraires, un ofici ja anacrònic, mantenia el batà. Divuit anys després s'inicià el canvi de signe amb la fàbrica de Feliu Ramoneda Palat i Cia., amb 2.200 fusos de filar llana moguts amb energia hidràulica, i amb la de M. Blanch Riera, amb 4.260 fusos de filar cotó, també accionats amb energia hidràulica, que, a més, es feia la llum amb energia elèctrica. Esteve Orriols tenia 4 telers i Joan Folcrà 1 teler, tots

manuals. De més a més, Frederic Martín feia funcionar una fàbrica de ciment a Toralles, una de les primeres d'Espanya, fundada el 1860, a la qual s'afegí, pocs anys després, la de Martí Mas. En 1901, els successors de Lluís Buxeda tenien en funcionament una central elèctrica.

L'inici de segle fou decisiu. En 1899, Josep Espona i Font, amb experiència en el cotó, entrà com a soci a l'empresa de Blanch de Sant Joan, al Molí Gros, que passà a anomenar-se Blanch, Espona i Bassols. Josep Espona havia estat soci, en 1851, de l'empresa Molas, Graell i Cia. a Malars (Osona), en una de les primeres fàbriques modernes, i l'any 1861 participà en la raó social Espona, Gras i Cia., a Torelló. La societat Blanch, Espona i Bassols es va dissoldre el 1905, encara que Espona i Bassols van fer funcionar la fàbrica fins que, set anys després, Espona n'assumí la propietat total. D'altra banda, l'any 1901, la firma Josep Maria Llaudet engegà una fàbrica de filats de cotó, amb energia hidràulica, en una colònia on residien 42 famílies, amb 5.000 pues per a filar i 1.000 per a retòrcer. Hi havia una altra colònia: la de cal Gat, on es trobaven les fàbriques de Feliu Ramoneda i Cia., de filats de llana, i la de

Domènec Jordana, de filats de cotó, que havia fundat la colònia el 1902. Aquí hi hagué, més tard, les fàbriques d'Estapé i Ros, Pere Pierre i J. Bonet. L'origen d'aquests fabricants no era pas santjoanenc: Feliu i Pierre eren de Sabadell; Espona, Llaudet i Estapé, de Barcelona. A la fi, la vila resultà atractiva per a la inversió dels empresaris del tèxtil.

No cal dir que aquest procés d'industrialització donà pas a un dels moments de més dinamisme i creixement urbà de la vila. La matrícula del comerç ho testimonia: entre 1879 i 1919 el nombre de botigues

passa de 5 a 15, el de bars de 7 a 23, el de forns de pa de 3 a 5, el de sastres d'1 a 3, el de sabaters de 3 a 5, el de carnisseries de 3 a 6 i el de venedors de carbó de 3 a 6, a banda de la implantació de noves botigues i serveis diversos.

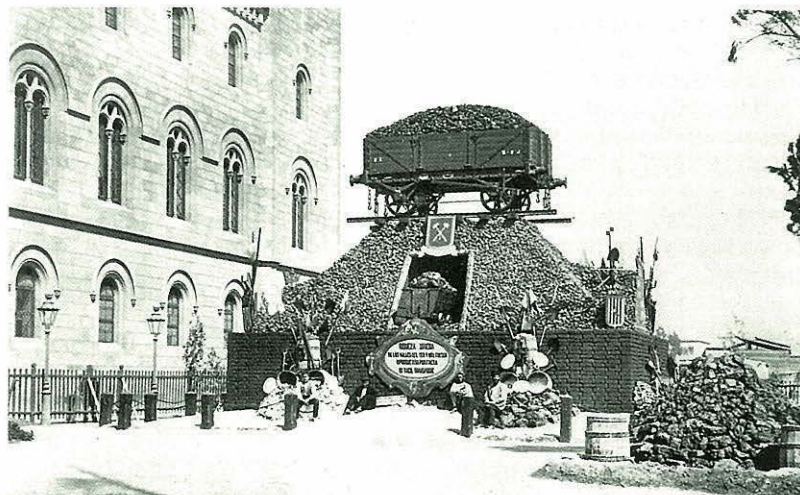
L'empresa Jordana, a la colònia industrial de cal Gat.

L'ARRIBADA DEL FERROCARRIL

16

*Monument al carbó,
a Barcelona, l'any 1877. La
inscripció deia "Riqueza minera
de los valles del Ter i del Fresser;
improductiva por falta de fácil
transporte".*

44

La societat El Veterano Cabeza de Hierro, constituïda a Barcelona el 1844, després de posar en marxa –sense èxit– una planta siderúrgica a Camprodon, es proposà de conduir fins a Barcelona el carbó de Surroca i Ogassa. La dèria inicial d'aquesta companyia era garantir l'enllaç ferroviari amb el port de Roses, projecte que fou substituït, a partir de 1848, pel de l'enllaç amb Barcelona.

Tal com ha explicat l'historiador Jordi Nadal, el tren de Sant Joan de les Abadesses a Granollers (a la vegada, unit amb Barcelona per via fèrria des de 1854) fou el més desitjat de Catalunya. Malgrat

que la primera concessió es féu el 17 de juny de 1847, i que l'enginyer Ildefons Cerdà projectà el traçat el 1859, la línia no fou acabada fins al novembre de 1880, moment en què l'entitat promotora ja havia estat subrogada pel Ferrocarril i Mines de Sant Joan de les Abadesses. És a dir, passaren 33 anys per a construir 89 quilòmetres. No fou, només, el resultat de les dificultats del relleu, sinó dels problemes financers, tot i que Fèlix Macià i Bonaplata, un dels directors de la Maquinista Terrestre i Marítima, hi esmerçà esforços i capitals, d'acord amb un disseny econòmic global que, mitjançant el ferrocarril, pretenia proporcionar carbó a la

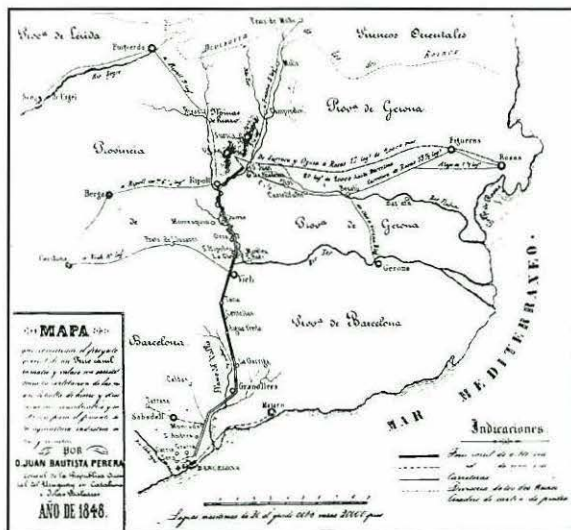
indústria catalana, seguint el model anglès, però alhora portar els productes fabrils de la costa a l'interior i, a la inversa, proporcionar als nuclis industrials els aliments de l'interior i facilitar l'exportació d'aquests productes.

Però les previsions més optimistes van fallar. En el primer quinquenni de funcionament, de 1881 a 1885, l'extracció de carbó (192.395 tones) no arribà a cobrir la desena part del consum de Catalunya. En canvi, pel que fa al transport de mercaderies

d'anada i tornada (cereals, farines, oli, vi, cotó en floca, llana, teixits, materials per a la construcció, màquines, bestiar, etc....), en la memòria de la Junta General d'Accionistes del Ferrocarril i Mines de Sant Joan de les Abadesses, celebrada el 1890, es diu que l'any 1889 s'havien transportat 228.505 tones, contra 197.457 de l'any anterior, quantitat que contrasta amb les 66.650 tones de carbó de 1889 i les 54.177 de 1888.

Els problemes del carbó, que el transport en ferrocarril no podia pal·liar en termes de competitivitat enfront de l'hulla anglesa, eren el cost d'extracció i la mala qualitat del material (de baix nivell calorífic

i amb un excés de menuts). Com a resultat, el 1885, la companyia es declarà en fallida i, dos anys després, es va veure obligada a traspassar els seus béns a la Compañía de los Ferrocarriles del Norte de España. El somni d'una industrialització a l'anglesa, és a dir, amb carbó, s'esvaïa. Tanmateix, la línia de ferrocarril acomplí amb escreix els altres objectius que hem esmentat i es mostrà eficaç en el transport de cotó en floca a Osona i l'Alt Ter i el retorn de teixits, productes alimentaris, fusta, pells adobades i bestiar, comarques que van experimentar un creixement industrial sense precedents gràcies a la quimera de Fèlix Macià, com recorda Jordi Nadal.

Plànol de J. B. Perera, de l'any 1848, on es preveia l'enllaç ferroviari entre les mines de Surroca i Roses.

Inauguració del ferrocarril (17 d'octubre de 1880)

En esta [estació de Sant Joan] se detuvo el tren para que las autoridades de la villa pudiesen saludar al señor ministro [Fermín Lasala, ministre de Foment]. Lucían los regidores en sus bandas el antiguo escudo de la población, un águila imperial coronada, que es el mismo que para su sello ha adoptado la Empresa del ferrocarril y minas.

Numeroso concurso por entre el cual destacaba la roja barretina catalana rodeaba la estación... A medida que los convidados salían de los coches se les entregaba una poesía catalana impresa cuyo título era "Al feliz acabament del ferrocarril de Sant Joan de las Abadesas"... En la testera del andén habíase levantado un altar solemne formado con panes de conglomerado de carbón, altar especial, propio del sitio donde debía celebrarse el Santo Sacrificio de la misa para que las personas que había traído el tren pudieran cumplir con el precepto dominical....

(Diario de Barcelona, 19 d'octubre de 1880. Ressenya reproduïda a Restauració, Sant Joan, 1930).

LES MINES DE SURROCA I OGASSA

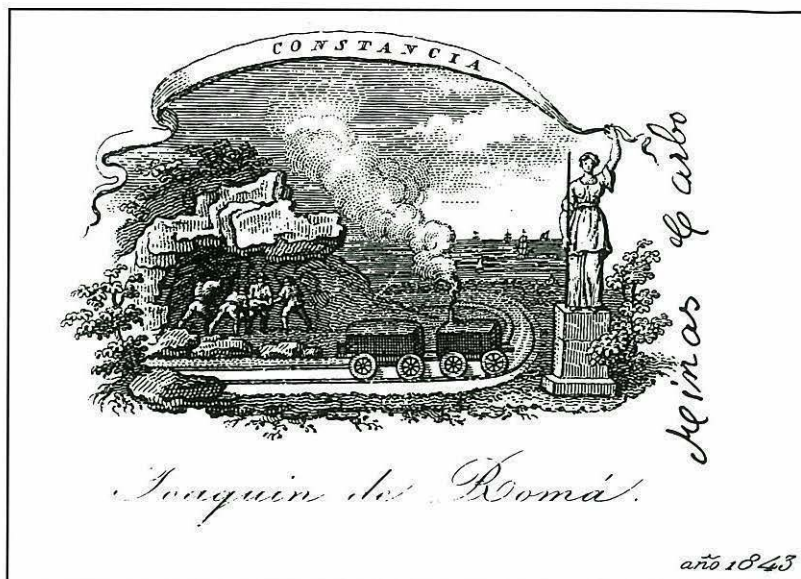
17

La descoberta del carbó de pedra (o mineral) en aquesta contrada, sembla que data de 1761. En 1793 ja s'explotaven dues mines: una a Surroca i l'altra a Ogassa, en els masos Juncar i Camps. La senyoria d'aquests masos la posseïen les Cinc Dignitats, però el domini útil el tenien el cavaller Espona, de Vic, i un tal Pastors, de Girona. El pagès Silvestre Corona, que descobrí el mineral a Surroca, va obtenir el dret a explotar-les per 10 anys, amb la condició que s'havia de partir els beneficis amb Pastors. Al començament del segle XIX, aquests jaciments foren considerats dels més rics de Catalunya

i amb el seu carbó s'abastaven les ferreries de Ripoll, Campdevànol i Olot. El 1821 patiren un incendi que sembla que durà mesos. El figuerenc Joaquim Romà va emprendre, el 1838, l'explotació de les mines fent front a tota mena de dificultats, especialment les del transport del mineral. Quatre anys després, a Barcelona es creà la societat minera El Veterano Cabeza de Hierro, per a extreure carbó en una zona propera a la de Romà i portar-lo a Barcelona. En 1844, Romà cedí el domini útil de les seves explotacions a la companyia, amb la condició que el tren hi arribés al cap de

quatre anys, estipulació que no es va pas complir. Entre d'altres estudis favorables, una memòria elaborada per l'enginyer Amalio Maestre, publicada el 1855, avalà la vàlua del mineral i la rendibilitat de l'explotació, qualitats que la pràctica va posar en entredit.

El cert és, però, que una vegada la línia de ferrocarril enllaçà les mines amb Barcelona, i quan aquestes mines assoliren un ple

Anagrama de
Joaquim de Romà,
que el 1838 va
emprendre
l'explotació de les
mines de carbó.

rendiment, la població d'Ogassa va viure un creixement espectacular, en contrast amb Sant Joan: dels 274 habitants que tenia en 1857, va passar a 716 el 1877, a 1.410 l'any 1887 (en 1880 hi havia 300 miners) i a 1.578 el 1900, bo i consolidant-se un nucli urbà dispers que en 1900 comptava amb 259 edificis. En 1909, Surroca comptava amb una escola particular a la qual assistien 50 nens; una de municipal, amb 10, i una de religiosa, on rebien instrucció 75 nenes. Aquell any es creà la Cooperativa La Surroquina. De 1893 a 1916 hi hagué el Mont de Pietat de Sant

Joaquim. A partir d'aquest moment, coincidint amb la davallada de l'explotació minera, la població minvava progressivament: 1.231 habitants el 1910; 1.103 el 1920; 787 el 1930; nombre reduït a 256 habitants, l'any 1991.

Les mines van ser definitivament tancades el 1967.

*Entrada de les mines,
el 1908.*

Surroca i Ogassa, l'any 1787

En el camino se encuentra la rectoría de Sorroca... con cuarenta casas de labradores... Al final de estos montes, y en el término de esta parroquia, empiezan a verse señales de carbón de piedra, y muy luego se encuentra la mina principal de Sorroca, descubierta por Silvestre Coronas, natural de San Julián Saltor, año y medio hace. Nosotros entramos en la mina, que es una galería que se introduce horizontalmente dentro de la montaña. Su boca está situada a más de las tres partes de altura de este Pirineo. La anchura de la mina tiene unos dos pasos. Da poca agua, y se extrae por la misma boca. Cada mes se venden 400 cargas de diez arrobas, a trece cuartos el quintal. Trabajan en ella dos hombres, que antes se ocupaban en las minas de hierro, ganando el uno diez reales y el otro siete. Y cada día sacan 22 cargas. A la espalda de esta montaña, término de Ogaza, se ha empezado en este mismo día a abrir otra. Yo formé juicio de que esta mina es sumamente útil, pues da un carbón que no huele cuando se quema, y arde y funde muy bien. Ni la misma mina huele tampoco. La lástima es que no haya río ni camino para conducirlo a la tierra baja.

(Francisco de Zamora, *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Curial; Barcelona, 1973, pág. 84).

Sant Joan, la vila i els seus entorns, compta amb múltiples elements d'arqueologia industrial, patrimoni històric que testimonia la incidència de la industrialització en aquesta vila. D'una banda, pel que fa al tèxtil, les colònies Espona, Llaudet i cal Gat en són bons exponents. De l'altra, les estacions de tren de Sant Joan i de Toralles, així com la fàbrica de ciment i les mines de Surroca, constitueixen símbols d'una activitat econòmica remarcable a la darrerria del segle passat.

A Surroca, el 1880, l'hulla s'extreia de quatre mines principals: la Dulce (955 metres d'altitud), la galeria Pinté (988), la galeria Gallina (1.135) i la Juncà (1.249), amb un total de 20 capes que feien un gruix total de 36 metres. L'extracció s'efectuava mitjançant vagonetes d'un metre cúbic que circulaven sobre vies de 0'80 metres d'ample, amb un recorregut interior de més de 41 quilòmetres. Els carbons s'aplegaven a la plaça Pinté per vies i plans inclinats; des d'aquí passaven a un taller de preparació, on eren garbellats i rentats mecànicament. Fet això, els productes sortien cap a l'estació de Toralles, gràcies a un sistema de vies i plans inclinats, o bé cap a la fàbrica de conglomerats, si eren menuts, per a ser transformats en pans mitjançant una barreja amb brea. Una fàbrica de ciment, capaç de produir 50 tones al dia en els seus forns, aprofitava els compostos de calci, abundosos en aquell indret.

DESCRIPCIÓ DE LES MINES (1880).

A 550 metres d'alsada s'veu a mà esquerra, la petit edifici que serveix de comunicació de las mines, que estan a bona altura, y l'estació de Panella. Uneix los dos punts, un pla inclinat

Vagonetes per a transportar el carbó, any 1931.

d'un desnivell de 25 centímetres per metre, per quin passaran los wagons, usats en las minas, per a trasportar los minerals. S'estenen en aquella baixada duas vias, y'l sistema adoptat per a lo trasport es sumament sensill, basat en lo principi de la gravetat y nivellació del pes, conduhintse los trens per medi de una corda de filferro de doble llargada de la que te lo camí. Des del punt superior es conduhiran per un pla inclinat mes suau, distant uns 6 kilòmetres.

Passada l'estació de Torrallas, la terra es torna sombria, escasseja la vegetació y las pedras prenen un to cendrós molt marcat. L'aygua que surt de las minas es negrosa y deixa en sa corrent depòsit d'òxit de ferro, que conté ab abundó... Passada una collada de rocas de uns 5 metres d'amplària, lo viatger entra en la regió minera.

Los edificis que prop d'ella s'alsan y serveixen de refugi als treballadors, son en general de pobre aspecte, dominant aquella població minera la torre de nostre consoci D. Fèlix Macià, blanca com lo glas que la voltava llavoras...

(A la mina Dulce) Montats en lo wagó, que devia durnos y empenyat per un sol home,

comensàrem lo viatge subterrani per las minas de Sant Joan... A cada punt, una galeria lateral es deixava veure a pesar de la rapidesa ab que marxàvam; de moltas d'ellas rajava ab estrèpit y a grans dolls l'aygua enfosquida per las causas que avans havem esmentat, y que a abdós costats del camí, formava dos brassals, desembocant al torrent que es troba al sortir de la galeria. Aquestas tenen profunditats diferentas, comunicantse entre ellas. La que visitàvam es una de las més fondas, puix te 2.200 metres de profunditat, bifurcantse a poch tret, en duas de magnitud igual. Las parets estan revestidas de mahons y penjan del sostre delicadas y nombrosas estalactitas de cals concrecionada, per las que rajan imperceptibles filets d'aygua.

Als 40 minuts de marxa s'aturà el wagó, enfront d'un ample forat que a mà dreta es trobava. Entràrem allí y poguérem veurer un dels pous més fondos de tota la mina. Llavoras midava 75 metres de fondaria, tenint sa entrada 2 metres

Màquina de tren i minaires de Surroca.

L'estació de Toralles i el funicular de les mines.

quadrats. La llum del minaire que treballava al fons, es veyia com una petita intensitat de claror, essent difícil de sentir lo soroll que feya ab lo martellet... D'allí passàrem a una galeria del costat. Vaig passar pel pou inclinat de 65 metres de longitud, que segueix las sinuositats del filó, donant accés a las demás galarias. Comensa al peu de la galeria per una dreta escala de fusta, que puja fins al sostre, ahont s'obra un forat de uns 50 centímetres quadrats. D'allí comensa a fer esses, que feyan un tant difícil la marxa per a qui no hi està acostumat...

(Miquel Utrillo. Excursió col·lectiva a las minas de Surroca y Ogassa en Sant Joan de las Abadeses lo dia 5 de janer de 1880)

TREBALL I VIDA DURANT LA INDUSTRIALITZACIÓ

18

*Treballadors
i habitatges de
l'empresa Jordana, a
la colònia de cal Gat.*

50

La tardana industrialització de Sant Joan va conferir a les tenses relacions socials d'aquells anys, entre empresaris i treballadors, unes característiques específiques. En primer lloc, perquè a la zona de l'Alt Ter els salaris eren més baixos que a Barcelona i Manlleu i les condicions de treball eren més dures. Tanmateix, aquest fet no es traduí en una organització obrera sòlida i reivindicativa, ni en vagues remarcables com les que es produïen en d'altres localitats de la riba del Ter, entre les quals hi ha la del març de 1901, amb forta repercussió a Ripoll. L'estructuració majoritària de les fàbriques en colònies industrials, on regnava

una barreja de paternalisme i de repressió, probablement ens explicaria aquesta calma social, alterada amb prou feines per alguns pamflets anònims de començament de segle que acusaven de caciquisme els industrials de la vila i també el diputat Eusebi Bertrand i Serra. La dinàmica activitat cultural i de lleure que la colònia Jordana desenvolupava entorn del teatre inaugurat el 1926 n'és un bon testimoni. Però, a més de les obres representades per afeccionats de la mateixa colònia, l'empresa organitzava actes religiosos, ballades i concursos de sardanes, balls i concerts.

Del que no hi ha dubte, és que

el teixit en la vila de principi de segle estava format, essencialment, per treballadors industrials. Si deixem de banda els pagesos i els treballadors de les fàbriques de ciment (que en 1920 eren 359 i 66, respectivament), set empreses tèxtils donaven feina, l'any 1917, a 1.059 treballadors: Feliu en tenia 110; Estapé, 200; Llaudet, 167; Martench, 58; Espona, 374; Cabot, 25; i Franch, 125. En aquell moment la jornada de treball era de 10 hores i mitja, amb un total de 54 hores setmanals. Pocs anys abans, al començament de

segle, era d'11 hores diàries i 66 de setmanals. La presència de les dones, ocupades en la filatura, era aclaparadora. A la fàbrica Llaudet, el 1920, n'hi treballaven 157 i només hi havia 28 homes; a la de Franch, el 1919, es donava feina a 97 dones i 28 homes.

L'any 1900 es creà la Junta de Reformes Socials que, per disposició ministerial, havia de regular el treball de les dones i els nens. En la memòria redactada un any després, la Junta declarava que a la vila hi havia 276 treballadors i que, fins aleshores, no havien sorgit problemes entre treballadors i amos, però que, malgrat això, es constituïa el jurat mixt que havia d'arbitrar en els conflictes. El cert és, però, que allò que establia la disposició legal, sobre el treball dels infants i la jornada nocturna de la dona a la fàbrica, estava lluny de complir-se, en 1916. Tres anys després, quan el Govern decretà la jornada de 8 hores, o sigui, 48 de setmanals, els empresaris de Sant Joan demanaren que la vila en fos exceptuada i en poguessin fer 54, tot argumentant que a muntanya la jornada de treball sempre havia estat més llarga a causa dels desavantatges econòmics que patien (preu més elevat de l'energia que no pas al pla, problemes de l'estiatge del riu, despeses més

grans de transport i més dies de festa, establerts pel costum).

Pel que fa a les condicions de vida, una inspecció efectuada en 1910 conclouïa que, en general, eren acceptables: l'aigua era bona; el clavegueram correcte, i l'escorxador i les escoles gaudien de bones condicions higièniques. Els habitatges eren qualificats de regulars, així com l'alimentació de l'obrer, en la qual la carn, els cereals, els llegums, les patates, la llet i les hortalisses eren la base. Quant al consum d'alcohol, aquest prenia cada cop més relleu. La verola havia fet la seva aparició el 1909 i les mesures més

urgents se centraven en fer desaparèixer els femers i corrals propers al centre urbà, elaborant-se unes ordenances de policia urbana. A la primeria de segle, la mortalitat seguia essent elevada, assenyaladament la infantil. Dels 109 difunts de l'any 1905 (s'havien produït 114 naixements), 46 eren infants compresos entre els 0 i 4 anys.

Treballadores de la filatura de la fàbrica Espona.

SOCIABILITAT I CULTURA AL PRINCIPI DEL SEGLE XX

19

Cor del Centre Catòlic; any 1904.

52

Al començament del segle, i gràcies a la puixança econòmica, Sant Joan havia esdevingut un nucli urbà emprenedor, amb una vida associativa molt dinàmica. L'any 1909, a banda de les antigues confraries religioses (la de la Minerva amb 450 inscrits, la del Roser amb 700, la del Purgatori amb 280, la de la Mercè amb 621, la de les Filles de Maria amb 317 i la de l'Apostolat de l'Oració amb 500), comptava amb les entitats Centre Catòlic d'Obrers, amb 160 afiliats, el president del qual era Manuel Blanxart, i el Centre Obrer, amb 90 afiliats, presidit per Salvador Padrosa. Hi havia també les societats de caràcter mutual de

Sant Antoni de Pàdua, amb 70 socis, presidida per Josep Arnau; de Sant Joan Baptista, amb 101, dirigida per Pau Soler, i de Sant Jaume amb 94, el president de la qual era Joan Cros. Existia, aleshores, una escola municipal per a nens, a la qual assistien 125; una de municipal per a nenes, amb 50 alumnes, i la de les germanes carmelites (establertes a la vila el 1843), amb 120. Finalment, n'hi havia una de mixta per a adults a la fàbrica Espona. Els dies festius, 70 nens i 90 nenes assistien a catecisme. Amb tot, l'índex d'alfabetització era baix: el 41'4% el 1900 i el 43'7% el 1920. Fins al 1940 no s'experimentà un salt qualitatiu: el 82'9% dels homes i el 76%

de les dones. També cal remarcar el pes del cooperativisme: hi havia la Star, la Constància, el Niu Nou a la colònia Llaudet i, anteriorment, havia existit l'Aligot.

La més activa de les associacions fou, sens dubte, el Centre Catòlic d'Obrers, fundat el 1887, que disposà d'un nou edifici en 1897. Desenvolupà múltiples activitats, moltes d'elles organitzades per la dinàmica secció dramàtica: obres de teatre per a adults i per a infants, sarsueles, conferències, vetllades literàries, excursions, cinema, múltiples funcions religioses i cursets de brodat a màquina per a les noies. El teatre assolí una

tradició remarcable a Sant Joan; anteriorment, l'any 1877, s'havia inaugurat el Teatre Abadessenc i, amb posterioritat, el 1926, el de la Constància Santjoanina. A la colònia Jordana, a cal Gat, també s'inaugurà un teatre el 1926, on es representaren nombroses obres.

El Centre Catòlic d'Obrers desenvolupà una intensa activitat de cara a la recuperació dels sentiments religiosos dels santjoanencs, entre els quals havien fet impacte els efectes de laïcització que el pas cap a una societat industrial comportava, cosa que es notava, per exemple, en una menor assistència als actes religiosos i al catecisme. Va promoure una intensa campanya contra l'escola laica

Pamflet anònim d'un obrer contra el diputat Eusebi Bertrand i Serra, de la Solidaritat Catalana, l'any 1910.

Ballada de sardanes a la plaça Major al tombant de segle.

L'estat de la fe i els costums, el 1892

El estado de fe y costumbres no es el que había sido antiguamente, al tener las minas tan cerca y haber de ir allí a trabajar la mayor parte de los hombres y a causa del trabajo no poder santificar la fiesta, ha sido sin duda la causa de haberse debilitado algún tanto las buenas costumbres y la fe. A pesar de todo son pocas las familias que no rezan el Santo Rosario y casi todos toman la Bula. (Sant Joan).

Poca fe y malas costumbres. (Surroca).

Estado de fe bastante perdida. (Ogassa).

(Respostes dels rectors de les tres parròquies a una enquesta del bisbat efectuada l'any 1909. Secretaria del bisbat de Vic.)

que s'havia creat el 1888, emplaçada en un edifici on també hi havia un teatre infantil de titelles i el cafè dit "dels nostres", escola que va tenir, però, una vida efímera.

El 1896 es va celebrar a Sant Joan, per primera vegada a Catalunya, la Festa de l'Arbre, en la qual participaren activament els escolars de la vila, organitzada pel mestre Josep Maria Andreu. La festa de 1904 va ser molt llúida, amb una plantada de 130 arbres.

1900-1931

20

*El grup escolar,
inaugurat el 1929,
símbol de la puixança
de la vila.*

54

En el primer terç del segle actual, la vila empenqué el camí decidit de la modernització, d'acord amb les demandes d'una població en fase de creixement. Cap al 1926, l'Ajuntament havia acomplert alguns dels seus objectius més anhelats: el subministrament d'aigua procedent de les fonts del Covilar i del Tei; la urbanització del passeig de Ramon de Bianya i del carrer de Comella; la pavimentació de les voreres de la rambla del Comte Guifré i del carrer de Comella; la millora de l'enllumenat públic en el centre urbà; la urbanització de la plaça del

Bisbe Torres i Bages; l'enjardinat i la plantada d'arbres a l'estació i a la font de la Puda. Assolits aquests objectius, el consistori es disposà a emprendre la construcció de les escoles, potser l'obra més emblemàtica d'aquest moment d'expansió, segons el projecte de Jeroni Martorell. Foren inaugurades amb tota solemnitat el 1929. El mateix arquitecte elaborà el projecte d'urbanització de la plaça de Josep Anselm Clavé i el pla urbanístic de l'eixample. Després, l'Ajuntament encarregà a l'enginyer Cèsar Molinas el projecte per a construir un escorxador, el qual

fou inaugurat el 1927. El balanç del creixement i el canvi en la fesomia urbana el podem valorar, també, amb l'increment del nombre d'edificis: entre 1915 i 1930, Sant Joan havia passat de 530 a tenir-ne 602, la majoria dels quals eren de dos o més pisos.

Però la vila, encarada al futur, no donava l'esquena al seu passat. El 1912 es va constituir la Junta de Restauració del Monestir i encarregà la direcció

de les obres a l'arquitecte Puig i Cadafalch; en 1921 es decidí arranjar l'arxiu municipal i l'any 1926 se celebrà amb tota solemnitat el cinc-cents aniversari de la troballa del Santíssim Misteri. Altres esdeveniments també testimonien la puixança ciutadana de Sant Joan. El 1916 s'inaugurà la Caixa Parroquial d'Estalvis, fundada per l'arxiprest mossèn Miquel Serra, la qual, en 1922, esdevingué sucursal de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis; en 1915 fou creada la Schola Choral del Santíssim Misteri, i en 1923 l'Acadèmia Municipal de Música, el professor de la qual era Ramon Serrat i Fajula. També va néixer la societat Foment de Caça i Pesca, i el 1927 es fundà la societat Atlàntida.

Aprofitant els seus atractius, tant del medi natural

Sant Joan, el 1929

De una década a esta parte, la población ha experimentado una transformación casi increíble que permite clasificarla entre las poblaciones mejor urbanizadas de la región.

A sus calles estrechas y tortuosas, sembradas de esos temibles guijarros, delicia de zapateros, han sucedido magníficas avenidas adornadas por "parterres" coquetones que junto con algunos edificios modernos le dan un aspecto bastante agradable. Aspecto que mejoraría

considerablemente una vez ejecutado el proyecto de construcción de dos puentes, uno sobre el Ter, en el punto denominado Reixach, y cuya subvención se ha solicitado a la Diputación, por ser de carácter urgente para regularizar las comunicaciones, y el otro sobre la riera Samala, que facilitaría el acceso a unos terrenos urbanizables, hoy abandonados...

(Restauració, núm. 42, 1929. Reproducció de l'article "Cataluña y sus comarcas. San Juan de las Abadesas", publicat a Las Noticias.)

(el paisatge i les aigües de la Puda) com monumentals, bo i oferint els avantatges d'una vila moderna, Sant Joan de les Abadesses va esdevenir un punt d'estiueig i de visita de gran renom.

Vista panoràmica de Sant Joan, de l'any 1927, quan la vila es trobava en plena expansió urbana.

JOAN MARAGALL I SANT JOAN

21

56

Joan Maragall i Gorina, l'eminent poeta i assagista català, passà alguns estius a Sant Joan de les Abadesses, (el juliol de 1884 i les temporades dels anys 1893 a 1895); els seus familiars per la branca materna hi passaven les vacances. Els paisatges i les tradicions de la vila li marcaren algunes pautes de creació literària. Després de la ciutat de Barcelona, a la vila de Sant Joan és on l'escriptor troba més inspiració i on descobreix la muntanya.

Una tarda d'estiu de 1893, Joan Maragall i la seva família s'arribaren, tot passejant, a la font del Covilar, als afores de la vila, on foren sorpresos per la

visita d'una vaca, cega. Aquella mateixa tarda, Maragall redactà, a la casa on residien, al carrer Major de Sant Joan, un dels poemes més famosos de la seva trajectòria poètica: *La vaca cega*. L'esglai provocat per la inesperada visita, la història de la ceguesa de la vaca, l'entorn del Covilar i el simple fet de beure aigua és, gràcies als versos immortals de Maragall, una seqüència escènica redactada molt planerament però amb una força rítmica digna de les millors obres poètiques catalanes.

En la correspondència amb les seves amistats i en alguns articles periodístics, explica les circumstàncies que envoltaren les seves estades a Sant Joan de les Abadesses. Aquí, Joan Maragall escriví també els Goigs de la Mare de Déu de Núria, el 1894. A més, en les estades a Sant Joan entrà en contacte amb alguns personatges santjoanins que incrementaren el seu interès per la llegenda del comte Arnau. En les visites que Maragall fa als vells monuments de la vila, sempre hi és present aquella admiració

Monòlit de la font del Covilar; amb el text del poema La vaca cega, de Joan Maragall.

per la llegenda: «i pensar que allí dins —el palau de l'Abadia— hi ha la llegenda del comte Arnau; que aquell era el claustre de les monges que diu que ell anava a veure per una mina que deu ésser per allà sota (...) tot plegat, fa una cosa!», «Ara me'n vaig a missa de dotze a l'església bizantina del vell monestir on, segons la llegenda, el comte Arnau anava a veure a l'abadessa Adalaisa, filla de Jofre *el Pelós*».

Imprecisions històriques a part, Maragall admira el comte Arnau, que esdevé per a ell la versió catalana d'aquell superhome que Nietzsche preconitzava.

Joan Maragall ens deixà el 20 de desembre de 1911.

El darrer contacte amb Sant Joan es produí poc temps abans, quan Joan Danés i Vernedas, un dels promotors de la restauració del monestir, li demanà un article sobre el cenobi de Sant Joan de les Abadesses; Maragall s'hi comprometé, però les ratlles no veieren mai la llum, ni potser n'escriví l'esborrany.

La vila de Sant Joan de les Abadesses sempre s'ha manifestat agraïda vers Joan Maragall i ha continuat la relació amb els seus descendents. En la dècada dels trenta, el Foment de la Lectura, entitat cultural santjoanenca, li preparà un homenatge que no es va poder celebrar a causa dels esdeveniments del juliol de 1936. L'any 1960, el grup cultural L'Avet del Monestir, conjuntament amb altres entitats barcelonines, commemorà el centenari del naixement de Joan Maragall amb la col·locació, al costat de la font del Covilar, d'un monòlit amb el text gravat del poema

Un dels actes commemoratius del centenari del poema La vaca cega. Dia 4 de setembre de 1993.

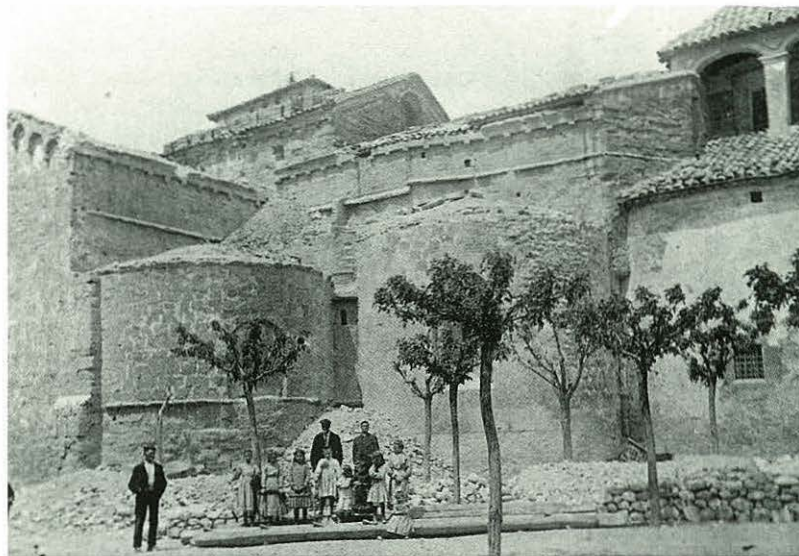
Joan Maragall passà alguns estius a Sant Joan de les Abadesses.

que immortalitzà el paratge: *La vaca cega*. L'any 1973 es col·locà una placa al portal de la casa del carrer Major, commemorant el 80è aniversari de la creació de l'esmentat poema. Finalment, el 4 de setembre de 1993 se celebrà solemnement el centenari d'aquella composició poètica, constatant-se, altra vegada, l'orgull i la satisfacció de la vila de Sant Joan per haver-se relacionat amb tan il·lustre escriptor.

LA RESTAURACIÓ DEL MONESTIR

22

Les obres del primer període de restauració del monestir consistiren, entre altres coses, a desmuntar les defenses que hi havia sobre els absis menors, el creuer i l'arxiu.

58

Les diverses tendències estètiques van transformar, al llarg dels anys, l'exterior i sobretot l'interior de l'església del monestir. Exteriorment, la degradació de la pedra era d'una evidència total. L'església presentava una imatge més de fortalesa que no pas la d'una construcció amb les característiques romàniques, pròpies dels criteris estètics del país. Fins aleshores, tota restauració era sinònim de reparació, sense contingut científic; gràcies als primers estudis, les més importants intervencions en el patrimoni arquitectònic són executades en els darrers anys del segle XIX seguint les pautes marcades per l'arqueologia i l'art. En algunes publicacions d'aquesta època ja

s'esmenta la necessitat de retornar l'esperit del romànic al monestir santjoanenc, especialment a la seva església, plena de retaules barrocs i neoclàssics que amagaven tota la riquesa artística i la suposada «puresa» medieval tan reclamada en aquells anys.

El bisbe de Vic, Josep Morgades i Gili, totalment ocupat en la reconstrucció de l'església del monestir de Santa Maria de Ripoll, conscient com era de la importància artística i arquitectònica del monestir de Sant Joan, emprengué, en 1891, la consolidació d'algunes parts d'aquest edifici: es va refer la coberta del claustre gòtic i es retiraren les capes de calç que cobrien les parets d'aquest

claustre, quedant a la vista tres arcades, a l'andana septentrional, que devien correspondre a la sala capitular.

La primera etapa de la restauració, amb un programa estudiat, no començà, però, fins el mes de maig de 1908, ja que fou llavors que, amb motiu de voler-se fer una exposició d'objectes artístics i arqueològics dedicada al rei Jaume I, es parlà d'embellir el monestir. Articles de premsa signats per Joan Danés, per Mn. Josep Gudiol i, sobretot, per l'arxiver del monestir, Mn. Josep

Masdéu, entre molts d'altres, motivaren, finalment, que després d'una conferència celebrada el 8 d'octubre de 1911 a l'església de Sant Pol, es constituís, el 15 d'octubre d'aquell any, la Junta de Restauració del Monestir. Començà la difícil tasca de recollir fons i establir subscripcions per a la restauració del temple. El 6 de maig de 1912 s'iniciaren les obres: els pagesos de la rodalia traginaren els materials constructius de franc; s'eliminaren les fortificacions de l'absis i les teulades, rebaixant la construcció per tal de deixar-la al seu nivell original; es reconstrueixen exteriorment tres dels quatre absis; es drecen els frontons del creuer. A l'interior, són repicades les voltes del creuer i de les naus del presbiteri; es deixen a la vista totes les arcuacions dels absis

i les columnes del que era la girola; es desmunten alguns retaules, que són traslladats al claustre gòtic, i es refan les pilastres del presbiteri que havien estat escapçades. Això no obstant, l'absis central, ocupat pel cambril, no es tocarà, tot i l'existència de plans relatius a la seva restauració.

La Guerra Civil del 1936-1939 suposà la pèrdua irreparable d'una part important del patrimoni artístic i religiós del monestir. Es perd la Sagrada Forma del Santíssim Misteri. Els primers mesos de guerra són de poc control i d'irracionalitat. Acabada la guerra, comencen immediatament els esforços per retrobar la normalitat; l'Ajuntament de Sant Joan ja dona, el 28 d'agost de 1939, una subvenció de 1.000 pessetes al rector de la parròquia, destinades al

pagament d'algunes reparacions d'urgència que s'havien efectuat.

L'11 d'abril de 1948 es constitueix la Junta Local de Restauració del Monestir a fi de restaurar, totalment i definitivament, l'església del monestir de Sant Joan. Sota la direcció de l'arquitecte Raimon Duran i Reynals i amb el patrocini de Jaume Espona i Brunet, es reconstrueix l'absis central, seguint fidelment les indicacions que Puig i Cadafalch havia marcat. Per a aquesta tasca s'hagué de desmuntar, primer, el cambril barroc, salvant-ne la cúpula i el cupulí, que foren traslladats a la capella dels Dolors, també en fase de restauració. S'urbanitzà l'entorn de la capçalera de l'església, es repassà el claustre i es donà una solució senzilla i elegant al campanar, es pavimentà l'interior de l'església. Es col·locà, a l'absis central, el davallament del Santíssim Misteri.

El resultat d'aquest esforç d'anys es veu, avui, quan es contempla el monestir. La seva restauració sempre ha estat considerada modèlica. Ho és no només pel seu rigor arquitectònic, fidel als orígens, sinó també per l'altruisme de petits i grans personatges que contribuïren a fer realitat aquest ambiciós projecte.

L'absis central, abans de reconstruir-lo en el seu lloc original, va ser muntat per tal de comprovar-ne les proporcions.

LA PREMSA

23

La vitalitat cultural de la vila de Sant Joan de les Abadesses, des de la darrera del segle XIX fins a la Guerra Civil, afavorí que diverses publicacions esdevinguessin el mitjà d'informació bàsic dels santjoanins. Idees, voluntats polítiques, investigacions i escrits diversos integraven el contingut d'aquestes revistes dirigides, normalment, per patricis o persones vinculades molt directament amb els cercles culturals del país. Se'n van publicar alguns que tingueren curta vida, d'altres es prolongaren durant uns quants anys. Uns eren controlats per sectors clericals, d'altres eren clarament d'ideologia laica;

tots, amb més o menys intensitat, preconitzaven idearis catalanistes o regionalistes.

La primera publicació editada a Sant Joan de les Abadesses fou el *Boletín Oficial de la Diputación de Cataluña*. Durant la Tercera Guerra Carlina, que fou l'última, Sant Joan fou la seu de la Diputació de Catalunya instaurada per Carles VII, aspirant a la corona espanyola. Des del 16 de desembre de 1874 fins al 5 d'abril de 1875, es publicaren vint-i-nou butlletins oficials amb valuosa informació sobre les disposicions legals que confeccionà la Diputació, amb un noticiari dels esdeveniments bèl·lics.

Fins al 1915 no trobem cap més publicació: pel setembre d'aquell any, amb periodicitat mensual, comença a editar-se a Sant Joan de les Abadesses el butlletí parroquial *El Santíssim Misteri*. Tindrà vida fins al desembre de 1918 i en les seves planes, a més de contenir les notícies pròpies de la parròquia, es publiquen articles d'il·lustres col·laboradors, com Josep Gudiol i Jaume Collell. Mn. Josep Masdéu, l'arxiver del monestir, hi publicà, també, nombrosos escrits i mostrà diverses descobertes documentals i històriques.

Del número 5 de la rambla del Comte Guifré, seu del Casal

Periòdic *Avançada*, portaveu del POUW.

Català, sortí la tercera publicació santjoanina. Portava el títol de *La Veu del Pirineu* i, com s'indicava a la portada, era un periòdic mensual de caire nacionalista. Els valors de Catalunya, la llengua i els personatges il·lustres emplenaven les pàgines d'aquesta publicació. A més, però, deixava un petit espai per a la informació pròpia de la parròquia i d'altres entitats de la vila. Tingué una vida efímera: el primer número es publicà el 27 de gener de 1923; el tercer i darrer —que coneixem— el 24 de març del mateix any. Segurament les convulsions que patí el país, amb la implantació de la Dictadura de Primo de Rivera, estroncaren la continuïtat d'aquest periòdic.

LA REPÚBLICA I LA GUERRA CIVIL

24

Obres de construcció del clavegueram de la plaça Major. Per tal de pal·liar l'atur, l'Ajuntament intensificà l'obra pública.

62

L'arribada de la República va ser, també a Sant Joan, un esclat d'esperança que provocà una forta sensació d'alliberament. Es constitueix la Junta Local de Primera Ensenyança. Es fan en català les capçaleres dels impresos de l'Ajuntament. S'activen les obres del pont del Reixac. Es canvien els noms d'alguns carrers. S'aprova l'Estatut de Catalunya. Surt el periòdic quinzenal *Renaixement*. Aflora tot un ventall de partits polítics. L'alcalde és Jaume Soldevila.

Per la festa major de 1931 hi ha un petit, però simptomàtic, daltabaix. Els senyor rector, Mn. Miquel Serra, que solia

llogar la cobla cada any, no ho fa. L'Ajuntament s'ho pren com un greuge. La corporació no assisteix a cap acte religiós. Les relacions es fan tibants. Quinze dies després, l'Ajuntament trenca amb la parròquia, mentre hi hagi Mn. Serra de rector.

Comença una mar de fons, entre les diferents tendències polítiques, que cada vegada serà més perillosa i alterarà la convivència. Els mitings són carregats d'insults.

La majoria de la gent, però, viu il·lusionada per fer un poble millor i una Catalunya més cívica. Es fa obligatori, sota multa d'una pesseta en cas de

no fer-ho, que tots els nens i nenes vagin a l'escola.

No deixa de ser curiós que, mentre es municipalitza el cementiri i continuen les discrepàncies Ajuntament-parròquia, el primer envii un telegrama de condol per la mort del canonge Colllell (5/3/1932).

Es restaura el Ball dels Pabordes. S'arrangen les fonts dels entorns. S'intenta

l'ensenyament nocturn. Hi ha Festes de l'Arbre, cors de Clavé, Schola Choral del Santíssim Misteri. El Centre Catòlic és actiu, com també ho són les cooperatives. En 1935 es comença la construcció de la Cooperativa *Niu Nou*.

La primavera de 1936, en un ambient feixuc i amb risc d'alteracions, hi ha canvi d'Ajuntament. Tot i les millores en el proveïment d'aigua i l'obligatorietat d'arrebossar façanes i de fer posar canaleres a les cases —coses que farien pensar en una situació normal del municipi— es palpa una imparable mar de fons.

Esclata la guerra, i amb ella esclaten també els odis i les revenges. L'alcalde lliura l'alcaldia a Josep Moreta. El canvi és brutal i la gent es veu obligada a prendre partit per un dels dos bàndols. Ara el poble se'n diu Puig-Alt de Ter. S'assassinen capellans i gent de dreta; es cremen els altars de les esglésies —se salven, gairebé de miracle, sis de les

set imatges del Santíssim Misteri—; es tapien les fornícules on hi ha sants; s'expulsen les monges de l'Hospital; es municipalitzen les empreses; es fan emissions de paper moneda; s'imposen les cartilles de racionament.

El juny de 1937 hi ha canvi d'Ajuntament. Sembla que cedeix l'extrema tensió. La basarda de la guerra, fins ara llunyana, s'apodera de la gent. Encara es pavimenten alguns carrers; s'inicia la construcció del pont de la Plana —on es fan servir les pedres de l'esglésiola romànica de Sant Miquel. Arriben refugiats; el menjar escasseja; es construeixen trinxeres.

S'acaba la guerra. Tot és temença. El poble està aïllat, no solament perquè han volat els ponts, sinó perquè es considera zona fronterera d'on ningú no pot entrar ni sortir sense un salconduit especial. És l'hora de la revenja. Hi ha fam i brutícia. Costarà qui-sap-lo d'endegar el poble. Les escoles funcionen en llocs improvisats; hi ha misses de campanya al camp de futbol; soldats pertot; els infants saluden el mestre amb el braç alçat; el català és bandejat d'arreu; continua el revengisme. I vindrà l'aiguat: més dificultats per a les empreses tot just mig recuperades. I s'allargarà la fam i la tristesa.

*Un dels bitllets que
posà en funcionament
el Comitè
Revolucionari de
Puig-Alt de Ter,
durant la Guerra
Civil.*

ELS ANYS DEL FRANQUISME

25

Monument als santjoanencs caiguts durant la guerra, al capdamunt del Passeig, ben custodiat.

64

La tristesa, l'existència de serveis precaris i la indigència col·lectiva s'arrossegaren durant tota la primera dècada del franquisme. El racionament de queviures no ajudava, precisament, a millorar la situació. D'això, del racionament, se'n deslliuraven uns pocs: els ben situats políticament i els que –encara que fos a escala reduïda– practicaven l'estraperlo. La neteja del poble –tants cotxes abandonats!–, la realització d'obres urgents i la reconstrucció de les vies de comunicació –els ponts havien estat ensorrats– s'havia ja dut a terme servint-se, de vegades, de la mà d'obra de franc dels que havien estat «roigs».

No fou fins al final dels quaranta, en què arribà l'ajut americà, que es va començar a mig normalitzar la situació. Els alcaldes Aran i Vidal van fer el que van poder, i fou durant la dilatada alcaldia d'Eduard Armengol que, tot i mantenir íntegres la simbologia i el discurs franquista, es va entrar en una etapa que semblava definitiva. No passava res. I la gent s'hi va avesar.

El poble va tenir força sort amb els representants del règim, si es compara amb la història d'altres viles. Llevat d'algun cas conegut –cal fer notar que l'arrel d'aquests no era del poble–, els «jefes locales del Movimiento y altas jerarquías»

van ésser gent relativament moderada, no fanàtica. En la memòria popular no es conserven greuges importants, llevat de les normals divergències ideològiques. Les organitzacions del Movimiento –excepte en els primers moments– no van tenir cap incidència al poble; es limitaven a fer allò que, burocràticament, era indispensable per a quedar bé amb Girona. Les eleccions dels anomenats «terços» per a formar part de l'Ajuntament eren pur formulisme.

Hi va haver una obra municipal important: la definitiva solució de la conducció d'aigües. S'hi esmerçaren molts diners.

La vida associativa era magra. La gent defugia els compromisos. Llevat del futbol i d'alguna revifalla de la Cooperativa, aquest aspecte era gairebé exclusiu de la vida religiosa. L'Acció Catòlica i tota mena d'associacions piadoses tingueren una gran florida, així com les processons i altres manifestacions religioses. Com a tot arreu, també aquest aspecte minvà finalment fins a reduir-se en allò essencial, que encara perdura.

La gran obra que es dugué a terme a la vila en aquest període —i que és objecte d'un altre capítol— fou la modèlica restauració del monestir.

EL PROBLEMA DE CATALUNYA DAVANT EL GRAN I UNIVER-SAL PROBLEMA DE LA UNITAT D'ESPANYA

CATALANS:
Que els vostres fills no es precipitin en des-amparar a la cara que els hi toca després un poble emmanat i amoralitzat, sense l'afecte d'una gran missió a cumplir al llarg de la Història!

JOSE ANTONIÀ

PEL QUE LLUITA ESPANYA

Senyors catalans, que els fills de les joves cases s'afegir que hauran de pagar per el país.

JOSE ANTONIÀ

FRANCO

Núm. _____

Pèluc. _____
4- _____
1-62 _____

1.ª Petición | Reconocida | Tachase lo que no interesa

Solicitud de Salvoconducto de Zona fronteriza

_____ { _____
Apellidos | Nombre

Natural de _____ provincia de _____
_____, fecha de nacimiento de _____ de _____ de _____
bijo de _____ y de _____, pro-
fesión _____ estado _____ domiciliado en _____ lugar al
que desea trasladarse _____, n.º _____, motivo del
viaje _____, documentos que ex-
hibe para acreditar su personalidad _____

_____ a _____ de _____ de 19 _____
_____ Firma

NOTA: La exactitud en la transcripción de cualquier de los datos anteriores será considerada como
fidelidad en documento público.

Los abajo firmantes, mayores de _____ años

_____ Señor _____

Model de salvoconduit.

La vida cultural fou pobríssima. No hi hagué ni una sola biblioteca pública, i per a comptar els joves que estudiaven batxillerat sobraven els dits d'una mà. Els mestres prou que s'hi feien, però la situació no donava per més. Vuit o nou joves estudiaven al seminari de Vic. Quatre o cinc a la Universitat.

A partir dels anys seixanta es notà una millora. Va créixer la construcció i va córrer més diner. En els programes de la festa major ja es publiquen articles en català.

Segurament, l'únic discurs en català del general Franco. Aquest text s'ha utilitzat en algunes biografies del dictador; modificant el seu contingut.

El poble vivia isolat. Per a sortir-ne, calia un salvoconduit de fronteres, de duració molt limitada. Els anants i vidents eren pocs i difícils. Qualsevol cosa, doncs, era bona per a buscar l'entreteniment. L'arribada de la màquina de batre era una festa per als vailets. L'era de l'Àngel n'era plena. Es rebolcaven a la palla i al boll i mastegaven blat; s'enfilaven als modolons i es colgaven als pellers. En Pepet de can Toralles, de tant en tant hi posava ordre. En Cucut tenia una virolla davant de can Faluga. Amb dos rals podies guanyar una ampolla de xampany o xuffles o cacauets. Més tard va instal·lar, al Passeig, una barraca de tir i una màquina de fer xurros. La màquina era brunyida, i la barraca pintada de verd. Tot i l'esforç —la gent anava trista de butxaca—, el negoci no va prosperar. Els ressopons de can Rudes —admirables peus de porc amb naps de Surroca!— s'havien amagrit llastimosament. Només els músics —al poble hi havia dues orquestres—, després del ball, en una festa grossa, hi treien el cap. Els entusiastes del futbol volien retornar la glòria al camp d'esports Manigosta. I l'illa i en Damià, en Dolfo i els Bonamajó, els Barrera i els Cerrada eren tinguts com a glòries locals. Els vailettassos —ressó de la guerra finida— ressuscitaven antigues rivalitats. El Trago i el Raval eren els bàndols protagonistes. I amb això, tres noiets morien esventrats per una bomba abandonada ran del monestir.

"Petita crònica d'uns anys tristos," de Ramon Cotrina, dins el Programa de la festa major de Sant Joan de les Abadesses de l'any 1973.

LA DEMOCRÀCIA

26

COMARCA DEL RIPOLLES

QUE ES L'ONZE
DE SETEMBRE?
ASSABENTEM - NOS - EN

Cartell d'uns actes commemoratius de la diada de l'Onze de Setembre.

concert de Lluís Llach —no es pogué celebrar a la vila per causes meteorològiques—; donà classes de català i va organitzar les primeres celebracions de l'Onze de Setembre i el primers mítings.

Els partits polítics d'àmbit nacional ja tenien representants seus a la vila, especialment el Partit dels Socialistes, Convergència Democràtica de Catalunya i Esquerra Republicana de Catalunya. Aquestes tres formacions aconseguiren representació municipal en les primeres eleccions locals celebrades el 2 d'abril de 1979; Pere Picart, de CDC, fou elegit alcalde.

Foren especials, també, les eleccions al Parlament de Catalunya de l'any 1980. Sant Joan vivia il·lusionat amb les institucions catalanes recuperades. Per la festa major d'aquell any, Sant Joan estrenava els nous gegants de la vila, Gentil i Isaura.

I vingué la por; un dilluns, el 23 de febrer de 1981, com passà arreu del país, molts

66

La mort del general Franco, el 20 de novembre de 1975, obrí les portes a la llibertat en el nostre país. S'establí un règim monàrquic, encapçalat pel nét d'Alfons XIII, Joan Carles I, que conduí l'Estat espanyol cap a l'establiment d'una democràcia parlamentària. Sant Joan de les Abadesses, com tots els pobles, visqué il·lusionat el restabliment de les llibertats col·lectives, molt especialment les que feien referència a Catalunya; l'1 de gener de 1976 ja onejava la senyera al balcó de l'Ajuntament.

Els primers mesos de la transició, però, foren difícils; gairebé ningú no sabia del cert

cap a quin model d'Estat s'anava. L'estructura de la repressió franquista encara funcionava. Els representants del municipi no gosaven o no podien autoritzar segons quines activitats. El poder de la Guàrdia Civil era massa present encara en la vida del poble. Hi havia llistes de persones titllades de subversives perquè intentaven incorporar-se a les organitzacions polítiques o als grups d'opinió democràtics que s'anaven constituint a la comarca. Així, un reduït grup de santjoanins participà en les sessions de l'Assemblea de Catalunya, als salesians de Ripoll, i prengué també part en el Congrés de Cultura Catalana; organitzà, així mateix, un

santjoanins no dormiren gaire tranquils davant la temença que l'assalt al Congrés dels Diputats pogués desencadenar el pitjor. Algunes persones d'avançada edat rememoraven el passat: «Llavors —deient tot referint-se al 1936— també començà així». Sertosament l'intent de cop d'estat —com és sabut— no reeixí.

La normalitat democràtica s'anà afermant progressivament. Les entitats de la vila tenien empenta i iniciativa; la festa major era un dels màxims exponents d'aquesta vitalitat. El 8 de maig de 1983 es produí el relleu democràtic al municipi, ja que la formació política "Junts per l'eficàcia" aconseguí la majoria

SANTJOANINS:

La nostra Vila, la nostra Comarca i el conjunt de Catalunya han optat clarament pel programa i els homes dels «Socialistes de Catalunya». Junament amb la candidatura dels Socialistes, altres opcions igualment democràtiques i catalanes han merescut la confiança del poble per a representar-lo d'ara, constituint globalment un plebiscit a favor de Catalunya i de la democràcia.

Els militants de la secció de SANT JOAN del Partit Socialista de Catalunya, participant d'aquesta alegria serena i profunda que viu tot el poble català, i aglutinats vivament la confiança demostrada en votar la candidatura socialista, us volem manifestar:

1ra - Els socialistes acceptem, amb tota la responsabilitat que el vot popular ens imposa, la nostra part en la llarga i profunda tasca de guanyar l'autonomia, de reconstruir el país i organitzar-lo en benefici de tots, sense privilegis per a ningú, a través del nostre programa de transformacions socialistes.

2^a - Com a condició per poder assumir les nostres responsabilitats, necessitem el continuat suport de cada ciutadà, de tot el poble. Per això ens atrevim a demanar-vos que avanceu en el vostre compromís cívic i polític, de forma que, després de donar el vostre vot, continueu tenint una presència i activitat constanta en les coses públiques, participant en entitats culturals i populars, en associacions de veïns, sindicats, partits polítics, controlant i recollint de prop la gestió dels homes que tenen cura de l'interès general.

3^a - Mentre les eleccions municipals no hagin donat l'autoritat als homes elegits iurement pel poble, cal exigir de les actuals autoritats —marcades de nou representativitat— que com a mínim no preguin iniciatives al marge o en contra dels programes de govern votats majoritàriament, que consultin el poble i els partits que aquest ha elegit, en qualsevol actuació de certa transcendència.

4^a - Desitgem col·laborar amb les altres forces autènticament democràtiques i inequívocament catalanes en la tasca comuna de consolidar la democràcia a la nostra Vila i a la nostra Comarca. La renovació dels Ajuntaments —pas fonamental per a la reconstrucció del país— necessita de tots.

5^a - Finalment, invitem a tots els simpatitzants i socialistes de convicció a ingressar al Partit Socialista de Catalunya, per endur-lo i preparar l'època que ha de construir una Catalunya lliure, pròspera i sense classes.

SECCIO DE SANT JOAN DEL P. S. C.
Sant Joan de les Abadesses, 25 de juny de 1977.

Fullet electoral de la secció local del P.S.C.

de vots. Josep Bassaganya fou elegit alcalde. L'11 de setembre d'aquell mateix any començaren les emissions radiofòniques de l'emissora municipal de la vila, la qual prendria, més tard, el nom de La Veu de Sant Joan.

Molt crispades van ser les eleccions municipals de 1987; Josep Bassaganya i Luíís Grabulosa, de les formacions Unitat i Progrés Municipal i de Convergència i Unió, respectivament, es disputaren l'alcaldia. Grabulosa la guanyà. El succeí, en les darreres eleccions municipals, celebrades el 26 de maig de 1991, Gerard Costa, de la coalició de Convergència i Unió.

Convocatòria	Cens	Cens electoral	Votants	Vots vàlids	UDC-IDCC	UCD	PSC-PSOE	IZGE	PSP-US	PDPC
Generals 1977	4182	3001	2594	2552	884 34,64	613 24,02	318 12,46	245 9,60	152 5,96	128 5,02
					PSC-PSOE	CIU	CC-UCD	ERC	PSUC-PCE	CD
Generals 1979	4269	3273	2483	2439	795 32,60	688 28,21	578 23,70	118 4,84	109 4,47	32 1,31
					CIU	ERC	PSC-PSOE			
Municipals 1979	4269	3273	2611	2571	1427 55,50	611 23,77	533 20,73	2		
					CIU	PSC-PSOE	ERC	CC-UCD	PSUC	NE
Autonòmiques 1980	4247	3286	2422	2416	1112 46,03	507 20,99	293 12,13	237 9,81	124 5,13	56 2,28
					CIU	PSC-PSOE	ERC	AP-PDP	CC-UCD	PSUC
Generals 1982	4247	3249	2757	2732	1372 50,22	786 28,77	223 8,16	172 6,30	45 1,65	33 1,21
					IND	CIU				
Municipals 1983	4242	3351	2667	2640	1359 51,48	6	1256 47,58	5		
					CIU	PSC-PSOE	ERC	AP	ENTESA	PSUC
Autonòmiques 1984	4204	3323	2598	2580	1841 71,38	412 15,97	183 7,09	45 1,74	35 1,36	29 1,12
					CIU	PSC-PSOE	AP	ERC	PSUC-ENE	CDS
Generals 1986	4072	3343	2442	2422	1428 58,96	611 25,23	150 6,19	90 3,72	42 1,73	34 1,40
					CIU	UPM				
Municipals 1987	4079	3248	2766	2740	1481 54,05	6	1218 44,45	5		
					CIU	PSC-PSOE	ERC-EA-PWG	CDS	AP	CV
Europees 1987	4079	3248	2743	2721	1612 59,24	811 22,45	111 4,08	80 2,94	66 2,43	37 1,36
					CIU	PSC-PSOE	ERC	CDS	IC	AP
Autonòmiques 1988	4057	3253	2393	2359	1439 61,00	633 26,83	84 3,56	81 3,43	44 1,87	22 0,93
					CIU	PSC-PSOE	PP	CDS	ERC	IC
Generals 1989	3996	3234	2294	2277	1297 56,96	582 25,56	58 3,88	79 3,47	70 3,07	59 2,59
					CIU	PSC-PSOE	ERC	CDS	PP	IJI
Europees 1989	3996	3229	1782	1758	907 51,59	463 26,34	77 4,38	59 3,36	38 2,16	27 1,54
					CIU	PSC-PSOE	IND			
Municipals 1991	3964	3209	2546	2532	1248 49,29	6	1136 44,87	5	117 4,62	
					CIU	PSC-PSOE	ERC	IC	PP	EV-UVE
Autonòmiques 1992	3896	3223	2287	2272	1451 63,86	453 19,94	205 9,02	57 2,51	27 1,19	16 0,70
					CIU	PSC-PSOE	ERC	PP	IC	EV-CEC
Generals 1993	3881	3175	2455	2447	1339 54,72	609 24,89	221 9,03	174 7,11	51 2,06	15 0,61
					CIU	PSC-PSOE	ERC	PP	IJI	EV-CEC
Europees 1994	3896	3194	1780	1777	939 52,84	414 23,30	143 8,05	120 6,75	64 3,80	11 0,62

EL CREIXEMENT URBÀ CONTEMPORANI

27

68

Fins a la dècada dels vuitanta del segle XIX, la vila de Sant Joan de les Abadeses era urbanitzada, bàsicament, dins del clos murallat; o sigui, la construcció d'habitatges continuava la planimetria urbanística traçada en el segle XIII. Tímidament, algunes cases s'havien començat a construir en l'espai entre l'església de Sant Pol i la vila vella. El revulsiu industrial que suposà la implantació a Sant Joan d'empreses tèxtils i, sobretot, amb l'arribada del tren, fan que la vila entri en un procés de modernització que, amb els anys, permetrà crear i millorar les infraestructures bàsiques i els serveis. Era necessari, doncs, planificar

el creixement urbanístic que s'anava produint; així, en 1896 ja es redacta un plànol d'eixample de la vila on, bàsicament, es tracen carrers i rambles. Una qüestió que cal remarcar especialment és la construcció del Pont Nou i la corresponent travessia de la carretera de Ripoll a coll d'Ares, que determinà en gran manera la futura urbanització de l'eixample.

L'expansió urbana de la vila de Sant Joan s'accentuà durant la dècada dels vint del segle XX, i fou necessari planificar novament aquest creixement. L'any 1925, l'arquitecte Jeroni Martorell redactà un nou pla que, seguint

L'avinguda del Comte Guifré, tal com era urbanitzada a la primeria del segle XX.

a grans trets el de 1896, detallava amb més precisió els carrers i places de la vila i, sobretot, contemplava les construccions emblemàtiques d'aquells anys: l'escorxador i la urbanització de la plaça d'Anselm Clavé, inaugurats pel setembre de 1927, i l'escola pública inaugurada durant la festa major de 1929.

Simultàniament a aquestes importants obres, s'agencen la font de la Puda i la dels Vermells, es construeixen

clavegueres i es planten o replanten arbres a les rambles i carrers més importants.

Vingueren després els anys difícils, marcats per la continència econòmica de l'Ajuntament i l'atur general. Cal destacar-ne, només, la construcció del col·legi de les germanes carmelites, començat el 1930, obra de l'arquitecte Raimon Duran i Reynals. Els anys de la Guerra Civil són el colofó d'aquest declivi expansiu.

No fou fins al boom demogràfic dels anys seixanta i principi dels setanta que es donà una recuperació visible de l'economia i, òbviament, de la construcció. Normes subsidiàries supleixen la manca d'un pla

La plaça d'Anselm Clavé, urbanitzada, i la carretera de Camprodon.

urbanístic que respongui a les noves necessitats. Es construeixen edificis de marcat caire racionalista: els blocs d'habitatges del pla del Roser, d'entre altres,

marquen la tipologia constructiva del moment.

S'haurà d'esperar fins al 1983 perquè l'Ajuntament de Sant Joan encarregui a un equip dirigit per l'arquitecte Pere Solà i Busquets la redacció del Pla General d'Ordenació Urbana que, a més de precisar i corregir alguns aspectes poc clars de l'urbanisme dels darrers anys, ha de planificar el creixement de la vila fins més enllà del segle XX.

El Pla General d'Ordenació Urbana actualment vigent.

LES ACTIVITATS ECONÒMIQUES

28

El tèxtil segueix essent una activitat econòmica important a Sant Joan. Vista de la fàbrica de can Llaudet.

Un dels trets comuns de la vila de Sant Joan i de les altres poblacions del Ripollès és el procés d'envelliment demogràfic. En 1991, la població es repartia, per edats, de la següent manera: el 15'6% de joves, el 63'7% d'adults i el 20'7% de vells. En deu anys, entre 1981 i 1991, la vila ha passat de tenir 4.247 habitants, a tenir-ne 3.896.

Per sectors, l'any 1991, només l'1'3% de la població ocupada treballava en el sector primari; el 62'9% en el secundari (431 persones en el tèxtil, 249 en el

ram de l'alimentació, 197 en la construcció de maquinària i material elèctric i 118 en d'altres manufactures); el 6'2% en la construcció, i el 29'6% en el terciari (152 persones en el comerç). La taxa d'atur era del 10% de la població activa.

Pel que fa a l'agricultura, la superfície cultivada és ocupada, en la seva majoria, per conreus farratgers i, en segon lloc, per cereals per a gra, seguits, de molt lluny, per les patates. La ramaderia ha esdevingut una de les principals activitats de les explotacions agràries, fins a convertir Sant Joan en el primer

nucli comarcal d'aquest sector. Els caps de bestiar porcí, el 1989, eren 2.951, i els de boví 1.889 (dels quals 869 eren vaques de llet). La mecanització de les explotacions també assenyalava la vila com un nucli agrícola capdavanter. El mateix any 1989, junt amb Camprodon, era la població del Ripollès amb més maquinària de propietat dels pagesos.

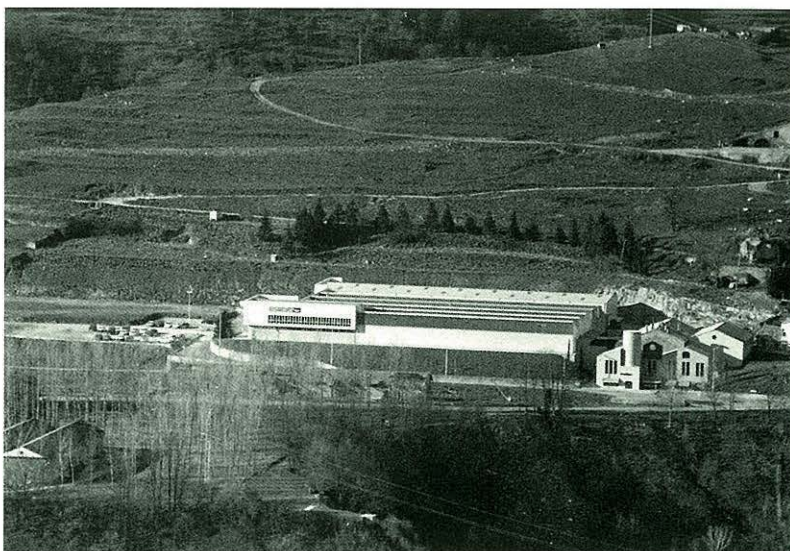
Tot i que la indústria segueix essent, de llarg, l'activitat econòmica més important, durant les darreres dècades ha experimentat un retrocés, seguint la tendència del Ripollès i de les comarques de muntanya. La manca de diversificació industrial (l'excessiva especialització en el tèxtil, amb empreses remarcables com Filatures Llaudet i J. Espona) i la mida mitjana, en molts casos, i no pas petita de les empreses, que caracteritza l'estructura econòmica del país, agreugen l'impacte de la crisi que pateixen els sectors tradicionals, malgrat que en les darreres dècades s'han creat indústries d'altra mena, com les de tripa sintètica (Fibran), de làmpades (Estiluz) i metal·lúrgiques (Tallers Casals), gràcies a l'oferta de nou sòl industrial.

Alguns sectors, poc importants fins avui, poden gaudir de possibilitats de desenvolupament en el futur, com la indústria agroalimentària, de cara a la transformació i comercialització de productes agraris, i les

activitats artesanals tradicionals, aprofitant recursos locals. Sens dubte, també l'atractiu turístic de Sant Joan, tant per l'encant del paisatge com pels monuments i pel patrimoni artístic excepcional que atresora i que converteixen la vila en un lloc de pas obligat en la ruta del romànic pirinenc, ha de tenir un paper més important en el desenvolupament del sector dels serveis, fet que ha de comportar, alhora, un desenrotllament de les infraestructures municipals. La millora recent de les comunicacions per carretera, cap a Barcelona i cap a Olot, reforçarà aquesta tendència i, a

la vegada, facilitarà el transport industrial. D'altra banda, cal comptar, també, amb els efectes dinamitzadors que es derivaran de l'aplicació del Pla Comarcal de Muntanya, impulsat per la Generalitat de Catalunya.

*L'empresa de disseny
i fabricació de
làmpades Estiluz, SA.*

LA CULTURA

29

L'entrada a Sant Joan de les despulles del comte Guifré, l'any 1982.

72

Al final del segle XX, trobem una minoria culta al voltant de la qual, es desenvolupen gran part de les activitats culturals: música, literatura, teatre, arquitectura, recerca històrica i interès pel patrimoni santjoaní. Són valors que, progressivament, es van introduint en la consciència del poble. El rerafons de l'adopció d'aquesta nova mentalitat és, sens dubte, l'asseveració que s'està entrant en una nova etapa, la contemporània, que es caracteritza pels importants canvis econòmics i socials. Hi ha la voluntat de configurar Sant Joan com una vila moderna. I la cultura ve a remolc d'aquest canvi.

El Centre Catòlic d'Obrers, fundat el 1887, esdevé un dels engranatges d'aquest motor de canvi, potser el més important. A redós seu s'organitzen diverses activitats; en destaquen la posada en escena d'obres de teatre i l'organització de concerts. Es funden les agrupacions corals següents: el Cor del Centre Catòlic, la Joventut Coral Abadessenca i la Schola Choral del Santíssim Misteri.

La primera programació cultural realitzada amb una capacitat organitzativa excepcional és la que, en commemoració dels 500 anys de la trobada de la Sagrada Forma del Santíssim Misteri, es desenvolupa al llarg

de 1926: es realitzen un seguit d'actes, entre els quals destaquen els celebrats durant el mes de juliol, nucli del centenari. Vuit anys més tard, la tasca de Mn. Josep Masdéu, Jaume Soler i Joan Danés, amb la restauració del Ball dels Pabordes, seria una de les altres fites importants de la cultura del nostre segle.

Passada la Guerra Civil, la misèria era present no només en l'estómac de la gent, sinó també en les manifestacions de la cultura forastera, destinades, exclusivament, a posar en relleu el règim vencedor. En Lluís Corominas, de ca l'Estàtia, era l'ànima de diverses entitats pròpies del país, sobretot les

relacionades amb l'Agrupació Sardanista i amb la festa del carrer de Berenguer Arnau, que se celebrava per Santa Magdalena.

En els anys seixanta, el polifacètic mexicà Salvador Moreno entra en contacte amb membres del Centre d'Iniciatives Turístiques de Sant Joan i s'estableixen les relacions entre la vila i l'Estat centramericà. L'any 1970, se celebra a la vila el Segon Col·loqui d'Història del Monaquisme Català. En aquesta reunió es concentren, del 17 al 20 de setembre, destacats investigadors que elaboren interessants treballs per a la història del país.

Durant el 1980 s'organitzen diverses activitats de protesta pel tancament de la via fèrria entre Ripoll i Sant Joan. Tot i el seu ressó, no s'assolí l'objectiu previst. Es deixà constància, però, de la indignació dels santjoanins per la indiferència dels governants sobre el tancament d'aquest mitjà de transport.

L'1 d'agost de 1982, a les sis de la tarda, entren a la vila, procedents de Ripoll, les despulles del comte Guifré *el Pelós* que, fins al dia 4, rebran l'homenatge dels santjoanins amb un seguit d'actes solemnes i de gran incidència

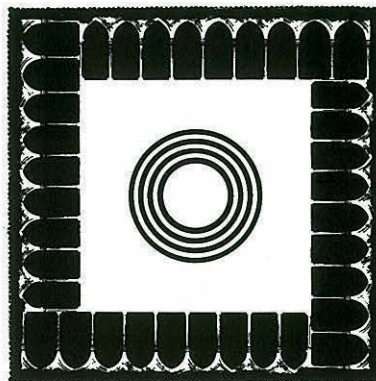
i participació. Concerts, discursos, col·loquis i xerrades marcaren els dies en què les restes del fundador de la dinastia nacional catalana romangueren a la vila que creà mil noranta-cinc anys abans. Aquest any es clouria amb la 27a Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, que tingué lloc els dies 23 i 24 de setembre.

Durant la segona meitat del segle XX destacats santjoanins han fet incursions en diverses activitats artístiques, com la poesia —Teresa Bosch, Josep Picola i Maria Rosa Suñer—; la pintura —Josep Serra Tubert, Josep Blay i molts artistes de l'Agrupació d'Arts— i l'escultura —hi destaca, especialment, Francesc Fajula.

No podem acabar aquesta ràpida exposició sobre la cultura a Sant Joan sense destacar, amb majúscules, la commemoració de l'Onzè Centenari del Monestir, celebrat entre els mesos de maig i setembre de 1987. Dels molts actes que tingueren lloc, esmentarem el del dia 24 de juny, data de l'aniversari de la consagració de l'església del monestir; també fou especialment emotiva la presència de les comunitats de monges benedictines de Catalunya, així com dels literats i artistes que deixaren constància del seu homenatge vers al monestir.

SEGON COL·LOQUI D'HISTÒRIA DEL MONAQUISME CATALÀ

SANT JOAN DE LES ABADESSES
17 AL 20 SETEMBRE 1970

El Segon Col·loqui d'Història del Monaquisme significà una fita important en la promoció cultural de la vila.

En Lluís Corominas, de ca l'Estàsia, ànima de la festa de Santa Magdalena, al carrer de Berenguer Arnau.

LES ENTITATS

30

El Club Esportiu Abadessenc.

74

Els habitants de gairebé tots els pobles s'agrupen en entitats per tal de manifestar conjuntament les seves inquietuds. A Sant Joan de les Abadesses les entitats sempre han tingut molta força i empenta. Totes, en qualsevol dels àmbits que abasten, han aconseguit importants objectius, siguin culturals, siguin esportius, lúdics, etc. Però n'hi ha algunes que hem de destacar, no perquè siguin més importants —totes ho són—, sinó perquè han tingut més incidència en la vida del poble.

La Unió Excursionista de Sant Joan de les Abadesses és una entitat que, com indica

clarament el seu nom, promou les sortides a la muntanya, organitza marxes d'orientació i de regularitat, té cura dels senders que travessen la vila i promou, també, el coneixement dels voltants de la població entre els més petits.

A més, organitza anualment el campament infantil al pla d'Estràngol, prop del coll de Sentigosa, i la missa al cim del Taga. Justament dalt d'aquest cim, la Unió Excursionista col·locà una magnífica creu, en 1959. Des de 1962 també s'hi porta un pessebre, creat pels amants del muntanyisme de Sant Joan. Totes aquestes activitats es complementen amb freqüents exposicions sobre el

muntanyisme i la col·laboració en diversos actes culturals de la vila.

El Club Esportiu Abadessenc, sinònim del club de futbol de Sant Joan, es fundà el 1932. Es creà aquesta entitat tot recollint l'interès creixent que alguns afeccionats començaven a tenir pel futbol i es formalitzà, seguidament, la inscripció a la Federació Catalana de Futbol. Per a la pràctica d'aquest esport es disposava, al principi, d'un terreny de joc en el camp anomenat Manigosta; quan es construí la colònia Espona, va

ser substituït per un altre terreny, situat a la Plana. Les poques condicions que tenia aquest terreny per a la correcta realització del joc motivaren la construcció del camp de futbol actual, inaugurat el 8 de desembre de 1949.

L'any 1887 es fundà el Centre Catòlic d'Obrers i de seguida s'organitzà una secció recreativa. Aquesta secció, la del cor, esdevingué l'embrí de la formació coral que, en 1915, sota la direcció de Mn. Cribillers, organista del monestir, prendria el nom de Schola Choral del Santíssim Misteri. La Schola Choral, a més de participar en la litúrgia de l'església, col·laborà estretament en alguns muntatges teatrals de la secció artístic-teatral del Centre Catòlic, i va actuar en diverses poblacions del nostre país.

El Centre d'Iniciatives Turístiques (CIT) es fundà el 1964, per iniciativa d'Eduard Armengol; ben aviat endegà diverses activitats encaminades a promoure turísticament la vila. Es va fer càrrec de l'Oficina d'Informació de la vila i participà en l'organització d'importants esdeveniments culturals, a més d'editar fullets explicatius dels atractius turístics de la nostra terra.

El Club Piscines i Esports Abadessenc es fundà paral·lelament a la construcció de la piscina i de les dues pistes de tennis del seu costat; amb la inauguració, l'any 1976, d'aquest complex esportiu, l'Ajuntament facultà una Junta perquè gestionés aquestes instal·lacions. Posteriorment, l'entitat n'ha absorbit d'altres que, conjuntament, fan del Club una entitat que abasta diverses modalitats esportives, com la gimnàstica, l'esquí, el tennis i la natació.

A més de les esmentades, consignem a continuació una

relació d'altres entitats santjoanines: el Club Bàsquet Abadessenc, la Societat de Caça i Pesca *El Pirineu*, la Penya Blau-grana, el Sant Joan'65, el Club d'Escacs *Ruiz-López*, l'Associació Catòlica de Pares de Família i el Moto-Club Abadesses.

El president del Centre d'Iniciatives Turístiques en el moment de rebre el segon premi Ferran Agulló per la tasca de promoció turística endegada per l'entitat. 15 de març de 1983.

LES FONTS

31

*La font del Covilar;
als afores de la vila.*

76

La millora de la qualitat de vida aconseguida en els darrers anys no ens fa adonar de la importància d'un element que, des de sempre, havia estat bàsic: les fonts. Ja fos dins del poble o per la rodalia, per les seves propietats medicinals o culinàries, l'aigua que brollava de les fonts era, i en alguns casos encara és, un bé preat que, a més de complir la seva funció, contribueix a embellir el paisatge i, en el cas de les fonts monumentals, ennobleix la vila.

Tant a la vila com als seus voltants, hi ha un nombre força elevat de fonts; necessàriament hem de fer-ne

una tria, segons la seva importància i peculiaritat. Sens dubte, la font de la Puda és la font per excel·lència de Sant Joan. Conegudes les seves qualitats medicinals des de fa anys, la font sulfurosa la localitzem vora el pla del Roser. A la sortida de la vila per la carretera de Ripoll, a mà esquerra, hi ha el camí que hi condueix. De sempre ha estat un paratge molt visitat, no solament pels santjoanins, sinó també pels forans que, coneixent les seves facultats curatives, es proveïen d'aigua de la font. •

Si ens dirigim cap a Camprodon per la carretera C-151, només de sortir del nucli

urbà veurem el mas Covilar, prop del qual trobem la font que, a més de ser el lloc on es fa la tornaboda cada dimarts de la festa major, és l'indret on Joan Maragall contemplà l'escena que va inspirar-li el conegut poema *La vaca cega*; és un bell paratge on podem llegir l'esmentat poema maragallià gravat en un monòlit, al costat de la font.

La carretera que condueix a Olot des de Sant Joan també ens porta, després de caminar un parell de quilòmetres, a un

paratge on les fonts també són l'excusa per al passeig: es tracta de la font dels Vermells, arranjada durant la dècada dels vint del present segle. Són dues fonts voltades d'arbres i amb alguns bancs i taules per a poder-hi fer àpats; l'indret és molt tranquil i amb la reforma dels darrers anys sortosament s'ha revalorat.

Completen aquest breu recorregut per les fonts de la vila la coneguda font del Cucut, a la carretera de les Llances; la font del Poll, al final del passeig

La font dels Vermells, al costat de la carretera d'Olot.

de la Plana; la font d'en Roca, a l'extrem meridional de la vila vella, vora la muralla, i la font del Prat, prop de la capella del mateix nom.

Els brolladors que anomenem fonts monumentals mereixen una especial atenció. La plaça de l'Abadessa Emma s'urbanitzà el 1969 i, al mig, es construí una font dedicada a Jaume Nonó i Roca, compositor de l'himne nacional mexicà; aquesta font, obra de l'arquitecte José Blas Ocejo, fou sufragada pel Comitè Bilateral d'Homes de Negocis d'Espanya-Mèxic.

L'arquitecte Jeroni Martorell projectà la font de la urbanitzada plaça d'Anselm Clavé. Damunt d'una columna, d'on surten els quatre raigs d'aigua, es col·locà una estàtua de bronze, obra de Josep Maria Camps i Arnau. Aquesta font s'inaugurà per la festa major de 1927.

Si seguim el camí que condueix a la carretera d'Olot des de la pujada de les Monges, trobarem, a mà esquerra, una font-capella, posada sota l'advocació de la Mare de Déu de Montserrat, lloc des d'on pot contemplar-se una bona perspectiva del monestir.

Per últim, just a tocar l'església de Sant Pol hi ha la font dels

La font sulfurosa de la Puda.

Morató. Aquesta família Morató, prolífica en arquitectes i escultors –dos dels quals són nascuts a Sant Joan– s'establí a la vila durant el segle XVIII i intervingué en diverses obres arreu de Catalunya; a Sant Joan, entre altres, amplia l'església de Sant Pol, obra que condicionà la construcció de la façana barroca de l'església, avui desapareguda, el perfil de la qual es troba reproduït a les quatre cares del cub que forma la font. És obra de Francesc Fajula, Antoni Puig i Ramon Vila.

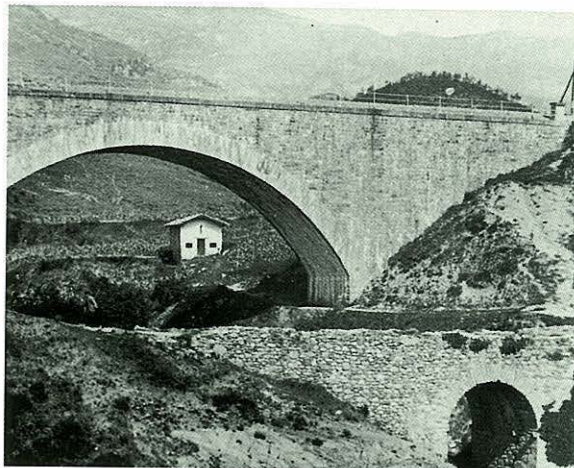

La vida religiosa i les devocions pietoses dels santjoanins no s'han manifestat únicament al voltant de les esglésies de Sant Pol i del monestir. Arreu s'escampen oratoris, capelles i ermites que la tradició popular ha conservat amb més o menys encert i que constitueixen un ric patrimoni històric.

Pel seu lligam més directe amb la vila, cal començar per l'ermita de Sant Antoni de Pàdua, situada gairebé a tres quilòmetres de la població, dalt d'un cim cobert per un espès bosc de pins. La primera notícia fiable de la seva existència correspon a l'any 1635; fou destruïda diverses vegades. L'actual ermita fou edificada el 1852. Uns anys després, 1858, Josep Pagès, de Sant Joan, realitza el retaule de guix i es col·loca en una fornícula central la imatge del sant, realitzada a Olot; la fornícula superior d'aquest retaule es destinà a una marededéu, actualment perduda.

L'estructura de l'església, adossada al mas del seu costat, és d'una sola nau, amb el cor, i un cambril que, fins fa poc, era ple d'ex-vots de cera, oferts pels devots del sant. Després de la Guerra Civil es va refer de nou l'interior de l'ermita, amb un nou retaule i una nova imatge del sant, aixecant-se alhora el campanar. L'aplec de Sant Antoni se celebra el diumenge més proper al 13 de juny.

Just al coll de Sentigosa, en la carretera que va de Sant Joan de les Abadesses a Olot, es troba l'accés a l'antiga parròquia de Santa Llúcia de Puigmal. Esmentada ja en documents de la darrereria del segle IX, serà el centre d'una parròquia típicament rural durant l'època medieval, amb la feligresia disseminada pels masos del voltant. En el segle XV, les seves funcions parroquials foren absorbides per l'església de Sant Julià de Vallfogona i, en el segle XIX, passà a ser sufragània de la parròquia de Sant Joan i Sant Pau de les Abadesses. L'edifici, restaurat fa pocs anys, presenta una planta

La capella i el pont del Roser, al començament del segle XX.

típica de capella romànica, o sigui, una nau amb volta de canó i un absis semicircular amb volta de quart d'esfera, tot construït amb carreus ben tallats. Als peus de la nau es construï una capella barroca, avui bellament integrada al conjunt. L'aplec de Santa Llúcia se celebra el diumenge després del 13 de desembre, festivitat de la santa, i és un dels pocs aplecs on encara es respira la rusticitat de la contrada.

Per a anar a l'ermita de Santa Magdalena de Perella s'ha d'agafar un trencall de la carretera de Sant Joan a Camprodon; poc abans del pont de la Folcrà, a mà esquerra, hi ha una pista agrícola que, després de travessar el riu Ter per l'esvelt pont de Perella, mena al mas Perella, davant el qual trobem l'ermita. El mas Perella ja s'esmenta en l'acta de consagració de l'església del monestir, el 887, però l'església no la trobem documentada fins al 1145, en què fou donada pels seus propietaris al monestir de Sant Joan. El seu

estat actual no deixa veure l'estructura original, que deu correspondre a l'època romànica. Aquesta capella guardava el retaule gòtic de Santa Magdalena, executat per Bernat Martorell en el segle XV, que forma part de l'important fons artístic que la parròquia de Sant Joan diposità al Museu Episcopal de Vic. El diumenge següent al 22 de juliol, festivitat de la santa, s'hi celebra un típic aplec.

Dins la vila, tocant al palau de l'Abadia, trobem les ruïnes d'una antiga capella d'estil romànic, dedicada a Sant Miquel. La seva funció era donar servei religiós a la infermeria del monestir, situada al seu costat. Fou consagrada per l'abat Ponç de Monells el 1164.

Sortint de Sant Joan, seguint l'antic camí ral que conduïa a Camprodon, trobem la capella del Prat, que avui queda dins els eixamples de la vila. S'anomenà, a l'origen, l'oratori del Prat, ja que prop d'aquest indret hi havia el mas i el molí del Prat. Fou edificada en 1435 per iniciativa de Bernat Gros i Antoni Ferrer, ambdós de Sant

L'església de Santa Lúcia de Puigmal, centre d'una vella parròquia rural.

79

La capella del Prat, al costat del camí ral en direcció a Camprodon.

Joan, amb el vist-i-plau de l'abat del monestir, Pere de Montcorb; s'hi col·locà una imatge de la Verge, d'alabastre, sufragada pel canonge Enric Vilaric. L'abat prohibí, però, de dir-hi missa i la col·locació d'una ara d'altar fixa. D'oratori passà a capella, l'any 1602; costejaren les obres de remodelació el prevere del monestir Rafel Gironella i el fuster Antoni Vilalta, el mateix que vint-i-un anys més tard construiria l'atri o cobert de la capella. La capella del Prat patí desperfectes a causa de guerres i saqueigs. Jaume Espona i Brunet es va fer càrrec de la seva restauració, en 1935. Finalment, l'any 1970 fou restaurada de nou pels santjoanins Francesc Fajula i Ramon Vila; es va refer la teulada, s'arreglaren els voltants de la capella i a l'interior es col·locà una nova imatge de la Mare de Déu.

LA PLAÇA MAJOR I EL CENTRE HISTÒRIC

32

*Secció de llevant de la
porxada de la plaça Major.
Can Blanes.*

80

Majoritàriament, la població de la vall de Sant Joan de les Abadesses vivia disseminada, establerta en masos i cases de pagès autosuficients. Les construccions al voltant de l'església parroquial de Sant Pol, al costat del camí ral i a un extrem del Pont Vell, es poden considerar com el primer nucli agrupat de població. A partir del segle XII, amb la tímida però constant puixança econòmica i comercial i, sobretot, l'augment de la seguretat amb l'avançament de la frontera amb els musulmans, comencen a estructurar-se, sòlidament, els nuclis de població de la Catalunya Vella que esdevindran l'embrió de

les actuals viles i ciutats. Aquest procés és afavorit per la multitud de concessions que reis, nobles i abats ofereixen als pobladors d'aquestes «urbs» revitalitzades o, com en el cas de Sant Joan, creades.

És en aquest context que cal interpretar l'acció del rei Pere II, que concedí permís a l'abat de Sant Joan, Ramon de Blanes, per a edificar en un alou monàstic anomenat el Vinyal, situat a la confluència dels rius Ter i Arçamala, al nord del monestir. Seguint un pla urbanístic format per dos carrers que s'entrecreuen i configuren una plaça amb un traçat de carrers paral·lels a aquest dos eixos, es començà

l'establiment de famílies, les quals disposaven de certes exempcions fiscals i personals respecte als habitants de la ribera, o sigui, la població disseminada de la vall.

Actualment, la vila vella conserva encara bona part d'aquesta estructura. El que no conserva tant, malauradament, és la muralla que, amb el monestir formant-ne part, encerclava la vila de Sant Joan. Les cases dels habitants eren adossades a la muralla de la vila, comunicada inicialment amb l'exterior per tres portals, que s'ampliaren al llarg dels segles. Només en resta algun fragment digne de destacar

prop de la font d'en Roca, a ponent de la vila, i al passeig del Comte Guifré, a llevant.

Sens dubte, per als habitants de Sant Joan el rovell de l'ou és la plaça Major. S'hi celebrava el mercat setmanal, primer cada dimecres, posteriorment cada dissabte i actualment el diumenge. Fou concedit pel rei Pere I l'any 1207 i confirmat per Jaume I en 1230. En el 1340, la part septentrional de la plaça fou coberta amb la construcció d'un doble porxo, on s'encabien les taules dels venedors. Segurament aquesta part de la plaça és la més antiga; alguns

elements arquitectònics i les darreres troballes arqueològiques —peces que corresponen al segle XIV— confirmen aquesta hipòtesi. L'espai porticat s'amplià per tal d'acollir la creixent diversitat de productes, d'entre els quals destacaven els draps de llana manufacturats seguint les estrictes indicacions del gremi de paraires. Cada producte tenia el seu àmbit, dins els porxos. Amb els anys, es construïen les cases que integraran la porxada a la seva façana. Fins i tot, com en el cas a què fa referència el text adjunt, s'apropriaran de l'espai cobert.

Aspecte que oferia un dels carrers de la vila vella, al tombant de segle.

“Magnífico señor. Francisco Santonja y Antonio Corriols, apoderados y comisionados del Gremio de Paraires de la villa de San Juan de las Abadesas según consta del poder auténtico de que le hacemos ocular ostención, con la mayor veneración exponemos a su magnífico señor Alcalde Mayor de la villa y partido de Camprodón lo siguiente: Que el don Rafael Corriols, abogado, y Pedro Martín Blanch, cirujano, residentes en la expresada villa de San Juan, poseen el cubierto grande de la plaza mayor, situado debajo de sus respectivas casas, y afirman que el espacio ocupado por dicho cubierto es un terreno perdido, inútil y un manantial de picardías. Así mismo, el Gremio de Paraires afirma que de pacífica y immemorial posesión sin contradicción de persona alguna dispone, en dicho cubierto, de una mesa de piedra llamada vulgarmente «Taulell dels Paraires», sobre la qual se han tomado medidas, desde tiempo immemorial hasta el presente, de los tejidos y piezas de los maestros paraires y tejedores, especialmente cuando se examina para acceder a maestro, en cuya ocasión se juntan para tal efecto en el mencionado cubierto todos los maestros —que pasan de cincuenta— para examinar al pasante. No podemos dar crédito a semejantes rumores por parecernos cosa extraña que su magnífica no nos haya consultado sobre la denuncia de los señores Corriols y Martín y, además, sospechando que se producen en el interior de los soportales hechos poco morales, no haya consultado con los curas párrocos de esta villa.”

(Protesta del Gremi de Paraires de Sant Joan de les Abadesses. Versió adaptada d'un fragment del procés de tancament de les voltes de la plaça Major. 1805. AMSJA).

EDIFICIS D'INTERÈS

33

*L'edifici de l'escola
Abadessa Emma,
obra de Raimon Duran
i Reynals.*

82

Alguns dels habitatges de la vila de Sant Joan de les Abadesses destaquen no sols per la seva importància arquitectònica, sinó també per haver estat construïts per arquitectes de reconeguda vàlua. A més, esdevenen un fidel reflex de la vida cultural de la vila, ja que mostren característiques i tendències pròpies dels anys en què foren aixecats. Així, podem contemplar edificis amb trets modernistes, racionalistes, neorenaixentistes, neoclàssics, etc.

L'arquitecte Antoni Coll i Fort construí, entre 1912 i 1915, l'immoble anomenat Casa Tarré, situat al carrer de Ramon

de la Bisbal; aquest edifici conserva encara trets propis del modernisme i del neogòtic. Un altre arquitecte, Jeroni Martorell, a més d'urbanitzar la plaça d'Anselm Clavé va concebre l'arquitectura del col·legi públic Mestre Andreu, construït entre els anys 1927 i 1929. Un altre edifici interessant, molt malmès per la construcció adossada del pavelló poliesportiu, és l'escorxador, obra de Cèsar Molinas, bastit el 1927.

Però, sens dubte, l'arquitecte més prolífic a Sant Joan de les Abadesses és Raimon Duran i Reynals. Abans de dirigir les obres de restauració del monestir, ja havia intervingut en

l'arquitectura santjoanina amb la construcció, entre 1930 i 1935, del col·legi Abadessa Emma, d'estil noucentista. Passada la guerra, el trobem novament a la vila col·laborant íntimament amb l'empresari i mecenes Jaume Espona, el qual li confiaria la construcció d'habitatges socials per als treballadors de la seva indústria tèxtil. Així, durant la dècada dels quaranta es construeixen dos grups d'habitatges, de marcat caràcter racionalista; un al carrer de Ramon de la Bisbal i l'altre al carrer de Ramon d'Urg. A més, es

basteix l'anomenada colònia Espona, construcció neopopular perfectament integrada al creixent eixample de la vila. També, entre el 1961 i 1964, es construeix la casa del director, adjacent a la fàbrica tèxtil.

Duran i Reynals no només treballà a Sant Joan en obres encarregades per Jaume Espona. El trobem, durant els anys cinquanta, construint la casa del doctor Franch, al carrer de Ramon d'Urg; el magatzem de pinsos de can Tarré i l'edifici on actualment hi ha l'oficina de Correus, ambdós al carrer del mestre Josep Maria Andreu; l'edifici de la Caixa de Pensions, a la plaça del Bisbe Torres i Bages; la rectoria nova, al passeig del Comte Guifré. També rehabilita la casa de l'Almoïner, al costat del monestir.

Altres edificis, tot i no haver estat projectats per algun arquitecte de més o menys popularitat, han esdevingut emblemàtics dins el paisatge urbà de la vila. A la plaça Major, al cantó de llevant, podem veure can Blanxart; aquest edifici, de notables dimensions, porxat en la seva planta baixa per sis arcades, i el que queda al seu davant, can Vilella, amb tres arcades, ennobleixen i donen caràcter a una plaça que, amb l'edifici de

l'Ajuntament, actualment en construcció, quedarà bellament revalorada. Al final del carrer Corriols trobem una altra casa arquitectònicament important, can Capell, reformada el 1868. Al carrer de Jaume Nonó hi ha el Palmàs, noble casa pairal en la qual destaca la doble sèrie

d'obertures practicades a la façana meridional. Des de la plaça de l'Abadia es pot contemplar, vora l'Arçamala, el Moli Petit, senzilla construcció rural que conserva encara bona part de la seva vella estructura arquitectònica.

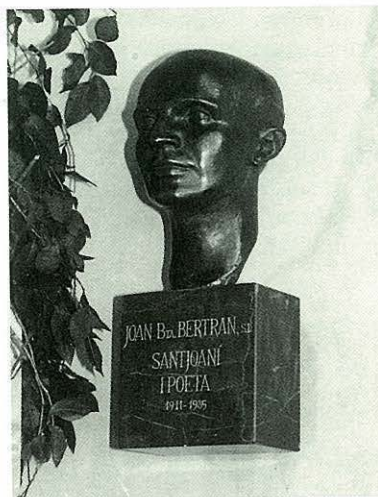

*L'edifici de
"La Caixa", de
Raimon Duran
i Reynals.*

PERSONATGES

34

Bust de Joan Bta.
Bertran i Duran.

las Abadesas y su mayor gloria el Santísimo Misterio i se'n van fer tres edicions, una el 1854, l'altra el 1874 i la darrera l'any 1894.

La tràgica casualitat relaciona tristament la nostra vila amb Raimon Casellas. Novel·lista, crític literari, redactor de diversos diaris barcelonins i, sobretot, crític d'art, Casellas és un dels exponents màxims d'aquell moviment tan fructífer que es desenvolupà a Catalunya a la primera del segle XX, anomenat Modernisme. Els esdeveniments de la Setmana Tràgica a Barcelona, l'estiu de 1909, afectaren profundament la personalitat de Raimon Casellas. Des d'aquell moment, agreujat per la poca salut que ja

tenia, patí mania persecutòria. El 2 de novembre de 1910 sortí de Barcelona amb un tren en direcció a Sant Joan de les Abadesses. Arribat a la vila, és vist passejant per l'andana de l'estació del ferrocarril i, cap al tard, es dirigeix, caminant pel costat de la via, cap a Ripoll. L'endemà al matí, el conductor del primer tren que sortí de Sant Joan descobreix el cadàver de Casellas, destrossat pel darrer tren del dia anterior. El 4 de novembre, a la tarda, se li practicà l'autòpsia i, seguidament, fou enterrat al cementiri de Sant Joan, amb assistència dels seus amics més íntims, entre els quals hi havia el pintor Ramon Casas, que ens deixà un magistral tema pictòric, fet al llapis, del moment de col·locar-lo al nínxol.

Mossèn Josep Masdéu i Costa va néixer a Sant Joan de les Abadesses el 29 de març de 1864. Ingressà al seminari de Vic i fou ordenat de prevere el 1889. La seva tasca, des de 1892, se centrà a la vila nadiua, on residí fins a la seva mort, ocorreguda la nit del 6 de setembre de 1936. Fou assassinat a la carretera del Capsacosta, juntament amb dos capellans més, Pere Verdaguer i Esteve Orriols. A Mn. Masdéu se'l coneix, majoritàriament, com a arxiver del monestir. Tot i ser de formació autodidacta, la seva estima per la història i l'art de

Pau Parassols i Pi va néixer a Sant Joan de les Abadesses i va ingressar, de ben petit, al seminari de Vic on començà a aplegar dades històriques. Fou ordenat sacerdot i, en 1850, era l'arxiver de la col·legiata de Sant Joan. Consultà l'Arxiu de la Corona d'Aragó i el de l'Audiència a Barcelona. En 1871 es traslladà a Barcelona i ingressà a la Reial Acadèmia de Bones Lletres. Les notícies històriques de Sant Joan que havien recollit Villanueva i Flórez, al principi del segle XVIII, havien quedat summament desfasades; a Pau Parassols li devem la primera història de la vila i del monestir de Sant Joan redactada amb un cert rigor. Es titula *San Juan de*

Sant Joan fou gran: classificà l'arxiu amb criteris científics, va fer diverses descobertes documentals, traduï alguns dels volums de canelars de l'abat Isalguer, inventarià els llibres sacramentals de la parròquia, va transcriure diversos volums de la notaria i publicà interessants articles a la premsa i, fins i tot, una monografia històrica de Sant Joan de les Abadesses. A més, com a director de l'Apostolat de l'Oració dedicà grans estones a la feligresia de la vila. Intervingué activament en els esdeveniments culturals més importants de la seva època.

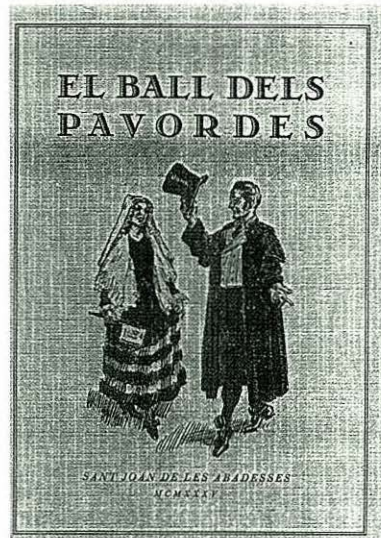
Joan Danés i Vernet, un dels personatges de més transcendència del segle XX a

Sant Joan, va néixer a Ripoll. Al cap de pocs dies, però, la seva família es traslladà a Sant Joan, on va créixer i va conèixer les tradicions i l'art de la vila. De jove anà a viure a Barcelona, on, després d'intentar estudiar, treballà en una empresa tèxtil ubicada a Sabadell, a la qual es traslladava diàriament. Fou un soci actiu del Centre Excursionista de Catalunya. En el butlletí d'aquesta entitat va publicar diversos treballs relacionats amb la muntanya i, també, sobre Sant Joan de les Abadesses, on habitualment feia breus estades. Aquesta entitat excursionista veié notablement incrementat el seu arxiu fotogràfic gràcies a l'afecció de Joan Danés per aquest art. Morí a Sabadell el 24 de juliol de 1938.

Joan Baptista Bertran i Duran va néixer a Sant Joan de les Abadesses el 6 de juny de 1911. Els vincles familiars –sobretot amb la seva mare i germanes– i l'entorn de Sant Joan l'impregnaren, de ben petit, d'una profunda sensibilitat. L'any 1926 ingressà a la Companyia de Jesús, al noviciat de Gandia. Posteriorment cursà estudis de Lletres a Veruela (Saragossa), interromputs per la dissolució de la Companyia a l'Estat espanyol. Es traslladà a Itàlia, país que

Nota necrològica sobre Raimon Casellas.

Publicació de Joan Danés sobre el Ball dels Pabordes.

l'influí moltíssim, per tal d'acabar-los. A Itàlia, a més, estudià filosofia i teologia, i hi exercí el magisteri. L'any 1941, el pare Bertran retornà al nostre país i la Companyia el destinà a València, on ensenyà literatura fins al 1959. Aleshores s'establí a Barcelona, on residí els darrers anys de la seva vida. Morí a Sant Cugat del Vallès el 24 de setembre de 1985. D'aquest eminent santjoaní, fill il·lustre de la vila, molta gent en recorda el seu tracte extremadament amable i delicat; al seu voltant sempre hi havia pau. La seva obra, extensíssima, incorporada a diversos manuals de literatura espanyola, comprèn vint llibres de poesia, vuit de prosa i onze traduccions de l'italià, francès i català.

ELS MÚSICS

35

Ramon Serrat i Fajula, el segon, per la dreta, dels asseguats.

86

Si de les activitats culturals que al llarg dels segles s'han succeït a la vila de Sant Joan, s'ha de triar la que ha generat més fills il·lustres, aquesta és, sens dubte, la música. Els cognoms Pussalgues, Brunells, Guiu, Juncà, Nonó i Serrat s'associen fàcilment a la història de la música santjoanina.

Amb el fet musical estrictament lligat a la col·legiata trobem, durant els segles XVII i XVIII, importants intèrprets i compositors que ocuparan llocs destacats a les catedrals i col·legiades. El primer gran músic d'aquesta època és Joan Pussalgues, el qual, tot i haver nascut a Gombren, es formà

i exercí com a mestre de capella i organista de la col·legiata de Sant Joan de les Abadesses. D'aquest músic en destaca, d'entre moltes composicions, un *Magníficat*. Antoni Guiu, considerat un dels grans compositors del segle XIX, fou un important organista; a tretze anys ja ho era de Ripoll i més tard exercí el càrrec a Sanaüja i Girona. Josep Nonó fou professor del Reial Conservatori de Madrid i, a més, un prolífic teòric de la música. Melcior Juncà, a més de bon compositor, fou mestre de capella de les catedrals de Girona i Tarragona.

En el segle XIX va arribar al món un dels músics santjoanins

més internacionals: Jaume Nunó i Roca, que va néixer el 8 de setembre de 1824 a la coneguda casa del Palmàs. Aviat mostrà grans aptituds per la música. Es traslladà a Barcelona, Itàlia, Cuba i, finalment, s'instal·là a Mèxic, on guanyà el concurs per a musicar els poemes de Francisco González Bocanegra, que esdevindrien l'himne nacional mexicà. Dificultats polítiques el van fer emigrar primer a l'Havana i després als EUA. S'instal·là a Nova York i després a Búfalo, on morí el 18 de juliol de 1908. Per iniciativa del Govern mexicà, les seves restes foren

traslladades, el 1942, a la Rotonda dels Homes Il·lustres de Mèxic, on encara reposen. Una placa a la casa on va néixer, col·locada per iniciativa de l'Orfeó Català de Mèxic; el carrer d'aquesta casa; la font de la plaça de l'Abadessa Emma —coneguda com la dels mexicans—; un carrer dedicat a l'Estat mexicà, i l'agermanament entre la vila de Sant Joan i la ciutat de San Luís Potosí —on va néixer el poeta González— són mostres de les intenses relacions i del respecte i admiració que, recíprocament, hi ha hagut entre els pobles on van néixer aquests il·lustres personatges.

El 4 d'agost de 1881, naixia a Sant Joan de les Abadesses el mestre Ramon Serrat i Fajula. Persona molt arrelada al terror d'origen, demostrà al llarg de la seva vida una profunda sensibilitat envers la música i una enorme estima cap a la vila. De ben petit ja evidencià la seva capacitat musical: animava matances de porc, rebia classes d'un miner afeccionat a la música i assistia a les classes de solfeig impartides per l'organista del monestir, Basili Vilageliu. La seva estima per la música el dugué a fer un períple per

diverses poblacions de la geografia catalana: primer a Ribes de Freser, després a Olot, Granollers, Cassà de la Selva i Ripoll. En 1925 es traslladà, per haver guanyat la plaça de director de la Banda Municipal, a Terrassa, on residí fins a la seva mort, ocorreguda el 2 de novembre de 1944. Compongué un gran nombre de sardanes (moltes d'elles inspirades en motius plenament santjoanins), diverses peces per a piano i violí, obres simfòniques i, fins i tot, una òpera i una sarsuela. Fou un home que, pel seu caràcter afable i bondadós, deixà, a més, profundes empremtes allà on va sojornar. Dirigí l'Escola Municipal de Música de Sant Joan i fundà corals i cobles en els pobles on romangué. Els anys i la distància no pertorbaren el record del seu poble natal; amb profunditat

i senzillesa va escriure, el dia abans de morir, unes emotives ratlles al seu amic, Maraldes, en les quals es compromet a ajudar a segar al seu germà, Narat, i descriu després acuradament els sons que es produeixen al voltant del Pont Vell. Conclou la carta dient: «Són moments que hom els recorda eternament. Amic, digue'm un altre poble de les bel·leses del nostre; jo parlaria sempre d'ell recordant coses boniques; evocaria els encants de la bellesa que Déu va posar en els nostres sentits». Sens dubte, un gran músic i una gran persona que, any rere any, recordem especialment quan, tot anant a cercar les pabordesses per a executar el *Ball dels Pabordes*, la cobla toca les serenates que el mestre Serrat va compondre l'any 1934, amb motiu de la restauració d'aquest ball.

Placa escastada a la façana de la casa on nasqué Jaume Nunó i Roca.

EL BALL DELS PABORDES

36

El Ball dels Pabordes, any 1925, abans de la seva restauració, tal com ho evidencien els vestits.

88

O riginàriament, el Ball dels Pabordes fou una dansa religiosa, a la qual s'anaren afegint, amb el temps, elements profans. Els primers testimonis escrits els trobem en la documentació de les confraries del segle XVIII, la del Roser i la del Santíssim Misteri. Els confreres ballaven la dansa en la commemoració de les seves festes patronals. La confraria del Roser li donava el seu mateix nom, mentre que la confraria del Santíssim Misteri l'anomenava Ball dels Pabordes i, en un temps, Ball de les Pabordesses. A mitjan segle passat el ball, que almenys aparentment havia perdut les connotacions religioses –el rector,

el 1892, fins i tot deia que no s'havien de treure diners del fons del Santíssim Misteri per a pagar el que considerava funcions cíviques o paganes–, era conegut amb el nom de Ball de les Caputxes i Gambetos i es ballava a plaça la tarda del diumenge de la festa major. Els pabordes, el diumenge al migdia, acompanyats de la cobla, recorrien la vila per recaptar diners; l'acte era conegut com el llevant de taula. A la tarda, continuaven el recorregut per a anar a recollir les pabordesses a casa seva, on eren atesos amb la taula ben parada. Tot seguit, s'interpretava una serenata en honor de cada pabordessa,

després de les quals les parelles es dirigien a plaça on ballaven uns passos repetitius.

En 1933, coincidint amb un desvetllament de l'interès per les tradicions populars, Jaume Soler es posà en contacte amb l'arxiver del monestir Mn. Josep Masdéu i el folklorista Joan Danés, per tal de restaurar el ball i retornar-li l'entitat. La proposta fou ben acollida per l'alcalde Jaume Soldevila. El treball de recerca de la comissió en els arxius, en la memòria popular i en la

bibliografia, va permetre restablir les quatre parts que la dansa sembla que havia tingut originàriament, tal com avui es balla. La primera part consisteix en una salutació dels pabordes a les autoritats i al poble; en la segona, obsequien les pabordesses amb un ventall; en la tercera, les pabordesses corresponen a l'oferiment amb un ram d'alfàbrega; en la quarta, els pabordes ruixen les pabordesses i després el poble amb l'aigua-ros de les morratxes.

L'arranjament musical de la dansa fou obra del mestre Francesc Pujol, sots-director de l'Orfeó Català, i del mestre

Ramon Serrat. D'altra banda, Jaume Soler s'encarregà de la restauració de la indumentària. Aquesta tasca eficient de rehabilitació d'una de les danses amb més personalitat de Catalunya va donar el seu fruit el setembre de 1934, en ser ballada per la festa major.

*El Ball, en 1953.
Els balladors són:
Maria Teresa Salvadó
i Joaquim Ferrer;
Francesca Pascal
i Francesc Carbonell,
Carme Riera i
Josep Soler.
Assumpta Colomer i
Marià Armengol.*

La restauració del Ball dels Pabordes, segons Joan Danés

És la mateixa sensació que sentiria Pella i Forgas si visqués. Que content estaria en veure que a Sant Joan han restaurat la seva dansa cabdal, la qual, renascuda de les seves pròpies cendres com l'au fènix, ja no passarà a ésser una cosa arqueològica...

Aquest és almenys el propòsit de l'Ajuntament de Sant Joan i de quants han contribuït a l'estudi i reorganització d'aquesta dansa... I tractant-se com es tracta d'un ball aristocràtic, llavors es començarà a comprendre que les danses nostrades no són patrimoni d'una classe determinada, la camperola segons algú ha dit, ans n'hi ha de tota mena, i a propòsit per a totes les classes socials...

I quan així es torni a ballar a Catalunya, no en tinguem cap dubte, llavors Catalunya haurà recobrat la seva personalitat, es sentirà altra volta rica i plena, perquè llavors les gentes no es dedicaran les coses a elles mateixes sinó a ideals de més alt preu resumits en una sola paraula: immortalitat; la immortalitat que hom pressent de l'altra vida; la immortalitat que hom desitja per la Pàtria.

DANÉS, Joan, *El Ball dels Pavordes*.
Sant Joan de les Abadesses, 1935.
pàg. 52 i 54.

EL MUSEU DEL MONESTIR

37

*Planta baixa del
Museu del Monestir.*

90

El 6 de juliol de 1975 s'inaugurà el Museu del Monestir de Sant Joan de les Abadesses. Amb aquest fet s'aconseguia una fita històrica i llargament desitjada a la vila. Ja feia dècades que persones cultes, vinculades al monestir, s'havien proposat millorar la presentació i conservació de tots els objectes, alguns retirats del culte pels canvis estètics de l'època, altres encara en ús.

Els primers intents de reunió d'objectes es donaven en 1908. No és, però, fins al començament de 1911 que l'arxiver del monestir, Mn. Josep Masdéu, juntament amb el metge J. Capell, comencen a arreglar i classificar l'arxiu

monàstic. A més de la documentació pròpia, s'hi col·loquen i s'habiliten armaris per a presentar fragments de retaules, creus, teixits i tot el que es va considerar de valor artístic o arqueològic, procedent del monestir i de les capelles de la vila. El 20 d'abril de 1913, una comissió del Centre Excursionista de Vic ja visità l'incipient museu. A més de voler dignificar els objectes artístics, per tal que els estudiosos els poguessin contemplar, hi hagué sempre la intenció justificada de preparar uns locals per a encabir-hi els objectes que, propietat de la parròquia, eren al Museu Episcopal de Vic. Aquesta no fou, ni és encara avui, una

reclamació forçada, sinó un acte de justícia envers la voluntat del creador del museu vigatà, el bisbe Josep Morgades i Gili, que va prometre la creació d'una Secció del Museu Episcopal a Sant Joan, amb el consegüent retorn dels objectes allí dipositats.

Petit com quedà, l'Arxiu del Monestir, per a tanta documentació i objectes, es va fer, l'any 1933, un projecte de restauració del palau de l'Abadia, en el qual es projectava ubicar una biblioteca, l'arxiu monàstic i el Museu. No hi hagué temps de moure cap pedra, ja que els esdeveniments bèl·lics de 1936 estroncaren no només la posada en pràctica de

l'esmentat projecte, sinó també la vida de Mn. Masdéu.

Als anys cinquanta, la restauració del monestir conduïda per Raimon Duran i Reynals preveia la construcció d'una nova rectoria en substitució de l'existent, situada a ponent de l'església; el trasllat permeté alliberar un espai, integrat al monestir, que es dedicaria, al principi, a locals parroquials però que al final esdevindria el lloc indicat per a

instal·lar-hi l'actual Museu. Sense cap ajut institucional, començaren les obres per tal de condicionar dues plantes d'aquest edifici; s'enderrocaren envans per tal d'aconseguir espais amplis, es rebaixà el terra de la planta baixa per a poder presentar correctament algunes peces, es va fer un empostissat de fusta al pis superior i es construí una nova escala per a comunicar ambdós nivells.

Progressivament es van traslladar de l'Arxiu i d'altres dependències del monestir totes les peces que es considerà que tenien més importància. Les peces no es col·locaren cronològicament, sinó que van emmarcar-se en els espais expressament habilitats.

De la planta baixa cal destacar, a la dreta, els retaules de Sant Sebastià i Sant Honorat, respectivament; un fragment de timpà romànic i tres peces del retaule major. Al centre d'aquest àmbit hi ha un brasero medieval.

S'accedeix al pis superior per mitjà d'una escala, sobre la qual hom pot veure un salamó de bronze, del segle XVI. A continuació, seguint la numeració de la guia del Museu, es troben un frontal d'altar de

El drap mortuori dels abats. Segle XV.

Escultura gòtica de Santa Caterina. Segle XIV.

fusta policromada, del segle XII; unes porres gòtiques de plata daurada, del segle XIV; fragments del cadirat del cor, del segle XVI; un drap de faristol, amb un magnífic brodat de Sant Joan Evangelista, del segle XV; la creu romànica de la capella del Roser, del segle XII; el drap mortuori dels abats, del segle XV; una Bíblia incunable impresa a Roma el 1471; un quadre on hi ha representat sant Jaume, d'Antoni Viladomat, del segle XVIII, una important col·lecció de teixits hispanoàrabs, dels segles XII i XIII; dues creus de cristall de roca, del segle XIII, i, finalment, una esvelta escultura de Santa Caterina, gòtica, d'alabastre, del segle XIV.

EL PATRIMONI EXILIAT

38

Creu romànica amb esmalts. Segle XII.

nucli de prohoms de la vila que, a més d'apreciar els objectes artístics des d'una visió religiosa, els consideraven objectes susceptibles d'estudis científics. Poques setmanes després de prendre possessió del càrrec, mossèn Colomer comunica al bisbe de Vic la tramesa del retaule gòtic de Sant Pol. Començà, així, el flux de transmissió d'objectes al Museu Episcopal de Vic des de Sant Joan de les Abadesses, sempre de comú acord entre l'ecònom i el bisbe. El bisbe Morgades, però, estava convençut que el lloc adient on mostrar les peces retingudes era, precisament, el d'origen.

Les persones que s'adonaren de la tramesa d'objectes cap a Vic no cregueren oportú de reclamar-ne el retorn, ja que el mateix bisbe Morgades diu clarament que tot ha de tornar al punt d'origen. El decret del bisbe, publicat al *Butlletí Oficial del Bisbat de Vic* el dia 15 de juliol de 1889, considerat el document fundacional del Museu Episcopal, concreta: «*Más tarde pensamos establecer una sección de Museo diocesano en San Juan de las Abadesas, rico ya por sus incomparables palios, y muy propio para reunir las riquezas de nuestra alta montaña*».

I comença la tradició reivindicativa de Sant Joan. En diverses publicacions es manifesta la voluntat de recuperar el patrimoni dipositat a Vic: «*Arriba l'hora*

Dia 9 de desembre de 1888. Es clausura l'Exposició Universal de Barcelona. El bisbat de Vic, regit aleshores per Josep Morgades i Gili, hi havia tramès un important conjunt d'objectes artístics que foren mereixedors de grans elogis. Un nucli destacat d'aquests objectes pertanyia a la parròquia de Sant Joan de les Abadesses i els brodats foren premiats amb una medalla d'or de l'Exposició. Alguns d'aquests objectes s'utilitzaven encara per al culte en l'església, quan s'enviaren el 3 de març de 1888 a Vic per tal d'integrar-los al conjunt diocesà que es mostraria a l'Exposició.

Animat per l'èxit aconseguit, el bisbe Morgades tingué la lloable

iniciativa de crear el Museu Episcopal de Vic; el nucli inicial de peces el formarien les exposades a Barcelona. D'aquesta manera, els «pàl·lits» –tal com anomenaven els nostres avantpassats els frontals– i altres objectes quedarien retinguts a Vic.

Mossèn Francesc d'Assís Jolis, l'arxiprest que s'havia oposat inicialment a la tramesa dels objectes santjoanins, morí pocs mesos després de la retenció de les peces a Vic, concretament per l'abril de 1889. Al mes següent seria nomenat ecònom de la parròquia mossèn Llibori Colomer, fill de Vic. El tarannà de mossèn Colomer era ben diferent no només al del seu predecessor en el càrrec, sinó al d'un incipient

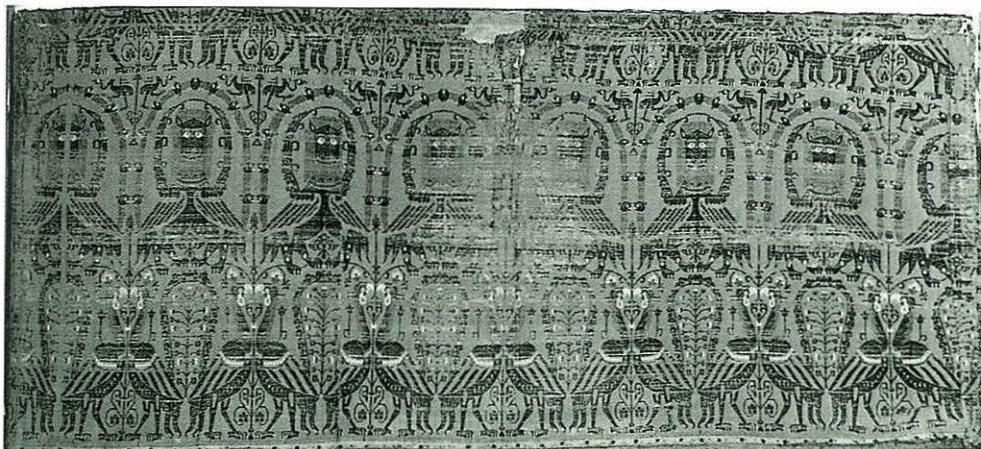
senyalada, perquè s'ia repatriat el Patrimoni arqueològic. Els que deuen, se n'han d'ocupar amb urgència» (Manel Blanxart. *Butlletí Restauració*). Des de Sant Joan es comença a treballar amb la idea de condicionar dignament un espai per a mostrar l'important patrimoni que encara conservava i que servís de base sòlida per a una reclamació formal. La tradició oral no es va perdre, i la gent de més edat recordava perfectament les circumstàncies de l'apropiació dels objectes santjoanins, tot el qual s'ha transmès, fins avui, de generació en generació.

El 5 de març de 1987, amb gairebé dotze anys d'eficaç funcionament del tan desitjat Museu a Sant Joan, la Junta del Monestir demanà al bisbe de Vic, Josep M. Guix i Ferreres, el retorn dels objectes dipositats; a la

sol·licitud s'adjuntà un precís i exhaustiu raonament històric, no només de les peces reclamades, sinó també de les circumstàncies per les quals els objectes van passar al Museu Episcopal. Les peces en qüestió són: pal-li de les Bruixes (segle XII), pal-li dels Evangelistes (segle XV), pal-li de l'Anunciació (segle XV), pal-li de l'Epifania (segle XV), pal-li de la Pietat (segle XV), coll d'amit dels Quatre Profetes (segle XV), coll d'amit de les quatre Verges (segle XV), creu de coure esmaltada (segle XII), creu de plata daurada i esmalts (segle XIV), retaule de la Passió o de Sant Pol (Bernat Saulet, segle XIV), drap de faristol de Sant Joan Evangelista (segle XV), quadre de Santa Llúcia (Joan Gascó, segle XVI), Sagramentari (segle XII), Evangeliari, Regla de Sant Agustí i Necrologi (segle XIII), i dos còdex (segle XIII),

juntament amb altres peces que no s'han pogut identificar.

Ni l'evidència històrica demostrada en l'extensa documentació que el procés de reclamació ha generat, ni la raó jurídica que dictamina a favor del retorn de les peces a Sant Joan –importants advocats així ho han considerat–, no han fet possible que el bisbe Guix compleixi la voluntat del seu antecessor, el bisbe Morgades, de crear una secció del Museu Episcopal a Sant Joan de les Abadesses, amb el consegüent lliurament dels objectes retinguts al Museu Episcopal de Vic. Efectivament, el 5 de desembre de 1992, el bisbe Josep Maria Guix comunicava a la Junta del Monestir que no pensava decidir en el tema. Tammateix, la parròquia no hi renuncia.

*Pal-li de les Bruixes.
Segle XII.*

Bibliografia

ALBAREDA, Joaquim: «La indústria tèxtil al Ripollès i la Garrotxa a l'entorn de 1765», dins el volum de la *XXVII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*, pàg. 13-24; CIT. Sant Joan de les Abadesses, 1989.

AJUNTAMENT de Sant Joan de les Abadesses: *Memòria 1925-1926*. Programes de la festa major dels anys 1927, 1973, 1976, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1990, 1991, 1993 i 1994. *Pla General d'Ordenació Urbana*. 1983.

BENÍTEZ, Josep M.: «Joan Baptista Bertran, poeta de Sant Joan de les Abadesses», dins el volum de la *XXVII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*, pàg. 167-171; CIT. Sant Joan de les Abadesses, 1989.

DANÉS, Joan: *El Ball dels Pabordes*. Ajuntament de Sant Joan de les Abadesses, 1935. "La vall i el monestir de Sant Joan de les Abadesses". dins *L'Avenç*; Barcelona, 1912.

DIRECCIÓ General de Planificació i Acció Territorial. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Generalitat de Catalunya: *Pla Comarcal de Muntanya 1995-99*. Projecte, 1994.

AUTORS DIVERSOS. «Número

especialmente dedicado a las comarcas que componen el partido de Puigcerdà», dins *Ilustración Ibérica*, núm. 6, pàg. 221-243. Barcelona, 1926.

IGLESIAS, Josep: «Aplec de dades demogràfiques de Sant Joan de les Abadesses a partir de l'any 1358», dins el volum de la *XXVII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*, pàg. 109-121; CIT. Sant Joan de les Abadesses, 1989.

JUNTA del Monestir: *Procés entre la Junta del Monestir i el bisbe de Vic referent als objectes propietat de la parròquia de Sant Joan de les Abadesses dipositats al Museu Episcopal de Vic*. 1987-1994 (inèdit).

JUNYENT, Eduard: *El Monestir de Sant Joan de les Abadesses*. Junta del Monestir de Sant Joan de les Abadesses, 1976.

MADOZ, Pascual: *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar (1845-1850)*, vol I. Curial; Barcelona, 1985.

MADURELL, Josep M.: «Les ordinacions de la vila de Sant Joan de les Abadesses de 1630», dins *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, vol. XXIII, pàg. 35-51, 1976-1977.

MORA, R.; CARBONELL, E.: «Pla del Roser (Alt Ter). Ocupacions humanes prehistòriques en el paleolític inferior», dins el volum de la

XXVII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, pàg. 123-130; CIT. Sant Joan de les Abadesses, 1989.

MONÉS, Jordi; SURROCA, Josep: *Els masos de Sant Joan de les Abadesses*. Canelles Editors; Sant Joan de les Abadesses, 1985.

NADAL, Jordi: *El fracaso de la Revolución Industrial en España, 1814-1913*. Ariel; Barcelona, 1975.

NADAL, Jordi; BENAUL, Josep M.: *Història econòmica de la Catalunya contemporània. Segle XIX. Indústria, transport i finances*. Enciclopèdia Catalana; Barcelona, 1991.

PARASSOLS, Pau: *San Juan de las Abadesas y su mayor gloria el Santísimo Misterio*. Luis Tasso; Barcelona, 1974.

PICOLA, Josep: «Sant Joan de les Abadesses, amenaçada de setge l'any 1823», dins el volum de la *XXVII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*, pàg. 137-142; CIT. Sant Joan de les Abadesses, 1989.

PLADEVALL, Antoni: *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, pàg. 349-359; *Catalunya Romànica*, vol. X. (El Ripollès). Enciclopèdia Catalana. 1987. «Ponç de Monells, el constructor», dins *825è Aniversari de la consagració de l'església del monestir de Sant Joan de les Abadesses (1150-1975)*.

RIBAS, Rosa: "Evolució de la vila de Sant Joan de les Abadesses a l'edat moderna", dins el volum de la *XXVII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*, pàg. 143-154; CIT. Sant Joan de les Abadesses, 1989.

RIVAS, Pilar; MURO, Fuensanta: "El ferrocarril de Granollers a Sant Joan de les Abadesses", a *Cerdà, urbs, i territori*. Electra/ Fundació Catalana per a la recerca; Barcelona, 1994, pàg. 255-267.

RIERA, Josep: *Memòria del projecte de restauració del Palau de l'Abadia*. Sant Joan de les Abadesses, 1933.

BANCA CATALANA: *Evolució econòmica de Catalunya, 1993*. Banca Catalana, Servei d'Estudis; Manresa, 1994.

SOLÀ, Pere: *Cultura Popular, educació i societat al nord-est català (1887-1959)*. Col·legi Universitari de Girona, Girona, 1983.

TORRES, Xavier: *Els bandolers (segles XVI-XVII)*. Eumo; Vic, 1991.

ZAMORA, Francisco de: *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Curial; Barcelona, 1973.

Arxius consultats:

Arxiu del Monestir de Sant Joan de les Abadesses.
Arxiu Blanxart. Arxiu del Monestir de Sant Joan de les Abadesses.
Arxiu Municipal de Sant Joan de

les Abadesses.

Arxiu Parroquial de Ripoll.
Biblioteca Episcopal de Vic.
Secretaria del Bisbat de Vic.
Service Historique de l'Armée de Terre, Vincennes, París.
Arxiu Històric Municipal de la Ciutat de Barcelona.
Biblioteca de Catalunya.

Agraïments

Donem les gràcies a les diverses persones que han col·laborat en la redacció d'aquest llibre; en primer lloc a l'alcalde Gerard Costa, a Xavier Torres, Enric Salvadó i Jaume Dial per les informacions reportades. A Francesc Fajula i Ramon Vila, per les seves idees i la seva amistat. I molt especialment a Ramon Cotrina, per la decisiva aportació en alguns capítols. I finalment a Josep Esteve, a qui agraïm algunes observacions que ens ha fet, i amb afecte, li dediquem.

Procedència de les fotografies i il·lustracions

Les fotografies de les pàgines 9, 14, 17, 21 (baix), 22, 23, 28, 31 (dalt), 32, 33, 35, 36, 37, 42, 43, 45, 46, 51, 53 (dalt), 54, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69 (dalt), 72, 73, 76, 77 (dalt), 82, 85 (dalt), 86, 89, 91 (baix) i 93 són de l'Arxiu del Monestir de Sant Joan de les Abadesses. Les de les pàgines 8, 38, 39, 47, 48, 49, 52, 53 (baix), 81, 85 (baix) i 88 són de l'Arxiu Blanxart. Arxiu del Monestir de Sant Joan de les Abadesses. Les de les pàgines 10, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 26, 29, 34, 40, 41, 55, 56, 58, 59, 64, 70, 71, 74, 77 (baix), 79 (dalt), 83, 84, 87, 90 i 91 (dalt) són de Foto Serrat. Les de les pàgines 20, 21 (dalt), 24, 25, 27, 30, 50, 78, 79 (baix) i 80 són de l'Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya. La de la pàgina 31 (baix) pertany a l'*Atlas de les ciutats de Girona, s. XVII-XX*; la de la pàgina 44 al llibre *Catalunya, la fàbrica d'Espanya*, i la de la pàgina 92 a l'obra *Catalunya romànica*. El plànol de la pàgina 69 (baix) és de l'Ajuntament de Sant Joan de les Abadesses i la fotografia de la pàgina 75 és del Centre d'Iniciatives Turístiques de Sant Joan. El mapa de situació és de Salvador Oliva, sobre una elaboració prèvia de Joan Ferrer.

Monografies locals

Títols publicats

Cornellà de Terri

per *Jaume Portella*

La processó de Verges

per *Jordi Roca*

Anglès

per *Pau Lanao*

Sant Feliu de Guíxols

per *Àngel Jimenez*

Llagostera

per *Dolors Grau*

Castellò d'Empúries

per *Miquel Planas*

Tossa

per *Jaume Lleonart*
i *Maria del Pilar Mundet*

Palamós

per *Rosa Maria Medir*
i *Carles Sapena*

Besalú

per *Joan López*

Les Planes d'Hostoles

per *J. Campistol, J. Canal*
i *M. Soler*

Agullana

per *Enric Tubert*

Olot

per *Jordi Canal i Morell*

Legendes i misteris de Girona

per *Carles Vivó*

Palafrugell

per *Xavier Febrés*

La Jonquera

per *Albert Compte*

La Cellera de Ter

per *D. Pujol i Ll. Llagostera*

Cassà de la Selva

per *E. Bagué, O. Gutierrez,*
J. Carreras

Hostalric

per *M. Duran, J. Juanhuix*
i *R. Reyero*

Figueres

per *A. Romero i J. Ruiz*

Crespià

per *J. Busquets*

Lloret de Mar

per *Joan Domènech*

Banyoles

per *J. Grabuleda i J. Tarrús*

Puigcerdà

per *Sebastià Bosom*

Begur

per *Lluís Costa*

Viladrau

per *M. Feliu, I. López,*
X. López i Ll. Pagespetit

Camós

per *M. Duran*

Camprodon

per *Silvia Planas*

Maçanet de la Selva

per *El Taller d'Història*

Sant Jordi Desvalls

per *S. Planas*
i *N. Puigdevall*

Ribes de Freser

per *Miquel Sitjar i Serra*

Salt

per *F.X. Alberch i J. Burch*

Sant Joan de les

Abadesses

per *J. Albareda i J. Ferrer*

Proper títol

Capmany

per *A. Egea i M. Roig*

Guies

Títols publicats

Els jueus a les terres gironines

per *Ramon Alberch i Narcís-Jordi Aragó*

Rutes d'art sacre (1939-1985)

per *Josep Maria Marquès*

Les havaneres el cant d'un mar

per *Xavier Febrés*

Els estanys eixuts

per *Josep Matas*

El món del suro

per *S. Hernández i Bagué*

El Ter

per *J. Boadas, J. M. Oliveras i X. Sunyer*

Trens i carrelets

per *Josep Clara*

Canvistes i banquers

per *Narcís Castells*

Màgiques, pors i supersticions

per *Carme Vinyoles*

Els volcans

per *Josep M. Mallarach*

Els indians

per *Rosa Maria Gil*

Els Pirineus, del Puigpedrós al Puigneulós

per *Josep Clara*

Cristians de Girona

per *Josep M. Marquès*

L'estany de Banyoles

per *M. Coma i J. Gratacós*

Els rellotges de sol

per *M. Gil*

Els maquis

per *J. Clara*

Els monuments megalítics

per *J. Tarrús*
i *Júlia Chinchilla*

El pessebrisme

per *J. Dalmau i Corominas*

La ceràmica

per *Andreu Bover*

La farga

per *Jordi Mascarella*

Castells vius

per *C. Vinyoles, M. Torns*
i *P. Lanao*

La pesca

per *J. Sala i J. Domènech*

La ramaderia

per *P. M. Parés* i *T. Vilaró*

Els protestants

per *Josep Clara*

La tramuntana

per *J. M. Dacosta,*
X. Febrés

Proper títol

El Montseny

per *J. M. Rueda i J. Tura*

Sant Joan de les Abadesses té la sort de comptar amb importants llibres que ens expliquen la història del Monestir, sobretot la part que correspon a l'època medieval. Mancava, però, una monografia que aplegués breument nous aspectes de la vila i altres etapes de la seva llarga història.

Joaquim Albareda i Salvadó és doctor en Història per la Universitat Autònoma de Barcelona. És professor titular d'Història Moderna a la Universitat de Girona. Entre d'altres treballs, ha publicat *La industrialització a la Plana de Vic (Vic, 1981)* i *Els catalans i Felip V (IV Premi Internacional J. Vicens Vives de Ciències Socials, Barcelona, 1993)*.

Joan Ferrer i Godoy és llicenciat en Història Medieval per la Universitat de Barcelona, màster en Arqueologia Medieval per la mateixa Universitat i arxiver de l'Arxiu del Monestir de Sant Joan de les Abadesses.

MONOGRAFIES LOCALS

Diputació
de Girona

Caixa de Girona